

SIVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ AMASYA MEDRESELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Kevser ÇOBANOĞLU

Sivas
Ekim 2019

SİVAS CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı

ANADOLU SELÇUKLU DÖNEMİ AMASYA MEDRESELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Kevser ÇOBANOĞLU

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Sivas

Ekim 2019

KABUL VE ONAY

Üniversite: : Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Tezin Başlığı : Anadolu Selçuklu Dönemi Amasya Medreseleri
Savunma Tarihi : 13/09/2019
Danışmanı : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Unvanı – Adı Soyadı

İmza

Jüri Başkanı : Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Üye : Doç. Dr. Halis DEMİR

Üye : Doç. Dr. Cafer ACAR

Oy Birliği

Oy Çokluğu

Kevser ÇOBANOĞLU tarafından hazırlanan Anadolu Selçuklu Dönemi Amasya Medreseleri başlıklı tez, kabul edilmiştir.

...../...../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL

Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

- 1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;
- 2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;
- 3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;
- 4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

09.12/2019

Kevser ÇOBANOĞLU

ÖN SÖZ

Amasya; köklü tarihi ve kültürü ile Anadolu'nun ender kentlerinden birisidir. Anadolu Selçuklu döneminde Karadeniz ticaret yolu üzerinde bulunmasından dolayı önemli bir kültür merkezi konumuna gelmiştir. İlim adamlarının, seyyahların uğrak noktası olmuştur. Kurulan medreseler sayesinde döneminin ilmi ve kültürel seviyesinin üstünde bir gelişim göstermiştir. Osmanlı döneminde Amasya, âlimlerin, sanatkârların ve şairlerin toplandığı büyük bir kültür merkezi konumuna gelmiştir. Medreselerde verilen eğitim sayesinde birçok müderris, hekim, din adamı ve devlete üst düzey yönetici yetiştirilmiştir. Amasya'nın sahip olduğu köklü tarihi, kültürel gelişmişliği ve birçok mimari kalıntılara rağmen yeterince araştırma konusu olmamıştır. Anadolu Selçuklu dönemi Amasya medreselerini anlatan müstakil çalışma yayımlanmamıştır. Bu dönemdeki medreselerin daha iyi anlaşılabilmesi için araştırmamız Anadolu Selçuklu dönemi Amasya medreseleri üzerine yoğunlaştırılmıştır. Araştırmamızın amacı, Anadolu Selçuklu döneminde Amasya medreseleri ve bu medreselerde uygulanan eğitim faaliyetlerini araştırmaktır.

Tez konusunun belirlenmesinde, bu alanda gelişmemi sağlayan, yüksek lisans eğitimi boyunca, tezin hazırlanma ve düzeltme aşamalarına zaman ayıran Sayın Hocam Prof. Dr. Mustafa KILIÇ'a, beni bilgi ve tecrübesiyle aydınlatarak cesaretlendiren Sayın Hocam Dr. Halis DEMİR'e teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmam boyunca maddi, manevi yönden desteğini esirgemeyen aileme, arkadaşım Mülkiye BULUT ve ailesine teşekkür ederim.

Kevser ÇOBANOĞLU

Eylül 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
Araştırmanın Konusu, Amacı, Yöntemi.....	1
Literatür Değerlendirmesi ve Kaynaklar.....	4
Kitâbeler.....	4
Vakfiyeler.....	4
Vekâyinâmeler	5
Menâkıbnâmeler.....	7
Seyahatnâmeler	7
Araştırmalar.....	7
BİRİNCİ BÖLÜM	11
1.AMASYA ŞEHİRİ VE TARİHİ	11
1.1. Coğrafi Yeri.....	11
1.2. Amasya Adının Menşei	12
1.3. Amasya'nın Tarihi.....	13
1.3.1. Türk Hâkimiyeti Öncesi.....	13
1.3.2. Türk Hâkimiyeti.....	17
1.3.2.1. Danişmendliler Dönemi	18
1.3.2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi	20
1.3.2.3. İlhanlılar ve Eretna Dönemi	23
İKİNCİ BÖLÜM	29
2.AMASYA MEDRESELERİ	29
2.1. Halifet Gazi Medresesi	29
2.1.1. Medresenin Bânisi	30
2.1.2. Medresenin Mimari Yapısı	31
2.1.3. Medresenin Vakıfları	33
2.2. Gökmedrese (Turumtay Medresesi).....	34

2.2.1. Medresenin Bânisi	35
2.2.2. Medresenin Mimari Yapısı	35
2.2.3. Gökmedrese (Turumtay Medresesi)'nin Fonksiyonu	37
2.2.4. Medresenin Vakıfları	39
2.3. Amasya Dârüşşifâsı	40
2.3.1. Dârüşşifâ'nın Mimari Yapısı	41
2.3.2. Dârüşşifâ'nın Görevlileri	43
2.4. Mesudiye Medresesi	43
2.5. Ata Bey Medresesi.....	44
2.6. Alaca Yahya Medresesi	44
2.7. Doğrakiye Medresesi	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
3.AMASYA MEDRESELERİNDE EĞİTİM	47
3.1. Medrese Kadrosu	47
3.1.1. Mütevelli	47
3.1.2. Müderris	49
3.1.3. Muîd	51
3.1.4. Fakîh	52
3.1.5. Nakîb	53
3.1.6. Ferrâş.....	53
3.1.7. Diğer Görevliler	54
3.2. Medreselerde Okutulan Dersler ve Kitaplar	56
3.3. Medreselerde Görev Yapan Âlimler.....	70
3.3.1. Hekim Bereket	70
3.3.2. Necibüddin Musa el-Halâti	71
3.3.3. Ali es-Sivâsî	72
3.3.4. Cemâleddîn el-Aksarayî.....	72
3.3.5. Abdurrahman el-Bistâmî.....	73
3.3.6. Ahmedî.....	74
3.3.7. Akşemseddin.....	74
3.3.8. Şerefeddin Sabuncuoğlu	75
3.3.9. Kemalpaşazâde.....	77
3.3.10. Atûfî	78

3.3.11. Amirdoulat Amasiatsi	79
3.3.12. Gıyasüddin Muhammed el-Seyrafi el-İsfahani el-Tabib	79
3.3.13. Müslühüddin Mustafa b. Şaban el-Surûfi	79
3.3.14. Kalust Amatsiyatsi	80
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85
EKLER	97
Ek: 1 Halifet Gazi Medresesi Vakfiye Tercümesi	97
Ek: 2 Halifet Gazi Medresesi Vakfiyesi	107
Ek: 3 Gökmedrese (Turumtay Medresesi) Vakfiye Tercümesi	112
Ek: 4 Gökmedrese (Turumtay Medresesi) Vakfiyesi	117
Ek: 5 Fotoğraflar	121
ÖZ GEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

C	: Cilt
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
H.	: Hicri tarih
haz.	: Hazırlayan
M.	: Miladi tarih
M.Ö.	: Milâttan Önce
M.S.	: Milâttan Sonra
No.	: Numara
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
ö.	:Ölüm Tarihi
s.	: Sayfa
S	: Sayı
Trc.	: Tercüme
Türkbilig	: Türkoloji Araştırmaları Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VD	: Vakıflar Dergisi
Vs.	: ve saire
Yay.	: Yayınlayan
yy.	:yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Medrese Görevlileri ve Ücretleri	55
---	----

ÖZET

Anadolu'nun ender kentlerinden biri olan Amasya ticaret yollarının geçiş güzergâhında bulunması ve Karadenizi İç kesimlere bağlamasından dolayı tarihi süreçte önemli bir şehir olmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde de Amasya önemini devam ettirmiş ve şehir için “Darün'n-Nasr” (Nusret ve zaferin merkezi), “Darü'l-İzz” (İzzet ve saâdetin merkezi) ünvanları kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu döneminde Amasya'da inşa edilen medreseler sayesinde şehir ilmi ve kültürel açıdan gelişmiştir. Bu dönemde Amasya'da yedi tane medrese inşa edilmiştir. Bunlar; Halifet Gazi Medresesi (622/1225), Gökmedrese (Turumtay Medresesi) (665/1268), Amasya Dârüşşifâsı (708/1308), Ata Bey Medresesi (727/1326), Alaca Yahya Medresesi (775/1373), Mesudiye Medresesi ve Doğrakiye Medresesi (631/1233)'dir.

Araştırmamız da Anadolu Selçuklu dönemi Amasya da bulunan medreseler ve medreselerde uygulanan eğitim faaliyetleri çeşitli yönleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmamız, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynak incelemesine yer verilmiştir. Birinci bölümde Amasya şehrinin coğrafi durumu, menşei, kuruluşu ve Türk hâkimiyetinden önce ve sonraki tarihinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde; Anadolu Selçuklu döneminde Amasya'da inşa edilen medreseler, banileri, mimari yapıları, vakıfları; üçüncü bölümde ise medrese kadrosu, dersler ve kitaplar, medreselerde görev yapmış Âlimler hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklu Dönemi, Amasya, Medrese, Eğitim

ABSTRACT

Amasya, which is one of the rare cities of Anatolia, has been an important city in the historical process because it is located on the crossing route of trade routes and connects the Black Sea to the inner parts. Amasya continued its importance during the Anatolia Seljuk period and the city was named “Darün’-Nasr” (Nusret and the center of victory), “Darü’l-Izz” (center of happiness and Izzet). Thanks to the madrasas built in Amasya during Anatolia Seljuk period, the city developed in terms of Science and culture. Seven madrasahs were built in Amasya during this period. These; Halifet Gazi Madrasa (622/1225), Gök Madrasa (Turumtay Madrasa) (665/1268), Amasya Darusifa (708/1308), Ata Bey Madrasa (727/1326), Alaca Yahya Madrasa (775/1373), Mesudiye Madrasa and Doğrakiye Madrasa (631/ 1233) are.

Our research also attempted to reveal various aspects of the educational activities in the madrasas and madrasas in Amasya during the Anatolia Seljuk period. Our research consists of an introduction and three parts. Subject, purpose, method and source examination are given in the introduction. In the first chapter, the geographical situation of Amasya city, its origin, its establishment and its history before and after Turkish domination are mentioned. In the second part; madrasas, Banis, architectural structures and foundations built in Amasya during Anatolia Seljuk period; in the third section, madrasa staff, lectures and books, information about the scholars who served in madrasas were tried to be given.

Key Words: Seljuk period, Amasya, Madrasah, Education

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu, Amacı, Yöntemi

“Medrese” kelimesi, Arapça “درس” kökünden gelmekte olup “ders okunacak yer ve talebenin içinde oturup ders okuduğu bina” manasına gelir. Çoğulu “مدارس” tir.¹ Medreseler kurulmadan önce eğitim câmiîlerde verilmekteydi.² Bunun ilk örneği de Mescid’i Nebî’nin bir bölümü olan Suffe’dır.³ İslâmiyet’te câmiî, ibadet yeri olmanın yanında bir eğitim binası olarak da kullanılmıştır.⁴

Medrese ve câmiîler de ders konuları hemen hemen aynıydı. Talebelere kalacakları yer, iâşe ve kütüphane imkânı sağlanırdı. Fakat medrese öğretimi câmiî öğretimine göre daha standart, daha sistemli daha koordine edilmiş bir öğretimdir.⁵ Medreselerin mevcudiyeti câmiîlerde yapılan öğretim faaliyetine son vermemiştir. Câmiî ve medrese çoğu zaman külliye niteliğinde inşa edilmiş ve her ikisinde de öğretim faaliyeti birbirini destekleyici şekilde devam etmiştir.⁶

Anadolu Selçuklu medreseleri Darül-Hadis, Fıkıh medresesi, Tıp medresesi şeklinde sınıflandırılmıştı. Darül-Hadisler’de verilen esas ders hadis (İlmu’l Hadis) ti. Fıkıh medreselerinde esas ders fıkıhtı. Selçuklu din adamları Darül-Hadisler’de; devlet adamları, hâkimler, elçiler ise genellikle fıkıh medreselerinde yetişmiştir.⁷ Tıp tahsili medreselerden ziyade dönemin büyük hastanelerinde (Dârüşşifâ, Bimâristân) yapılıyordu.⁸

Medrese bir vakıf müessesiydi. Vakıf, “bir malın maliki tarafından dinî, içtimaî ve hayrî bir amaca ebediyen tahsis edilmesi” demektir.⁹ Hükümdar veya tebaasından biri, arzu eden ve malî kudrete sahip bulunan herhangi bir şahıs İslam

¹ Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, s. 64.; Veli Sırım, “Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI, 2014, s. 395.; Mefail Hızlı, “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: II, S: II, 1987, s. 274.

² Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, TTK, Ankara, 1969, s. 1.

³ Muhammed Hamîdullah, *İslam Peygamberi*, C: II, Ankara, 2003, s. 768.

⁴ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.

⁵ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.

⁶ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993, s. 7.

⁷ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 4-5.

⁸ Osman Turan, *Selçuklu Devrinde Türk-İslam Medeniyeti*, s. 333.

⁹ Hacı Mehmet Günay, “Vakıf”, *DİA*, C: XLII, İstanbul, 2012, s. 479.

dünyasında medrese kurabilir ve vakfiye ile işletilmesini sağladı. Talebelerin iâşe ve ibate masrafları vakıf¹⁰ gelirlerinden karşılanır, kendilerine harçlık da verilirdi. Müderrisler, muîdler ve medresenin diğer görevlilerinin maaşları da yine vakıf gelirlerinden ödenirdi. Vakfiyelerde idarî ve hukukî hükümler yer alır, giderler ve gelir kaynakları açıkça belirtilirdi.¹¹ Medreselerin gelir kaynağı vakıflar olmakla birlikte, ihtiyaç duyulması halinde devlet hazinesinden yardım yapılmış, sultanlar bizzat maddi destek sağlamışlardır. Zengin kişilerin sağladığı yardımlar da medreselerin mali kaynakları arasında yer almıştır.¹²

Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'den itibaren çeşitli Türk-İslam devletleri câmiî, medrese, tıp mektebi, hastane, kütüphane, imâret, zâviye ve kervansaraylar yapmışlar, bu müesseseleri vakıflar aracılığıyla desteklemişlerdir.¹³ Alparslan (1063-1072) ve Melikşah'ın (1072-1092) ünlü veziri Nizâmülmülk (ö. 484/1092) 459/1067'de Bağdat'ta yaptırdığı Nizâmiye ile medresenin kurucusu olarak kabul edilmektedir. İslam dünyasında özel vakfiyelerle kurulup devlet tarafından yardım gören medreselerin Nizâmülmülk'ten önce de mevcut olduğu bilinmektedir.¹⁴ Nizâmülmülk zamanında Bağdat'tan sonra Nişâbur, İsfahan, Rey, Merv, Belh, Basra, Herat, Amul, Musul gibi büyük merkezlerde kurulan ilk medreseler Nizamiye adını almış ve sonradan diğer isimlerle başka medreseler de kurulmuştur.¹⁵ Nizâmülmülk'ün İran ve Aşağı Mezopotamya'da yaptırdığı medreseleri Musul ve Şam atabeyleri Nureddin ve Salâhaddin Yukarı Mezopotamya, Mısır ve Suriye'de yaptırdılar. Medrese sistemi batıya doğru yayıldı. Musul, Erbil, Sincar, Nusaybin ve Urfa'da medreseler inşa edildi.¹⁶

Melikşâh ve Nizâmülmülk sayesinde Selçuklular zamanında medreseler kurularak ilmin himayesi ve yayılması, tahsilin meccâni (parasız) ve kolay yapılması

¹⁰ Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", *DİA*, C: XLII, s. 479.

¹¹ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 1.; Sadi S. Kucur, "Sivas Gök Medrese (Sahibiye Medresesi) Vakfiyesi", Ed. Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu*, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Atatürk Kültür Merkezi, Selçuklu Belediyesi Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, Konya 2009, s. 337.

¹² Veli Sırım, "Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları", s. 399-400.

¹³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 331.

¹⁴ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 5.

¹⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 331.; Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, C: XXVIII, Ankara, 2003, s. 324.; Veli Sırım, "Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI, 2014, s. 394.

¹⁶ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, TTK, Ankara, 1969, s. 6.

sağlanmıştır. Nizamülmülk'e göre eski padişahlar âlimlere bir vazife ve maaş vererek devlete bağlamadıkları için âlimler hükümdar ve devlet aleyhinde hareket ediyorlardı. Selçuklu devleti medreseler vasıtasıyla hem ilmi koruyarak yükseltiyor ve yayıyor hem de Şîî Fâtımîlerin Sünnî aleyhindeki propagandalarına karşı İslam dünyasını ve devletin bünyesini güçlendiriyordu.¹⁷ Selçuklu medreselerinin yayılmasının sebepleri: "Sünnî-Hanefî olan Selçukluların, çevresindeki Şîî ve Fatımîlerin mezhep propagandalarına karşı koyma ihtiyacı, genişleyen imparatorluğun yönetimi için memur yetiştirme ihtiyacı, din adamı yetiştirme ihtiyacı, yoksul veya yetenekli talebeleri okutup topluma kazandırma düşüncesi, yeni ele geçirilen ülkelerin manen fethini sağlamak için insan yetiştirme düşüncesi ve İslamiyeti yeni din olarak seçmiş olan Oğuz topluluklarının inançlarının sağlamaştırılması" dır.¹⁸

Günümüze kadar gelmiş en eski Anadolu Selçuklu medresesi XIII. yüzyılın ilk yarısına aittir.¹⁹ Bilinen ilk Selçuklu medresesi, vakfiyesi 1202 yılında tanzim edilen Konya Şemseddin Altun-Aba Medresesidir.²⁰ Selçuklu Medreseleri Sivas, Amasya, Tokat, Konya, Kayseri, Kırşehir, Erzurum gibi merkezlerde inşa edilmiştir.²¹

Amasya Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilen medreseleri ile önemli kültür merkezi durumuna gelmiştir. Hazırladığımız tezin gayesi, Anadolu Selçuklu döneminde Amasya'da inşa edilen medreselerin banileri, mimari yapıları, vakıfları, personelleri, eğitimi, medreselerde görev yapmış Âlimleri incelemek, günümüze taşıyarak bu konuda yapılacak çalışmalara faydalı olabilmek ve Selçuklu Dönemi Amasya medreseleri ile ilgili araştırma yapmak isteyenlerin istifadesine sunmaktır.

¹⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 332-333.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 32.; Muhammed Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)", s. 65.; İsmail Güven, "Türkiye Selçuklularında Medreseler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: 31, S: 1, 1998, s. 130.

¹⁸ Remzi Kılıç, "Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri", *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu*, Kayseri 27-30 Eylül 2010, s. 1-13.; Abdurrahman Acar, "Selçuklu Medreseleri ve İslam Kültür ve Medeniyetine Kazandırdıkları", *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu 31 Mayıs-1 Haziran 2007*, Isparta, 2007, s. 154-155.

¹⁹ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s.10.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "XII. ve XIII. Asırda Anadolu'daki Fikir Hareketleri İle İçtimai Münasebetlere Bir Bakış", III. T.T. Kongresi, TTK Yayınları, Ankara, 1948, s.287.

²⁰ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 42-43.

²¹ Muhammed Kemaloğlu, "XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C: II, S: V, 2015, s. 69-74.

Araştırmaya, literatür taraması ve ikincil kaynakların incelenmesi ile başlanmış ve ilgili literatür konu dahilinde çalışmada yer almıştır. Bu tarama ile konumuz hakkında daha önce yapılmış çalışmalar gözden geçirilmiştir. Daha sonra arşivden toplanan belgeler sınıflandırılmış, düzenlenmiş ve üzerlerinde analizler yapılmıştır.

Literatür Değerlendirmesi ve Kaynaklar

Kitâbeler

Kitâbe, dinî, sivil ve askerî binaların belirli yerlerine özenle işlenen, eserin banîsi ve tarihi hakkında bilgi veren, yapının estetiğini tamamlayan dekoratif bir unsurdur.²² Selçuklu devri medreseleri ile ilgili araştırmalarda en mühim kaynak şüphesiz kitabelerdir.²³ Yazılı belgelerin başında olan kitabeler, incelenen yapı hakkında doğru, kısa ve güvenilir kaynaklardır.²⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*²⁵ adlı eserinden medrese kitabeleri incelenmiştir.

Vakfiyeler

Vakfiyeler vakıflara varlık veren resmi belgelerdir.²⁶ İslam dünyasında dini ve sosyal kurumların birçoğu vakıf kurumuna dayanır. Vakıflar söz konusu kurumların idari ve mali mekanizmasını oluşturur. Vakfiyelerde vakfi kuran hayır sahibinin adı, sanı, vakfedilen malların veya paraların miktarı, vakıf geliri ile yapılacak işler ve başka hususlar kayd edilmiştir.²⁷ Anadolu Selçuklularında vakıflar büyük gelişme göstermiştir. Bu sebeple araştırmamız açısından tespit ettiğimiz vakfiyeler medreseler hakkında önemli bilgiler içermektedir. Selçuklu Dönemi Amasya medreselerinden vakfiyeleri günümüze ulaşan Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedrese (Turumtay Medresesi) vakfiyeleridir. Halifet Gazi vakfiyesiyle ilgili,

²² Ali Alparslan, "Kitâbe", *DİA*, C: XXVI, Ankara, 2002, s. 76.

²³ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2010, s. 1.

²⁴ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 1.

²⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul, 1928.

²⁶ Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", *VD*, C: I, 1938, s. 116.

²⁷ Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", s.113.

Refet Yinanç tarafından Vakıflar Dergisi'nin 1982 yılı 15. sayısında yayınlanan "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları" adlı vakfiyenin Arapça metin ve tercümesinin verildiği çalışmasından faydalanılmıştır.²⁸ Gökmedrese (Turumtay Medresesi) vakfiyesiyle ilgili, İsmet Kayaoğlu tarafından Vakıflar Dergisi'nin 1978 yılı 12. sayısında yayınlanan "Turumtay Vakfiyesi" adlı vakfiyenin Arapça metin ve tercümesinin verildiği çalışmasından faydalanılmıştır.²⁹

Vekâyinâmeler

Vekâyinâmeler, yer ve zaman belirterek toplumların başından geçen olayları anlatan, sebep ve sonuçlarıyla olaylar arasındaki ilişkileri ele alan eserlerdir.³⁰ Vak'âların tasviri ve sağlam bir kronoloji tespiti için birinci derecede kıymeti olan eserlerde Selçuklu ve Anadolu Selçuklularına ait olarak yazılmış bulunanlar kısımlar çok azdır. İbni Bîbî (Hüseyin b. Muhammed b. Ali el Ca'ferî er- Ruggedî)'nin *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye* isimli farsça eseri Miladi 1192-1282 tarihleri arasındaki yaklaşık bir asırlık Anadolu Selçukluları devrini ihtiva etmektedir. Eserin isminde geçen Alaiyye kelimelerinden ilki İlhanlıların büyük devlet adamı Alâeddin Ata Melik Cüveynî'ye, diğeri ise Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat'a nisbetle kullanılmıştır. Bazen olaylarla ilgili resmî vesikalar verilmiştir. Fakat müellif tarihçi olmadığı için olayların tarihini genellikle vermemiştir.³¹ Müellif, İlhanlı devlet adamı Alâeddin Cüveynî'nin emri üzerine 679/1280 yılında tamamladığı eseri ona ithaf etmiştir.³² Bu eser Ayasofya Kütüphanesi'nde 2985 numarada kayıtlıdır. Eser, Emir Nasuriddin Yahya tarafından esas nüshadan ihtisar edilen Farsça bir nüsha halinde yeniden M. Houtsma (Leiden 1902) tarafından yayınlanmıştır. 1956 yılında TTK yayınları arasında faksimile olarak basılmıştır.³³ Mürsel Öztürk tarafından Kültür Bakanlığı yayınları arasından iki cilt halinde tercüme edilerek neşredilmiştir.³⁴

²⁸ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", *VD*, S: XV, 1982, s. 5-22.

²⁹ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", *VD*, S: XII, Ankara, 1978, s. 91-112.

³⁰ Mustafa Fayda, "Tarih", *DİA*, C: XL, İstanbul, 2011, s. 30.

³¹ Abdülkerim Özyayın, "İbn Bîbî", *DİA*, C: XIX, İstanbul, 1999, s. 380.

³² Muhammed Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C: II, S: III, Karabük, 2003, s. 8.

³³ Muhammed Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", s. 8.

³⁴ İbn Bîbî, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuk Name)*, trc. Mürsel Öztürk, C: I- II, Ankara, 1996.

Vekâyinameler arasında Anadolu Selçukluları tarihinin ikinci önemli kaynağı Aksarâyî'nin (Mahmud b. Muhammed el-Aksarâyî) *Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr* isimli farsça eseridir.³⁵ Bu eserin dördüncü bölümünde XIII. yüzyılın ikinci yarısından XIV. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan İlhanlı hâkimiyetinden ve bunlara tabi Selçuklu sultanlarından bahsetmektedir.³⁶ Eserini İlhanlıların Anadolu Valisi Timurtaş namına 723/1323 yılında yazan müellif, bazı olaylara doğrudan şahid olmuş bazı olayları duyduğu haliyle kaleme almıştır. Anadolu'da Moğol dönemi için önemli kaynakların başında gelir. İbn Bîbî'nin eserini kronolojik olarak tamamlar, Anadolu'nun siyasi ve içtimai tarihi bakımından önemli ve zengin malumat içermektedir.³⁷ Yazar II. Keyhüsrev'in üç oğlunun tahta cülusundan itibaren 80 yılı kapsayan olayları anlatmıştır. Niğdeli Kadı Ahmed (*el-Veledü's-şefik*) ile Müneccimbaşı (*Câmi'u'd-Düvel*) eserlerini yazarken bu kaynaktan faydalanmışlardır.³⁸ Eserin iki yazma nüshası vardır.³⁹ Bu nüshalar esas alınarak eser tercüme edilmiş ve neşredilmiştir.⁴⁰ Bu eserde de Amasya'dan fazla bahsedilmemiştir. Anadolu'daki Moğol hâkimiyeti sırasında meydana gelen asayiş bozuklukları ve kavgalardan bahsedilmektedir.⁴¹

Diğer önemli bir kaynak da Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî'nin *Bezm u Rezm*'idir. Anadolu'da kaleme alınan önemli vekâyinamelerden biridir. *Bezm u Rezm* "eğlence ve savaş" manasına gelir. Müellif eserini Sivas hükümdarı Kadı Burhâneddin Ahmed adına 1397-98 tarihinde Farsça yazmıştır. Eser, 1928 yılında Kilisli Rıfat Bey tarafından istinsah edilerek, Fuad Köprülü tarafından neşredilmiş, Kültür Bakanlığı Yayınları arasında Mürsel Öztürk tarafından günümüz Türkçesine çevrilmiştir. Müellif eserinde Kadı Burhâneddin'den sultan olarak bahsetmiştir. Eser, Kadı Burhâneddin'in Amasya şehrini almasından ve Anadolu beylikleri dönemindeki siyasi olaylardan bahsetmektedir.⁴²

³⁵ Muhammed Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", s. 9.

³⁶ İsmail Aka, "Aksarâyî", *DİA*, C: II, İstanbul, 1996, s. 293.

³⁷ M. Fuat Köprülü, "Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları", *Bellekten*, C: VII, S: XXVII, 1943, s. 391.

³⁸ İsmail Aka, "Aksarâyî", s. 293.

³⁹ Muhammed Kemaloğlu, "Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", s. 9.

⁴⁰ Aksarâyî, *Müsâmeret'ül-Ahbâr*, trc. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.; Aksarâyî, *Müsâmeret ül-ahbâr Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*, Yay. Osman Turan, TTK, Ankara, 1944.

⁴¹ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 3.

⁴² Aziz b. Erdeşir-i Esterâbâdî, *Bezm u Rezm*, trc. Mürsel Öztürk, Ankara, 1990.

Menâkıbnâmeler

Ahmed Eflaki'nin *Menâkıbü'l Ârifîn* adlı eseri Anadolu Selçukluları için önemli bir kaynaktır. XIV. yüzyıl Anadolu'sunun içtimâi, iktisâdi, dinî, tasavvufî ve kültürel yapısı hakkında bilgiler vermektedir. Eser Tahsin Yazıcı tarafından neşredilmiş ve yine onun tarafından *Ariflerin Menkıbeleri* adıyla yayınlanan çevirisi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmıştır.⁴³

Seyahatnâmeler

Amasyayı ziyaret eden seyyahlar şehrin fiziki yapısı, toplum yapısı, gelenek görenek vb. gibi konularda önemli bilgiler vermektedir.⁴⁴ Bunlardan birisi olan Evliya Çelebi, *Seyahatname*'sinde: Amasya'nın fiziki yapısı, mahalleleri, câmiîleri, medreseleri, hakkında bilgi vermiştir.⁴⁵

Araştırmalar

Türkiye'de XX. yüzyılın başından itibaren Anadolu Selçuklu şehirleri araştırılmaya başlanılmıştır. Konumuzla ilgili Hüseyin Hüsameddin'in *Amasya Tarihi*⁴⁶ adlı eseri ilk önemli çalışmadır. Eser, Amasya şehrinin tarihi ve mimari gelişimi hakkında bilgi vermektedir.⁴⁷ Amasya şehir tarihi ile ilgili bilgilerin yanında beylikler ve Osmanlı tarihi hakkında bilgiler vermesi bakımından 'genel Türk tarihi eseri' olarak da değerlendirilmektedir. Toplamda on iki cilt olan *Amasya Tarihi*'nin ilk dört cildi 1912-1928 yılları arasında Arap harfleriyle, IV. cildin "bakiyesi" ise 1939 yılında Latin harfleriyle yayımlanmıştır. Eserin ilk cildi 1986 yılında, ciltlerin tamamı ise 2007 yılında Amasya Belediyesi tarafından beş cilt hâlinde Türkçe olarak yayımlanmıştır.⁴⁸ Eserin I. cildi Amasya şehrinin dinî ve kültürel müesseselerine ayrılmıştır. Burada şehrin kuruluşu, semtleri, kaleleri, mağaraları, mahalleleri, câmiîleri ve türbeleri, edipleri ve hattatları, tarikat şeyhleri ile tekkeleri, âlimleri ve

⁴³ Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri I-II*, trc. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul, 1995.

⁴⁴ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 4.

⁴⁵ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, haz. Nihal Atsız, İstanbul, 2018.

⁴⁶ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C: I-II, haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.

⁴⁷ Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya, 2005, s. 29.

⁴⁸ Turgut Akpınar, "Amasya Tarihi", *DİA*, C: III, İstanbul, 1991, s. 6.; Mehmet Fatih Köksal, "Hüseyin Hüsâmeddîn'in Amasya Tarihi'nin Kayıp Ciltleri", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 175.

medreseleri, bucakları, ilçeleri ve kasabaları anlatılmıştır.⁴⁹ II. cildinde ise ele alınan konular şunlardır: “Türkler’in vasıfları ve meziyetleri, Araplar’ın Türkler hakkındaki takdirleri, Türkler’in nesepleri, Türkmenler’in nesli ve kabileleri, Tatarlar, Çerkezler, Gürcüler, Lazlar, Türkler’in eski dinleri, Anadolu’da Hititler, Battal Gazi, Türkmenler’in İslâmiyet’i kabulü ve Türkmen kelimesi; Azerbaycan, Erzurum ve civarı, Komanlar, Ermeniler ve Rumlar; Amasya’nın tarihi: Turanîler, Hititler ve Türkmenler, Dânişmend Gazi, Selçuklular, Kılıç Arslan, Osmanlılar, Osmanlılar zamanında Beylikler; Amasya Valisi Şehabeddin Şâdi Bey’in 736’da (1335) vefatıyla İlhanlı hükümetinin yetmiş sekiz yıllık saltanatının son bulması.⁵⁰ Hüseyin Hüsâmeddin eserini, İstanbul, Selânik, Hicaz, Şam, Hanya, Amasya, Bursa gibi çeşitli şehirlerde arayıp bulduğu el yazmaları, vakfiyeler, kitâbeler, mahkeme sicilleri, mezar taşları gibi ilk kaynaklara başvurarak hazırlamıştır. Fakat eserin şöyle bir eksikliği bulunmaktadır. Müellif eserinde çoğunlukla kaynak göstermemiş, aşırı etimolojik benzetmeler de bulunmuştur. Bundan dolayı yazdıklarının ilmî değeri hakkında esere tereddütle yaklaşmıştır. Bununla beraber tarihçilerin birçoğu onun baş eseri olan *Amasya Tarihi*’nin kıymetli bir eser olduğunu ifade etmiştir.⁵¹

Osman Fevzi Olcay’ın *Amasya Şehri*⁵² adlı eseri Amasya şehir tarihini anlatması açısından önemli bir çalışmadır. Yazar rik’a olarak yazdığı eserini 1934 yılında bitirmiştir. Müellif, eserin de bazı kişilerin fotoğraflarına, büyük şahsiyetlerin resimlerine ve bazı kitabelerin orijinal şekillerine yer vermiştir. Eser Harun Küççük, Kurtuluş Altunbaş tarafından sadeleştirilmiştir.⁵³

Amasya ile ilgili müstakil yazılmış bu eserlerden başka araştırmamızda faydalandığımız bazı çalışmalar şunlardır: Osman Turan’ın *Selçuklular Zamanında Türkiye, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*⁵⁴ adlı eserleri ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*⁵⁵ adlı eseri Selçuklu Dönemi

⁴⁹ Turgut Akpınar, “Amasya Tarihi”, *DİA*, C: III, s. 7.

⁵⁰ Turgut Akpınar, “Amasya Tarihi”, *DİA*, C: III, s. 7.

⁵¹ Turgut Akpınar, “Hüseyin Hüsâmeddin Yasar”, *DİA*, C: XVIII, İstanbul, 1998, s. 551-552.

⁵² Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, Sadeleştirilenler Harun Küççük, Kurtuluş Altunbaş, Amasya 2010.

⁵³ Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya*, İstanbul, 2018, s. 432.

⁵⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 2002.; *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1996.; *Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara, 1988.

⁵⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988.

Siyasi tarihini, kültür ve medeniyetini anlama ve yorumlama açısından faydalı olmuştur. Sadi S. KUCUR'un *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*⁵⁶ adlı yayımlanmamış doktora tezi Selçuklu Döneminde Amasyada inşa edilen Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedrese'yi vakfiyelerine göre incelemesi açısından çalışmamızda faydalı olmuştur. Fuat Er'in *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*⁵⁷ adlı yayımlanmamış yüksek lisans tezi ve Adnan Gürbüz'ün *Toprak-Vakıf İlişkisi Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*⁵⁸ adlı yayımlanmamış doktora tezi Amasya'nın tarihini yazmamızda faydalı olmuştur. Gönül CANTAY'ın *Anadolu Selçukluları ve Osmanlı Dârüşşifâları*⁵⁹ adlı eseri Amasya Dârüşşifâsı'nın mimari özellikleri anlamamıza yardımcı olmuştur. Yavuz UNAT'ın "Amasya Dârüşşifâsının Tıp Tarihi Açısından Önemi Gösteren İki Hekim: Aksarâyî ve Sabuncuoğlu"⁶⁰ adlı Amasya Sempozyumu Bildirisi Amasya Dârüşşifâsında görev yapmış hekimlerle ilgili bilgilere ulaşmamızı sağlamıştır.

---

⁵⁶Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1993.

⁵⁷ Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.

⁵⁸ Adnan Gürbüz, *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.

⁵⁹ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2014.; Gönül Cantay, "Amasya Dârüşşifâsı", *DİA*, C: III, İstanbul, 1991.

⁶⁰Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi Gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", Ed. M. Fatih Köksal, Cavit Güzel, Gürkan Cevger, Aykut Özbayraktar, Mevlüt İlhan, *Uluslararası Amasya Sempozyumu 4-7 Ekim 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları Ankara, 2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.AMASYA ŞEHİRİ VE TARİHİ

1.1. Coğrafi Yeri

Amasya, Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümünde 34°–57° doğu boylamları ile 40°–16° kuzey enlemleri arasında yer almaktadır. Kuzeyde Samsun, doğuda Tokat, güneyde Tokat ve Yozgat, batıda ise Çorum illeri ile çevrilidir. Bu iller ile toplam sınır uzunluğu yaklaşık 492 km'dir. Anadolu'nun iç kesimlerini Samsun limanına bağlayan yolların geçtiği yerde bulunmaktadır. Karadeniz kıyıları ile iç bölgeleri birbirinden ayıran yüksek ve sarp sıradağların güney eteklerinde yer aldığından dolayı sosyal, kültürel ve iktisadi açılardan İç Anadolu Bölgesinin özelliklerini taşır.⁶¹

Amasya, deniz seviyesinin 400 m. yüksekliğinde olup, en önemli akarsuyu olan Yeşilirmak'ın açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili dar bir vadide kurulmuştur.⁶² Yeşilirmak'ın kolları olan Çekerek, Kelkit ve Tersakan çayları Amasya da birleşir.⁶³ Yeşilirmak şehir içinde 4 km. kadar devam eden bir vadide akar. Yeşilirmak'ın sol kıyısında, dik kayalara oyulmuş mağara, kale kalıntıları, kral mezarlıkları bulunur. Bu kısım ile Yeşilirmak arasında yerleşim alanı dar olduğu için yerleşme kıyıda ince bir çizgi halinde oluşmuştur. Şehrin asıl yerleşim ve gelişim alanı Yeşilirmak'ın sağ kıyısında olup günümüzde bu kesim güneydoğu ve güneybatı yönlerine doğru bir gelişme göstermektedir. Kuruluş yerinin fiziki şartları sebebiyle şehir, büyük bir gelişme gösterememiştir.⁶⁴

Amasya bölgesinin iklimi iki ayrı özellik gösterir. Kuzeyinde sert bir iklim görülürken, güneyin de ise buna nazaran daha yumuşak bir iklim olan yayla iklimi görülmektedir. Dağların yüksek kesimleri dışında kışlar ılık, yazlar sıcak geçer.

---

⁶¹ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, Ed. Yavuz Bayram, Amasya 2007, s.19.; Adnan Gürbüz, *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 15.

⁶² İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *DİA*, C: III, İstanbul, 1991, s. 1.

⁶³ Adnan Gürbüz, *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, s. 15.

⁶⁴ İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *DİA*, C: III, s.3.; Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, haz. Nihal Atsız, İstanbul, 2018, s. 174.

Amasya şehrini, kuzeyindeki Akdağ, Karadeniz'den gelen soğuk rüzgârlara karşı korur.⁶⁵

1.2. Amasya Adının Menşei

Amasya kelimesinin kaynağı olarak farklı görüşler bulunmaktadır. Amasya şehrinin tarihi milattan öncelere kadar uzanmaktadır. Anadolu, coğrafi ve stratejik konumu itibariyle tarihte pek çok medeniyetin geçiş noktası üzerinde bulunmuştur. Amasya da aynı özelliklere sahip şehirlerden biridir.⁶⁶ Mitolojik düşünce tarzının uzantılarından biri olarak, eski çağda Anadolu'daki pek çok şehrin kurucu tanrısı veya kahramanı olduğu inancı hâkimdir.⁶⁷ Roma İmparatoru Septimius Severus (M.S. 193-211) dönemine ait bir Amasya sikkesi üzerinde yer alan EPMHC KTICAC THN IIOAIN yazıtından hareketle Roma mitolojisindeki Zeus'un oğlu Hermes'in Amasya kentinin kurucu tanrısı olduğu kabul edilmektedir.⁶⁸

Hüseyin Hüsameddin *Amasya Tarihi* adlı eserinde Amasya ilinin Hicret'ten 2400 yıl önce kurulduğunu belirtmektedir. Amasya şehrini kuran kişinin, Pont kıtasında (Orta Karadeniz) yaşayan Türk boylarından birisine mensup bir Türk hükümdarı olduğunu çünkü Türklerin Anadolu'ya gelişlerinin M.Ö. 17. yüzyıla uzandığını belirtmektedir.⁶⁹

Amasya'nın bilinen ilk adı "Hakmiş"⁷⁰ veya "Hakpiş" dir.⁷¹ Muhtemelen bu isim Perslerin Amasya'yı fethine kadar devam etmiş, bu dönemde Amaseia ismi kullanılmıştır. Amaseia, "Ana Tanrıça Ma'nın şehri" anlamına gelmektedir.⁷² Perslerin Anadolu'yu fethinden sonra doğu kökenli bir tanrıça olan Ana Tanrıça Ma'nın tapımı yaygınlaşmıştır. Bu tanrıça Pontus ve Kapadokya'nın da yerel

---

⁶⁵ Adnan Gürbüz, *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, s. 16.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s. 14.

⁶⁶ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 149.

⁶⁷ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 149.

⁶⁸ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 149.

⁶⁹ Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, C: II, s. 8.

⁷⁰ A. M. Dinçol, J. Yakar, "Nerik Şehrinin Yeri Hakkında", *Bellekten*, C:XXXVIII, S: CLII, Ekim 1974, s. 565.

⁷¹ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 149.

⁷² Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 149-150.

tanrıçasıdır.⁷³ Amaseia; Persler zamanında asıl söyleyiş şeklinin Hellen ağzına uydurulmuş biçimidir.⁷⁴ M.Ö. II. yüzyıldan itibaren basılan Amasya şehir sikkelerinde bu ibare görülmektedir. Amasyalı coğrafyacı Strabon da Amasya için “Amaseia” ismini kullanmıştır. Danişmendliler döneminde ise Amasya, “Şehr-i Haraşna” ve “Amâsiyye” olarak anılmıştır. Selçuklu, İlhanlı, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de Amasya adı değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir.⁷⁵

Amasya'nın sahip olduğu önem ve özellikler nedeniyle; “Rûmiyye-i Suğra (Küçük Roma), Medinetü'l Hükemâ (Erbâb-ı akl ve hükûmet şehri), Hayber-i Rûm (Anadolu'nun Hayber'i), Badâdü'r-Rûm (Anadolu bilâdının Bağdadı), Dârü'l-İzz (İzzet ve saâdetin merkezi), Dârü'n-Nasr (Nusret ve zaferin merkezi), Dârü'l Fütûh (Fetih Beldesi), Kasu's-Selâtin (Padişahların köşkü, makamı), Hısü'l-Mir'at (Ayna kal'ası, Aynalı hisâr), Ermeniyye-i Kübra (Büyük Armanyak şehri), Kubbetü'l-Ulemâ (Ulemânın merkezi) ve Tûrbetü'l-Evliyâ (Evliyânın mecmû' ve medfeni)” gibi çeşitli adlarla nitelendirilmiştir. Selçuklu Devleti zamanında Amasya için Darü'n-Nasr ve Darü'l-İzz ünvanları kullanılmıştır.⁷⁶

1.3. Amasya'nın Tarihi

1.3.1. Türk Hâkimiyeti Öncesi

Amasya da ilk yerleşmeler Kalkolitik Çağa (M.Ö. 5500-3000) kadar uzanmaktadır. Amasya'nın tarihi de Anadolu'nun tarihi kadar eskidir. Bu iddiayı destekleyebilmek için arkeolojik kazılar yapmak gerekmektedir.⁷⁷ Amasya sınırları içerisinde Kalkolitik Çağa ait yerleşmeleri arasında; “Amasya merkez Ovasaray köyü *Hamam Tepesi Höyüğü*, Sarımeşe köyü *Künbet Höyük*, Keşlik köyü *Kocapınar Höyük* ve Ayvalıpınar köyü *Aynalıpınar Höyüğü*”dür.⁷⁸ İlk Tunç çağında da (M.Ö. 3000-2500) Amasya'da yoğun bir yerleşmenin olduğu bilinmektedir.⁷⁹ Bu dönem

⁷³ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 150.

⁷⁴ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş *Amasya İl Yıllığı*, s. 149.

⁷⁵ Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, trc. Adnan Pekman, Kitap XII, İstanbul, 1993, s. 39-40.; Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 7.

⁷⁶ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C:II, s. 10-12.

⁷⁷ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 150.

⁷⁸ Mehmet Özsait, *1986 Yılı Amasya-Lâdik Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları*, V. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2, Ankara, 1988, s. 240-142.

⁷⁹ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 151.

höyüklerinde “Amasya merkez *Yassı Höyük*, Gümüşhacıköy ilçesi *Sallar Höyük*, Merzifon İlçesi Hayrettin köyü *Delicik Tepe Höyüğü*, Göynücek İlçesi *Gediksaray Höyüğü*” örnek verilebilir.⁸⁰

Amasya, Orta Tunç Çağında (M.Ö. 2500-2000) Mezopotamya yazılı belgelerinde *Hatti Ülkesi* olarak bilinen uygarlığın sınırları içerisinde bulunmaktadır. Amasya Merkez ilçeye bağlı “*Mahmatlar Höyüğü*” M.Ö. 2500-3000 yılları arasında Anadolu’da güçlü bir uygarlık kurmuş olan Hattilere ait önemli yerleşmelerden biridir.⁸¹ Hatti egemenliğine son veren Hititler zamanında Amasya şehri Hititler’in sınırları içinde kalmıştır.⁸² Tarihin tespit ettiği ilk Amasya hükümdarı İyon, M.Ö. 1271 yılında, Hitit hükümdarı Batur ile Mısır Harbinde bulunmuştur. İyon’un ölümünden sonra oğlu Barum Amasya Hükümdarı olmuştur. Hitit hükümdarı Buyon’un ölümü üzerine Amasitlerden Mitur, sonra Amasya şehrinin banisi olarak kabul edilen Amas Anadolu hükümdarı olmuştur. Karsan zamanında Amasya kalesi inşa edilerek şehir önce Karsanun sonra da Hareşne isimleri ile anılmaya başlamıştır.⁸³ Hititlerin sınır kalesi konumunda olan Amasya, stratejik merkezlerinden birisidir. Amasya merkeze bağlı Doğan-tepe (Zara) beldesi Hititler’in Amasya’daki yerleşim yerlerindedir.⁸⁴

Karsan, Turanî kavimlerine mensup bir hükümdardır. M.Ö. 1260 yıllarında hükümdarlık yapmıştır. Karsan’ın hüküm sürdüğü dönemlerde Amasya’nın da içinde bulunduğu bölgelerde yaşayan halk Turanî kavimlerden oluşmaktaydı. Bu kavimlerin birbiriyle uğraşması diğer ufak milletlerinde bunların aleyhinde ittifak etmeleri Turanîlerden bir kısmını Orta Asya’ya doğru göç etmeye mecbur etmiştir. İkinci defa Anadolu kıtasını istila eden Turanîlerden Uygur Türkleridir. Amasya bölgesine ise On Uygurlardan Bozoklar yerleşmişlerdir.⁸⁵ Bozokların Amasya’da M.Ö. 500’lü yıllara kadar hüküm sürdükleri tahmin edilmektedir. M.Ö. 540 yıllarında Amasya Hükümdarı Sevinç isminde bir Türk idi. M.Ö. 533 yılında İran şahı Keyhüsrev’in

⁸⁰ Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 15.; Şevket Dönmez, *Sinop-Samsun-Amasya illeri 1998 Yüzey Araştırması*, XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2000, C: II, s. 234.

⁸¹ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 151.

⁸² Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 151.

⁸³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 75-76.; İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1992, s. 11.; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 75-76.

⁸⁴ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 151.

⁸⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 77-78.

himayesini kabul etmek zorunda kaldı. Sevinç'in ölümü üzerine oğlu İmas hükümdar oldu. M.Ö. 431 yılında Bozoklardan Buzans Basan'ın hükümdar olmuştur. Amasya'da *Amazon*, *Harşenun* ve *Hun* ismiyle üç Turanî sülale bin yıldan fazla hüküm sürmüşlerdir.⁸⁶ Amasya, İran hükümdarı II. Ardeşir döneminde İran hâkimiyetine girmiştir. M.Ö. 331 tarihinde ise Makedonya kralı Büyük İskender'in III. Daryüs'ü mağlup etmesi üzerine, İskender İmparatorluğu sınırları içerisine dahil olmuştur. Kapadokya valisi Aryarat zamanında zapt edilen Amasya; o dönemlerde Turanîler, Farisiler ve Yunanlıları bünyesinde barındırmaktaydı. Turanîler Amasya'nın asli halkı olup eski Samiriler zamanında buraya yerleşmişlerdir.⁸⁷ Amasya Kapadokya Eyaletinin doğu sınırları içerisinde iki yüz elli yıl kadar kalmıştır.⁸⁸

Büyük İskender'in ölümünden sonra Anadolu'da ki yeni siyasi süreçte Büyük İskender'in halefleri imparatorluğun birliğini sağlayamamış ve mahalli hâkimiyetlere bölünerek dağılmıştır. M.Ö. 301 yılında Pers kökenli Mithridates Ktistes, Amasya'yı da içine alan bir bölgede Pontus hâkimiyetini kurarak Amasya'yı merkez yapmıştır.⁸⁹ V. Mithridates Euergetes (M.Ö. 150-120) döneminde Amasya uzun yıllar Pontus yönetiminin merkezi olarak kalmıştır. Mithridates Eupator döneminde ise Amasya'da, büyük bir imar faaliyetleri başlamış ve şehir bir kültür merkezi haline gelmiştir.⁹⁰ Anadolu'yu batıdan doğuya ve Karadeniz'in önemli liman kentlerini Anadolu içlerine ve güneye bağlayan yolların kavşağında stratejik konuma sahip olan Amasya önemini krallık dönemi boyunca yitirmemiştir.⁹¹ Pontus hâkimiyeti ile Roma İmparatorluğu arasında V. Mithridates zamanında gelişen iyi ilişkiler, Mithridates Eupator döneminde (M.Ö. 111-63) bozulmuş; uzun yıllar süren *Mithridates savaşları* yaşanmıştır. M.Ö. 63 tarihinde Mithridates Eupator ile Romalı General Pompeius'un arasında yapılan savaşta Eupator yenilmiş, Amasya Roma

---

⁸⁶ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 78.; İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 12.

⁸⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 80-81.; İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 12.

⁸⁸ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 153.

⁸⁹ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 153.

⁹⁰ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 153.

⁹¹ Kani Kuzucular, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi*, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994, s. 25.

askerleri tarafından tahrip edilmiştir.⁹² Amasya bu savaştan sonra Roma egemenliği altına girmiştir.⁹³

Pontus hükümetinin Roma İmparatorluğu tarafından yıkılması üzerine Pon Kıtası ile Kapadokya bölgesi birleştirilerek Armenyak (Ermenia I) isminde bir vilayet kurulmuş ve valiliğine de Cermanikos getirilmiştir. Bu dönemde vilayetin merkezi olan Amasya'ya Metropol denilmeye başlanmıştır.⁹⁴ Pontus Krallığı döneminde işlek olan kuzey limanları, Samsun ve Sinop'u İç Anadolu ve güneye bağlayan yollar, Marmara ve Ege'den gelerek Ankara'da birleşen ve Amasya'ya ulaşan yollar, Roma döneminde daha önem kazanmıştır. Amasya kenti, imparatorluk dönemi boyunca uzun yıllar zengin bir kent olarak yaşamıştır.⁹⁵

Amasya'nın da içerisinde bulunduğu bölge Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ikiye bölünmesinden sonra Doğu Roma İmparatorluğunun (Bizans'ın) sınırları içinde kalmıştır. Bizans döneminde Amasya'da, dinî, idâri ve imar alanlarında gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde Amasya, Prefektus denilen valiler idaresinde çevresindeki livaların idarî merkezi haline gelmiştir. İmparator Marsiyamus'un şehri Psikoposluk makamı yapması Amasya'yı Hristiyanlığın yayıldığı önemli bir merkez haline getirmiştir. VI. yüzyılda Büyük Justinianus tarafından Amasya'daki abide eserler onarımdan geçirilmiştir.⁹⁶ Bizans'ın yaşadığı siyasi mücadelelerden Amasya'da nasibini alarak 391 yılında Hazar hükümdarı Salip komutasındaki Peçeneklerle Kumanlar'ın Pon Kıtasını işgal etmesi üzerine Peçeneklerden Sungay idareyi ele geçirerek Amasya'yı karargâh yapmıştı. Amasya, İran hükümdarı Hüsrev Perviz tarafından 609 yılında işgal edilmiş, 619 yılında Bizans İmparatoru Herakliyus tarafından tekrar alınmıştır.⁹⁷

Arap yarımadasında İslamiyet'in ortaya çıkışından sonra Hz. Muhammed'in İstanbul'un Müslümanlar tarafından alınacağı şeklindeki hadis-i şerifine mazhar olmak için Müslüman Arapların, Hulefa-i Raşidin ve özellikle Emeviler devrinde Anadolu'ya düzenledikleri kışlık (şitaiye) ve yazlık (sayfiye) seferler

⁹² Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, s. 39.

⁹³ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 154.

⁹⁴ İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 13

⁹⁵ Kani Kuzucular, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi*, s. 30

⁹⁶ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 55.

⁹⁷ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, Ed. Yavuz Bayram, Amasya, 2007, s. 56.

düzenlemişlerdir. Bu seferler sırasında Amasya, 712 yılında Emevi komutan Müslime tarafından alınmış ise de birkaç yıl sonra İmparator III. Leo idaresindeki Bizans kuvvetleri şehri yeniden hâkimiyeti altına almıştır.⁹⁸

Abbasiler döneminde Amasya, 906 tarihinde Emir Ahmed b. Kilig el- Türkî tarafından yeniden fethedilmiş ve bir süre sonra da Halep hükümdarı Seyfüddevle'nin taarruzlarına uğramıştır. Seyfüddevle'nin Şam'a gitmesini fırsat bilen Bizans orduları, İslam ülkelerine saldırmışlar, Pon ve Kapadokya valisi Phdkas ile Kilikya valisi İoannes Çimiskes, Halep'e kadar bütün İslam ülkelerini viraneye çevirmişlerdir.⁹⁹ Amasya, her defasında Bizans tarafından tekrar alınmıştır.¹⁰⁰

1.3.2. Türk Hâkimiyeti

Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan önce Anadolu'ya yapılan akınlar, birer keşif hareketi mahiyetindeydi.¹⁰¹ Dandanakan (1040) zaferi ile bir Türkmen devletinin kurulduğunu duyan Oğuzlar, sel gibi İslam ülkelerine akmaya başladılar. Selçuklu Sultanları, ülkelerine göçen bu Türkmenlere yurt bulmak için, o dönemde bir Hristiyan ülkesi olan Anadolu'yu uygun görüyorlar, Anadolu'nun fethini düşünüyorlardı.¹⁰²

Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri 26 Ağustos 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra başlamıştır. Bunu gerçekleştiren kitle, Oğuzlar ve onları idare eden Selçuklu komutanları olmuştur. Türkleşme ve İslamlaşma sürecinde Anadolu etnik açıdan "Türkiye'ye" dönüşmüştür.¹⁰³ 1075 tarihinde Selçuklu hanedanından Kutalmışoğlu Süleyman Şah, merkez İznik başta olmak üzere Anadolu Selçuklu Devleti'nin temellerini atmıştır.¹⁰⁴ Süleyman Şah'ın fethettiği yerlerdeki halkın, hayat tarzına ve geleneklerine ters düşmeyen âdil ve koruyucu merkezi idare anlayışı ve Bizans'ın

⁹⁸ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 56.; İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 15.

⁹⁹ İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 15.

¹⁰⁰ Mehmet Evsile, Muzaffer Doğanbaş, *Amasya İl Yıllığı*, s. 56.

¹⁰¹ Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 20.

¹⁰² Osman Turan *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 20

¹⁰³ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 37-44.; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1996, s. 281-282.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 20.

¹⁰⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s.15.; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 285.; İbrahim Kafesoğlu, "Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S: X-XI, 1979-80, İstanbul, 1981, s. 1-28.

içinde bulunduğu saltanat kavgaları yüzünden halkı kendi haline terk etmesi ile derebeylerinin fazlaşan zulmü Anadolu'nun fethini kolaylaştıran sebepler olmuştur. Türkmen kitleleri kendi bey ve idarecilerinin komutası altında kısmen şehirlere, yerli halktan boşalmış yerlere ve sahipsiz arazilerden uygun gördükleri mevkilere yerleşmişlerdir. Önemli bir kısım Türkmen kitle de konargöçer hayatlarını devam ettirmişlerdir.¹⁰⁵

1.3.2.1. Danişmendliler Dönemi

Malazgirt Zaferi'nden sonra Anadolu'da birtakım yeni yönetimler ortaya çıkmıştır. Bunların en önemlileri, Alparslan'ın emirlerinden olan Mengücek Gazi tarafından kurulan Erzincan-Kemah merkezli Mengücek Beyliği, Ebu'l Kasım tarafından Erzurum merkezli kurulan Saltuklu Beyliği ve Danişmen Gazi¹⁰⁶ tarafından, Kızılırmak ve Yeşilirmak bölgelerinde, Sivas, Tokat, Amasya, Niksar, Çorum ve Kayseri'nin de dâhil olduğu alanda kurulan Danişmendliler Beyliği'dir.¹⁰⁷ Danişmend Gazi Sivas ve Amasya'yı 14 Şubat 1075 tarihinde fethetmiştir. Danişmend Gazi birkaç gün önce gönderdiği elçisini astıran Amasya valisi Jutateüs'ü aynı yerde astırmak suretiyle, Amasya'da Bizans hâkimiyetine son vermiştir.¹⁰⁸ Amasya'nın fetihden sonra Horan ve Havârizm'den gelen Türkmen ve Türk boyları Amasya'ya yerleştirilmiş ve böylece hızlı bir şekilde Danişmendli nüfusu güçlenmeye başlamıştır.¹⁰⁹ Başlangıçta Türkler'in sur içine yerleştikleri, buradaki boşlukları doldurdıkları anlaşılmaktadır. Sur dışında ise çok odaklı bir yerleşme söz konusudur. Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi savaşçılarla birlikte gelen göçebe Türkmen topluluklarının sur dışında bir mescid veya zaviye etrafında yerleşmişlerdir.¹¹⁰ Şehrin ilk kadısı, Celaleddin Abdurrahman Harezmî'dir. Amasya'da Danişmendlere ait ilk yapı Melik Gazi'nin yaptırdığı mesciddir. Bu

¹⁰⁵ Adnan Gürbüz, *Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, s. 19.

¹⁰⁶ Adı, Melik-i Muazzam Gümüş-tekin el-Danişmend Ahmed Gâzi (Taylû) dur. Abdülkerim Özeydin, "Dânişmen Gazi", *DİA*, C: VIII, İstanbul, 1993, s. 467-469.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 116-117.

¹⁰⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 112; . Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 157.

¹⁰⁸ İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 10.

¹⁰⁹ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 12.

¹¹⁰ Kani Kuzular, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi*, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994, s.46.

mescidin Şamlar mahallesinde bulunan Ayas Ağa veya Küçük Kapı Ağası Câmîî ve Medresesi yerinde olduğu söylenmektedir.¹¹¹

Süleyman Şah'ın 1086 yılında ölümü üzerine Anadolu'da bulunan Türkler arasında otorite boşluğundan kaynaklanan bir karışıklık dönemi başlamıştır. Danişmendli Beyliği'nin genişleme siyaseti de durma noktasına gelmiştir. 1092 yılında I. Kılıç Arslan idareyi ele alarak karışıklıkları sona erdirmek istemişti. Bu dönem de Haçlı seferi başlamıştı. Durumdan faydalanan Bizanslılar, Anadolu'da birçok yeri Selçuklular'dan geri almışlar, Haçlılarla birlikte Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Çorum havalisini yağmalayarak Amasya önlerine kadar gelmişlerdi.¹¹² Danişmend Gazi ve I. Kılıç Arslan Haçlıların uğrayabilecekleri her yeri yakıp yıkmak suretiyle onların yararlanabilecekleri yerleri tuttular, çete savaşı yapmak üzere dağlara çekildiler. Haçlı ve Bizans orduları ile yapılan savaş da Danişmend Gazi yaralanmış ve yerine oğlu İsmail Gazi'yi getirdikten sonra vefat etmiştir. İsmail Gazi, çete savaşıyla Rumları ve Haçlıları sıkıştırmaya başladı. Haçlılar, üç ay sonra gittiler. Şehir, büyük zarar görmüştü. İsmail Gazi, harap olan şehri yeniden imar etmeye başladı. Konya¹¹³ hükümdarı I. Kılıç Arslan ile de iş birliği yaparak Anadolu'da Haçlılara karşı set görevi yaptı; Haçlılar Kayseri'de bozguna uğratıldı. Rumlardan da Niksar ve Şebinkarahisar alındı. 1096 da batıdan yeni bir Haçlı dalgası geldi. Ankara'yı ele geçiren Haçlılar Amasya'ya yöneldiler. İsmail Gazi, Haçlıları Çorum ovasında karşıladı, bozguna uğrattı (1097).¹¹⁴

Danişmendliler ile Selçuklular Haçlılara karşı birlikte hareket ederken aralarındaki iç rekabet de devam ediyordu. I. Kılıç Arslan'ın batıdaki meşguliyeti, Sivas, Kayseri, Malatya kollarına ayrılan Danişmendlilerin doğuda rahat hareket etmelerine sebep olmuştu. Bu durum, iki tarafın arasını açtı. 1106 yılında I. Kılıç Arslan, Malatya üzerine yürüdü ve şehri kuşattı. İki ay süren kuşatmadan sonra

---

¹¹¹ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 162-163.; Kani Kuzucular, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi*, s. 46.

¹¹² Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 105.

¹¹³ Anadolu Selçuklular'ın ilk payitahtı İznik'tir. Haçlı seferlerinden sonra Kılıç Arslan payitahtı Konya'ya nakletmiştir. Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 291.

¹¹⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 139-141.

Danişmendli Yağıbasan, Malatya'yı Selçuklulara teslim etti. Böylece Anadolu'da Danişmendli kudreti kırılmış oldu.¹¹⁵

1.3.2.2. Anadolu Selçuklu Dönemi

Konya Selçuklu Devleti, Danişmendli gücünü ve diğer bazı emirlikleri ortadan kaldırdıktan sonra Orta ve Doğu Anadolu'da ki tek siyasi güç olmuştur.¹¹⁶ I. Kılıç Arslan'ın vefatından (ö. 500/1107) sonra yerine geçen oğlu Sultan I. Mesud, ülkede hâkimiyeti sağlayıp, Fırat boylarına kadar Danişmend İli'ni ele geçirerek Amasya'yı kendisine merkez yaptı.¹¹⁷ Sultan I. Mesud, Amasya kadılığına İmadüddin Abdülmelik bin Ali bin el-Hasan el-Berkendî el-Buharî'yi getirdi.¹¹⁸ 1160 yılında Sultan I. Mesud'un ölümüyle vasiyeti gereği büyük oğlu II. Kılıç Arslan Konya¹¹⁹, küçük oğlu Şahinşah da Amasya hükümdarı oldu. Selçuklu topraklarının iki şehzade arasında taksîmi Pon ve Kapodokya kıt'asına hâkim olmak için fırsat arayan Bizans İmparatoru Manuel Komennos'u ümîde düşürdü. İmparator Ankara üzerinden Kapadokya kıta'sına hücum etti. Amasya hükümdarı Sultan Şahin Şah Ankara'ya gidip kardeşi Konya hükümdarı Sultan II. Kılıç Arslan ile birleşerek Rumlar ile harbe girişti. Bu arada Malatya Emiri Zülkarneyn Alparslan b. Aynü'd Devle ve Niksar Emiri Yağıbasan Amasya'yı ele geçirdiler. Hedefleri Sivas vilayetini zapt ederek Danişmendli hâkimiyetini tekrar sağlamaktı. 1166 yılında Sultan Şahinşah Amasya ilini tekrar zapt ederek Selçuklu hâkimiyeti altına aldı. II. Kılıç Arslan ihtiyarlayınca eski Türk Devlet geleneğinde olduğu gibi topraklarını on bir oğlu arasında 1186 tarihinde¹²⁰ taksim etti.¹²¹ Bu paylaşım sonucu Amasya toprakları ve hükümdarlığı Nizameddin Argun Şah'a verildi.¹²² Böylece II. Kılıç

¹¹⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 186,196.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 137.; Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 291.; Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 161.

¹¹⁶ Kani Kuzucular, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi*, s. 47.

¹¹⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 186-190.; Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 161.

¹¹⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 196.

¹¹⁹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, s. 296.

¹²⁰ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 217.

¹²¹ İbn Bîbî, *El Evamirü'l Ala'îye Fi'l Umuri'l Ala'îye (Selçuk Name)*, trc. Mürsel Öztürk, C: I, T.C. Kültür Bakanlığı Ankara, 1996, s. 14.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988, s. 62-63.; İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 18.

¹²² Ker'imeddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, trc. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000, s.23.; İbn Bîbî, *El Evamirü'l Ala'îye Fi'l Umuri'l Ala'îye (Selçuk Name)*,C: I, s. 41.; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 217.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988, s.118.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 22-23.

Arslan, sultan olarak Konya’da oturmakta, oğulları ise kendisine tabi birer melik olarak atandıkları şehir ve yöreleri yönetimleri altında tutmaktaydılar.¹²³

1197 yılında Nizameddin Argun Şah, Konya hükümdarı II. Rükneddin Süleyman Şah tarafından iktidardan uzaklaştırıldı. Amasya ve Niksar bölgelerinin hâkimiyetine Celaleddin Sencer’i getirdi.¹²⁴ II. Rükneddin Süleyman Şah, saltanat (1196-1204) süresine rağmen kudret ve adaleti birleştirmesi ile büyük hizmetler yapmış bir hükümdardı.¹²⁵ Sultan Celaleddin Sencer’in Bizanslılarla yapılan muharebede ölmesi üzerine oğlu Sultan Nasreddin Süleyman Amasya hükümdarı oldu. Fakat I. Gıyaseddin Keyhüsrev’in şehzadesi Kayseri valisi Sultân I. Alâeddin Keykubad Erzurum hükümdarı Tuğrul ile kardeşi I. İzzeddin Keykavus aleyhine ittifak ederek Amasya’yı zapt ve Sultan Nasreddin Süleyman’ı bertaraf etmiş ve kendi şehzadesi Mes’ûd’u Amasya valiliğine getirmişti. 1209 yılında Amasya Konya hükümetine iade edilerek valiliğine de Bedreddin Ebu Bekir Bey getirildi. Sultân I. İzzeddin Keykâvus vefât edip yerine kardeşi I. Alâeddin Keykûbad Konya’da Selçuklu tahtına çıktığı esnada Amasya, İzzeddin Selçûk Şâh (1219-1222) idaresinde bulunmaktaydı.¹²⁶ Bundan sonra Amasya’da; Mübarizeddin Halife Alp-Hilfet Gazi (1222-1127), Kamereddin Karaman Bey (1227-1229), Hacı Nureddin Tuğrak Bey (1229-1234), Emir Hüsameddin Bereket (1234-1238), Zaireddin Hurşid Bey (1238-1239), Hacı Mübarizeddin Armağan Şah (1239), Alaeddin Alişir Bey (1240-1243), Seyfeddin Haydar Bey (1243-1245) valilik görevi yapmışlardır.¹²⁷

Selçuklular döneminde Amasya şehri birkaç deprem geçirmiş, büyük hasar görmüştü. Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad döneminde şehir, yeniden onarıldı. Moğolların baskısıyla batıya yönelen Harezmi Türkleri, Amasya’ya yerleştirildi. Şehir, bu mültecilerin reisi olan Bereket’e timar olarak verildi.¹²⁸ I. Alâeddin Keykubad, siyasi ve askeri başarıları neticesinde Anadolu’da birliği sağlamıştı. Anadolu’nun ekonomi ve kültür bakımından gelişip yükselmesinde eşsiz hizmetlerde bulunan Sultan, Ulu Keykubad olarak anılmıştır.¹²⁹

¹²³ Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 1995, s. 446.

¹²⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 205.

¹²⁵ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 247

¹²⁶ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 207-209.

¹²⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 210-227.

¹²⁸ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 162.

¹²⁹ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 162.

Sultan I. Alâeddin Keykubad (ö. 634/1237) sağlığında oğullarından İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliaht tayin etmişti. Devlet adamlarından Sadettin Köpek ve Taceddin Pervane'nin girişimleri ile öteki oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev Kayseri'deki Keykubadiye sarayında Selçuklu tahtına oturtuldu (1237-1245).¹³⁰ II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Amid'i (Diyarbakır) alarak devleti en geniş sınırlara ulaştırdı. Bu sırada Türkmenler, Baba İshak önderliğinde isyan başlattılar.¹³¹

Baba İshak Sultan I. Alâeddin Keykubad zamanında Amasya bölgesinde Çat adı verilen kasabaya yerleşmiştir. Hüseyin Hüsameddin eserinde kaynak göstermeden “Baba İshak'ın gerçek adının İzak olduğunu Trabzon'da bulunan Komnenos hanedanına mensup bir Rum mühtedisi olduğunu ve amacının da Amasya'da bir Rum İmparatorluğu kurmak istediğini bunu meydana getirmek içinde Müslümanlık ve Hristiyanlık karışımı bir doktrin geliştirdiğini” ifade etmektedir.¹³² Bu bilgiler kaynaklarla desteklenmediği için ihtiyatla yaklaşılmalıdır. Baba İshak'ın Amasya'da kabri hakkında ki araştırmalar da Anbarlı Evliya Türbesi ekinde adı geçmektedir.¹³³

Sultan I. Alâeddin Keykubad, Moğol baskısından kaçan Harezmliler'i Amasya'ya yerleştirmiş ve şehri mültecilerin reisi olan Berke Han'a tımar olarak vermişti. Baba İshak, Berke Han ve Harezmlileri Amasya'dan uzaklaştırmak için Harezmlilerin isyan edeceğini Konya'ya bildirmiş ve Sadettin Köpek vasıtasıyla II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i ikna etmeye çalıştı. II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Harezmlilerin isyan edeceğine inanarak Berke Han'ı Amasya'dan azl ederek yerine Zahirreddin Hurşid Bey'i valiliğe getirdi ve Harezmlileri Amasya'dan çıkardı.¹³⁴ Sonra Baba İshak, Amasya'da bir tepede zaviye yaptırdı ve kendisine tabi olanların sayısını gittikçe artırdı. Baba İshak, zaviyede sadece müridleri ile görüşüyor, kendisini yemekten, içmekten el çekmiş, açlığa susuzluğa dayanan biri olarak gösteriyordu. Müritleri de işaret aldıkları Türk topluluklarına koşarak halkı isyana

¹³⁰ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul 1996, s. 300.; Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 162.; Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 467.

¹³¹ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 162.; Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 467.; Nuri Topaloğlu, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, s. 26-27.

¹³² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 224.

¹³³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 224.

¹³⁴ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 224.

teşvik ediyordu.¹³⁵ Müritlerin yaptığı davete uyan Adıyaman ve Kâhta bölgelerindeki Türkmenler ayaklanarak harekete geçtiler, kendilerine uymayanları öldürmeye etrafi yağma ve tahribe giriştiler. Malatya sübaşısı Muzaffereddin Ali-şir isyan eden Türkmenler üzerine iki sefer yaptı, mağlup oldu. Asiler Sivaslıları da yenilgiye uğrattıktan sonra Baba İshak'a kavuşmak üzere Tokat ve Amasya üzerine doğru ilerlediler.¹³⁶ Amasya'dan Konya'ya kaçanlar II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e Baba İshak'ı şikâyet etmeğe çalışıyorlar ama vezir Sadettin Köpek buna izin vermiyordu. Baba İshak, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e karşı Tanrı yolundan ayrılıp kötü bir yaşam sürmesi iddiasıyla cihat ilan etti. Baba İshak'ın birkaç yerde muvaffak olarak isyana devam etmesi üzerine Konya'ya gelenlerin feryatları ve yardım istemeleri II. Gıyâseddin Keyhüsrev'i daldığı gafletten uyandırmış ve veziri Köpek'in ihanetine vakıf olup vezirini öldürmüştür. Kubadabad'a giden Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, asilere karşı Amasya subaşısı Mübarizüddin Armağanşah'ı gönderdi. Armağanşah, Baba İshak'ı ve ahalisini zaviyeden çıkarıp 1239-40 tarihinde kalenin burcuna astırmıştır.¹³⁷ Amasya havalisinde toplanan Babaî adını alan Türkmenler, Armağanşah'ı şehit ettiler. Asiler Konya'ya hareket ettiler. Kırşehir'in Malya sahrasında Necmeddin Behramşah kumandasındaki 60 bin kişilik Selçuklu ordusu, bu asi Türkmenleri tamamen yok etti (1240). Babaî isyanı Selçuklu Devletini zayıflatmıştır.¹³⁸

1.3.2.3. İlhanlılar ve Eretna Dönemi

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Amasya'ya gelerek sahil emiri olan Alâeddin Alishir Bey'i Amasya valiline getirdi. Moğollar, Babaî isyanından dolayı Selçukluların zayıf düşmesini fırsat bilerek 1242 tarihinde Erzurum üzerine yürüdüler ve şehri yağmaladılar.¹³⁹ Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev yanına Amasya valisi Alâeddin Alishir Bey'i de alarak Sivas Köseadağ eteğinde Moğolları karşıladı (1243). Amasya valisi muharebede şehit düştü, yerine Emir Seyfeddin Haydar getirildi. Köseadağ bozgunuyla Selçuklu Devletinin otoritesi iyice zayıfladı.¹⁴⁰

¹³⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 224.

¹³⁶ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 2000, s. 150.

¹³⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 224-225.

¹³⁸ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 150-151.

¹³⁹ Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 162.

¹⁴⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 225.; Osman Turan, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988, s. 76-77.

Amasya’da bulunan Sultan II. Gıyâseddin Keyhusrev, Moğol saldırıları karşısında zayıf bir haldeydi. Amasya’da bulunan vezir Mühezzibiddin Ali ve Amasya kadısı Fahreddin Ali, Sultan beraber armağanlarla Azerbaycan’da bulunan Baycu Noyan’a gittiler. “Anadolu’da yüz binden fazla askeri kuvvetin olduğunu, sağlam kalelerin bulunduğunu, bu yüzden bütün Anadolu’nun istila ile ele geçirilmesinin zor olduğunu ve uzun yıllar gerektiğini” ifade ederek “Barışı kabul etmelerinin isabetli olacağını” bildirdiler. Baycu Noyan ile “Moğollara yıllık 360 bin gümüş para, 10 bin koyun, bin sığır ve deve” verilmesi şartlarıyla bir barış imzalandı (1245).¹⁴¹ Anlaşma gereğince Selçuklu ülkesinin tamamı Moğol İmparatorluğu’nun nüfuzu altına girdi. Anadolu’daki Selçuklu topraklarının idaresi Anadolu genel valisi Baycu Noyan’a verildi. Seyfeddin Torumtay da Amasya valiliğine getirildi.¹⁴²

Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev’in (ö. 1246) ölümünden sonra devletin ileri gelen adamları en büyük oğlu olan II. İzzeddin Keykavus’u tahta çıkardılar. 1246 yılında Güyük Han’ın tahta çıkmasından dolayı Moğolistan’da yapılacak törene Sultan II. İzzeddin Keykavus da davet edildi; yeni Sultanın ülke dışına çıkmasının huzursuzluklara sebep olabileceği düşüncesi ile yerine, kardeşi IV. Rükneddîn Kılıç Arslan Moğolistan’a gönderildi. Vezir Şemseddin Muhammed, Sultanın annesiyle evlenerek iktidarını kuvvetlendirdi. Bir taraftan Türkmenler arasında isyanlar başlarken bir taraftan da Konya’da yetki çatışması baş göstermekteydi. Güyük Han’ın tahta çıkma törenlerine giden IV. Rükneddîn Kılıç Arslan’a Bahaeddin Tercüman vezir olarak atandı. Vezir Şemseddin Muhammed, Sultan II. İzzeddin Keykavus ile birlikte isyana başladılar. Selçuklu devlet adamı Celaleddin Karatay buna engel oldu. Fakat Bahaeddin Tercüman, 1249’da vezir Şemseddin’i yakalatıp öldürttü.¹⁴³

İlhanlı hükümdarı Hülâgû Han, 1259 yılında Selçuklu Devleti’ni ikiye ayırarak Kızılırmak’ın doğusundaki yerlerin idaresini Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan’a bıraktı. Vezirliğe de Muineddin Süleyman Pervane Bey’i getirdi. Amasya’da Dârüsselâm Mahallesi denilen mevki de Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan’a ve Vezirine birer saray inşa edildi. IV. Rükneddin Kılıç Arslan, veziri

¹⁴¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 226-27.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, s. 175.

¹⁴² İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 21.

¹⁴³ Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 476.

Muineddin Süleyman Pervane'nin entrikalarıyla karşılaştı. Vezir, Moğolların desteğini ve İlhanlı hükümdarı Abaka Han'ın iznini alarak, Aksaray'da düzenlenen bir şölen sırasında Sultan'ın yemeğine zehir koydurttu, yayının kirişiyle boğdurarak öldürdü.(1266)¹⁴⁴

III. Gıyâseddin Keyhüsev, Selçuklu tahtına oturtuldu. Ülke Moğol baskısı altındaydı. İlhanlı hükümdarı Abaka Han kardeşini Anadolu'ya göndererek bozulan dirlik ve düzeni sağlamasını istedi. II. İzzeddin Keykavus'un veliht yaptığı oğlu Gıyâseddin Mesud, Kayseri'ye geldi. Abaka Han'ın huzuruna çıkan II. Gıyâseddin Mesud'a, Erzurum, Erzincan ve Harput'un yönetimi verildi. Abaka Han'ın ölümü üzerine yerine Müslüman olan Ahmed Tekudar, İlhanlı hükümdarı oldu. Ahmed Tekudar, Anadolu Selçuklu ülkesini, Sultan II. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Gıyâseddin Mesud arasında paylaştırdı.¹⁴⁵ Sultan II. Gıyâseddin Mesud'u Amasya hükümdarlığına getirirken Necmeddin Ferruh Bey'de veziri oldu. II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Ahmet Tekudar'a gitmek için yola çıktıysa da İlhanlı Devleti'nde saltanat mücadelesi başladığı için bir müddet Erzurum'da bekledi. Sonra taht mücadelesinden galip çıkan Argun Han'ın katına çıktıysa da Sultanlığını kurtaramadı. Argun Han, II. Gıyâseddin Mesud'u Anadolu Selçuklu sultanı yaptı. Sonra Erzincan'a gönderilen II. Gıyâseddin Keyhüsrev, Argun Han'ın görevlendirdiği kişiler tarafından yayın kirişiyle boğdurularak öldürüldü (1284).¹⁴⁶

Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un yeğeni Baltubay Moğolları Anadolu'dan çıkarmak ve amcasını Anadolu hükümdarı yapmak için Amasya'da isyan etti. Moğol komutanı Kutluğ Şah ayaklanmayı bastırarak Gazan'ın emriyle II. Gıyâseddin Mesud'u Hemedan kalesine hapsetti. III. Alâeddin Keykubad 1298 yılında Gazan tarafından Selçuklu Sultanlığına getirildi. Gazan, Mısır seferin de başarısız olması ve Anadolu'nun durumunun sarsılması üzerine 1300 yılında II. Gıyâseddin Mesud'u hapisten çıkartarak tekrar Amasya hükümdarı yaptı. II. Gıyâseddin Mesud 1308 yılında vefat etti.¹⁴⁷ Sultan II. Gıyâseddin Mesud'un ölümünden sonra Anadolu eyaletinin idaresi vezir Şemseddin Ahmed Bey'e verildi. 1312'de meydana gelen bir

¹⁴⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002, s. 531.; Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 157.

¹⁴⁵ Ali Sevim, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 486.

¹⁴⁶ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, s. 163.

¹⁴⁷ İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 21.

ayaklanma da Şemseddin Ahmed Bey öldürüldü. 1320 yılında Anadolu Rum Bölge valisi Timurtaş Bey'in nüfusu altına girdi, Amasya valiliğine Taceddin Mehmet Bey getirildi. Sonra Seyfeddin Banukşah Amasya valiliğinde bulundu.¹⁴⁸

İlhanlı Hükümdarı Sultan Ebu Said, 1327 yılında Rum Eyaleti valiliğine Alâeddin Eretna Bey'i tayin etmişti. Amasya'da Eretnalı hâkimiyeti başladı. Artana ya da Eretna Bey, kendisine sultan ve Alâeddin unvanını vererek adına sikke bastırdı. Eretna Bey, istiklalini ilan ettiği zaman Sivas, Kayseri, Niğde, Tokat, Amasya, Erzincan, Niksar, Şarkı Kara hisar toprakları kendisine bağlıydı. Eretna Bey'in (1352) ölümüyle birlikte yerine geçen Gıyâseddin Mehmed Bey zayıf bir şahsiyet olduğundan zamanı birtakım çalkantılarla geçmişti. Gıyâseddin Mehmed Bey 1365 yılında devlet erkânı tarafından öldürülmüş, yerine çocuk yaşta bulunan oğlu Alâeddin Ali Bey geçmişti. Alâeddin Ali Bey Kadılık görevinde yaptığı işler ile şöhrat kazanan Kadı Burhâneddin'i vezirliğe getirmişti.¹⁴⁹ Kadı siyasi ve iktisadi düzeni yoluna koydu. Kadı Burhâneddin, Osmanlı ile ittifak halinde olan Amasya Emiri Hacı Şadgeldia (ö. 782/1381) ile uğraştı ve yaptığı savaşta onu yenerek Sivas tahtına oturmayı başardı.¹⁵⁰ O dönemde Osmanlı, Karamanlı ve Kadı Burhaneddin arasında rekabet vardı. Çünkü Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddî Mes'ûd'un (ö. 1308) vefâtından sonra uç beylerinin taht-ı istiklâli için eyaletlere ayrılmışlardı. Kadı Burhaneddin 17 yıllık saltanat sürdükten sonra öldürüldü, Eretna Beyliği'nin toprakları Osmanlı Beyliği'ne geçti. Amasya 1392 yılında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. Amasya'nın, Osmanlı Beyliği'ne katılması kendi iradesi ile olmuş ve Amasya eyalet merkezi olmuştur. Halk Sultan I. Murad'a bağlılığını bildirmiştir. O da Amasya merkezli "Rum Eyaletini" kurmuştur. Amasya'da sancağa çıkan ilk şehzade Yıldırım Bayezid'dir. 1386-1566 yılları arasında toplam on iki şehzade Amasya'da sancağa çıkmıştır; bunlardan Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet, II. Murad, Fatih Sultan Mehmet, II. Bayezid ve III. Murat padişah olmuşlardır.¹⁵¹

Amasya, tarih boyunca merkezi bir şehir olarak varlığını devam ettirmiştir.

¹⁴⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 287.

¹⁴⁹ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, trc. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 1990, s. 134.

¹⁵⁰ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, s. 233-235.; Mustafa Demir, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya, 2005, s. 71.

¹⁵¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 289-290.; Yunus Zeyrek, *Amasya İl Yıllığı*, s. 165.; İsmail Erdoğan, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, s. 24.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 25.

Orta Anadolu'nun Karadeniz'e açılan bir koridoru durumunda olan Amasya şehrinin tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Amasya'nın Hititler, Pontus, Roma, Bizans dönemlerinde etkinliğini devam ettirmiş, Danişmendlilerle birlikte müslüman Türk hâkimiyetine girmiştir. Selçuklular Döneminde de en üst konuma yükseldiği görülmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde de Amasya önemini devam ettirmiş ve şehir için "Darün'n-Nasr" (Nusret ve zaferin merkezi), "Darü'l-İzz" (İzzet ve saâdetin merkezi) ünvanları kullanılmıştır. XVI. asrın ilk çeyreğine kadar Osmanlı şehzadelerinin bir kısmı Amasya'da valilik yapmak suretiyle kendilerini yetiştirmişlerdir. Bundan dolayı Amasya'ya "Şehzadeler Şehri" de denilmiştir. Şehrin kuruluşu ve yerleşimi "kale şehir" tipinde olmuş ve daha sonra yerleşimin kale çevresi ve eteklerine taşmasıyla "açık şehir" şeklini almıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2.AMASYA MEDRESELERİ

Amasya tarihsel süreç içerisinde kültürel ve ilmi gelişmişlik açısından dikkat çeken bir şehir olmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde Amasya da yedi medrese inşa edilmiştir. Bu medreselerde talebeler eğitim almış ve ilim adamları yetiştirilmiştir. Bu başlık altında Selçuklu Dönemi Amasya da bulunan medreseler anlatılacaktır.

2.1. Halifet Gazi Medresesi

Şâmice Mahallesinde Halifet Gazi Türbesinin batısında bulunan medresenin, bugün bazı kalıntıları tespit edilmektedir. Amasya’da inşa edilen ikinci büyük medresedir.¹⁵² Bugün “Hilfet Gazi” şeklinde söylenen ismin aslı Halifet Gazi’dir.¹⁵³ I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında (İkinci Saltanatı 1204-1211) Emîr Mübarizzeddin Halifet Alp tarafından 606/1209 târihinde bina edilmiştir.¹⁵⁴ Sultan I. Mesud Türbesi’nde muhafaza edilen medresenin yedi satırlık ‘âdî ve girift’ yazı ile yazılmış kitabesi¹⁵⁵ şudur:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

امر بعمارة هذه المدرسة المباركة العبد الضعيف الامير المجاهد الغازي مبارز الدين خليفته الب بن سولى
رحمهما الله فى تاريخ سنه سته و ستمائة¹⁵⁶

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla. Bu mübarek medresenin inşa ettirilmesini zayıf kul, emir, gazi, mücahit, Mübârizüddîn Halifet Alp bin Sûlî, altı yüz altı senesinde emretti. H. 606 (M. 1209)”¹⁵⁷

¹⁵² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004, C: I, s. 156.; Tanju Cantay, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, C: VII, 1976-77, s.21.

¹⁵³ Aynur Durukan, “Hilfet Gazi Medresesi ve Türbesi”, *DİA*, C: XVIII, İstanbul, 1998, s. 30.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 59.

¹⁵⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler I.*, Ankara, 1983, s. 273.; Tanju Cantay, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, s. 21.

¹⁵⁵ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 156.; Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, Sadeleştirenler: Harun Küççük, Kurtuluş Altunbaş, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2010, s. 44.

¹⁵⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul, 1345/1928, s. 94.

¹⁵⁷ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, s.135.

622/1225 tarihinde Halifet Gazi medresesine vakıf yapmıştır. Medrese vakfiyesi mevcuttur.¹⁵⁸ Vakfiye 768/1367 tarihinde Halifet Gazi soyundan gelen ve Emirzade ismiyle bilinen aile tarafından yenilenmiştir. 852/1448 tarihinde bir dava konusu olmuş ve Amasya kadısı Abdurrahman b. Muhammed Musluhi tarafından yürürlüğe konmuştur.¹⁵⁹

Vakfiyeyi Kayseri Kadısı Muhammed Ahmed b. Sara Suad Ahmed er-Râvî onaylamıştır. Muhammed Ahmed b. Sara Suad Ahmed er-Râvî, Sivas Dârüşşifâsı vakfiyesini de onaylamıştır. Amasya’da yapılan vakfın Kayseri kadısı tarafından onaylanmasını açıklamak güç bir durumdur. Halifet Gazi vakfı ya kendi Kayseri’de iken yapmıştır ya da adli idare bakımından vakfiyenin Kayseri kadılığınca onaylanması gerekiyordu. Halifet Gazi’nin amcası olan İbrahim b. Sûli b. Türkanşah vakfiyenin şahitleri arasında yer alır. Diğer beş şahit maruf kimseler değildir.¹⁶⁰

2.1.1. Medresenin Bânisi

Mübarizeddin Halifet Gazi, “Mübârizüddin” lakabı, “Halifet” adı, “Alp” veya “Gazi” ise unvanıdır.¹⁶¹ Halifet Gazi Kınık boyuna mensuptur. I. Kılıç Arslan’ın (1092-1107) damadı olan Gödül Bey’in torunlarındanıdır. Babası Şücaü'd-din Sûlî Bey, dedesi Türkân-şah’tır.¹⁶² Halifet Gazi ismine medrese kitabesi ve vakfiyesinden başka Selçuklu dönemine ait hiçbir kaynakta rastlanılmamaktadır.¹⁶³ Danişmend emiri olan Mübârizüddin Halifet Gazi bu devletin yıkılmasından sonra Selçuklu hizmetine girmiştir.¹⁶⁴ İzzeddin Keykâvus’un 1215 tarihinde düzenlediği Sinop fethine katılan Halifet Gazi şehrin ele geçirilmesinden sonra Sahil Muhafaza Komutanlığına tayin edilmiştir. Amasya valiliğine ise I. Alâeddin Keykubad

¹⁵⁸Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, *VD*, S: XV, 1982, s. 5-22.

¹⁵⁹Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 9.; Halifet Gazi Medresesinin 768/1367 tarihli vakfiyesi, Amasya kadısı Abdurrahman b. Muhammed el-Muslihi tarafından 852/1448’de onaylanarak, medresenin 622/1225 tarihli asıl vakfiyesi ile birlikte çıkarılan sureti, 1334 tarihli irade-i ‘aliyye ile deftere kaydedilmiştir. Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 34.

¹⁶⁰Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 9.

¹⁶¹Halifet Gazi’nin adı kaynaklarda “Mübarizeddin Halife Alb”, “Halifet Gazi”, “Halifet Alp Gazi” olmak üzere üç şekilde geçmektedir. Sefer Solmaz, “Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü’ d Din Halifet Gazi”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S: XVI, 2006, s. 238-239.; Tanju Cantay, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, s. 21.

¹⁶²Sefer Solmaz, “Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü’ d Din Halifet Gazi”, s. 239.

¹⁶³Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 6.

¹⁶⁴Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 6-7.; Tanju Cantay, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, s. 21.

döneminde görevlendirilmiştir (619/1222). Halifet Gazi 1228 de Erzincan'a, 1230'da Erzurum'a yapılan seferlere katılmıştır. Zafer kazanılması üzerine Erzurum valiliğine getirilmiştir.¹⁶⁵ 1232 yılında Gürcistan seferi esnasında şehit düşerek Halifet Gazi medresesinin bitişiğindeki türbesine defnedilmiştir.¹⁶⁶

Harezm asıllı Hekim Bereket, İbn Sînâ'nın *el-Kânûn fi't-Tıp* isimli eserinden yararlanarak kaleme aldığı *Lubâbu'n-Nuhab* isimli tıp kitabını Halifet Gazi'nin emri ile *Tuhfe-i Mubarizi* adı ile önce Farsçaya, sonra da Türkçeye çevirmiştir. Eser Anadolu'da yazılmış ilk Türkçe tıp kitabıdır.¹⁶⁷ Hekim Bereket'in, Halifet Gazi için yazdığı diğer bir eser ise *Kitab-ı Hulâsa der İlm-i tıb*'dir. Bu eser de XIII. yüzyıl başında Anadolu'da yapılan sporlar ve faziletlerini anlatmıştır.¹⁶⁸ Halifet Gazi askeri ve idari hizmetlerinin yanında kültürel ve sosyal faaliyetlerle de Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol oynamıştır.¹⁶⁹

2.1.2. Medresenin Mimari Yapısı

Halifet Gazi Medresesi, Roma çağında yapılmış bir kilisenin bulunduğu alana kurulmuştur.¹⁷⁰ Medresenin bulunduğu sahada bir köşede bulunan haç bezemeli yuvalı bir postament;¹⁷¹ yapıda kilise kalıntılarının kullanıldığını göstermektedir.¹⁷² Kümbetin doğu cephesindeki Bizans dönemine tarihlenebilecek sekiz gözlü, yüksek pencere şebekesi de kilise yapısına aittir.¹⁷³

Halifet Gazi'nin kilisenin bulunduğu alana inşa ettirdiği medreseden bugün

¹⁶⁵ Aynur Durukan, "Halifet Gazi Medresesi ve Türbesi", s. 30.; Sefer Solmaz, "Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü'd Din Halifet Gazi", s. 242-244.

¹⁶⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler* s.95.; Aynur Durukan, "Halifet Gazi Medresesi ve Türbesi", s. 30.

¹⁶⁷ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 3. Baskı, İstanbul, 2016, s. 374.

¹⁶⁸ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 7.; Aziz Merhan, "Anadolu'daki İlk Türkçe Eser Üzerine Tartışmalar", *Belleten*, S: II, 2012, s. 53-62.; Ahmet Çaycı, "Anadolu Selçukluları Döneminde Medrese Uleması", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: VIII, Konya, 2002, s. 90.; Eserlerin ikisi de Konya Koyunoğlu Müzesinde bulunmaktadır. Binnur Erdağı, "Anadolu'da İlk Türkçe Tıp Kitabı", *Türkbilgi*, S: II, Ankara, 2001, s. 49-50.

¹⁶⁹ Sefer Solmaz, "Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü'd Din Halifet Gazi", s. 246.; Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar", s. 22.

¹⁷⁰ Aynur Durukan, "Halifet Gazi Medresesi ve Türbesi", s. 30-31.; Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 7.

¹⁷¹ Sütun kaidesinin altında bulunan kare ya da çokgen tabanlı prizma biçiminde altlık. Sanat Sözlüğü, "Postament", erişim: 21/08/2019, 19:23, <https://sanatsozlugum.blogspot.com/2012/05/postament.html>

¹⁷² Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar", s. 22.

¹⁷³ Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar", s. 23.

toprak üzerinde görülen kısımlar; medresenin kuzey duvarı, batı duvarının bir bölümü, batıdan kümbete bitişik yüksek tonozlu mekânın arka duvarı ve içte çeşitli duvar parçalarıdır. Kümbete doğru uzanan tonozlu bir mekân, üzerinde ikinci bir kat taşıdığından, bu bölüm medresenin iki katlı olarak inşa edildiğini göstermektedir. Bu kalıntılardan medresenin muntazam sıralar gösteren iri düzensiz taşlarla inşa edildiği anlaşılmaktadır. Medreseye giriş güney cephesinde bulunan kemerli cepheden sağlanmaktadır. Medresenin kuzey duvarında görülebilen bir pencereden, pencerelerin düz atkılı olarak kesme taşlarla inşa edildikleri anlaşılmaktadır. Batıdan kümbete bitişik olan geniş, yüksek beşik tonozlu mekândan bir kapı ile kümbete geçilebilmektedir, bu mekânın diğer bir tonozlu hacmin üzerine inşa edilmiş olması, medresenin ikinci bir kata sahip olduğunu göstermektedir.¹⁷⁴

Medresenin doğusuna bitişik, Kadılar Türbesinin karşısında 625/1228 yılında inşa edilen kare kaideli, sekizgen gövdeli ve piramidal külâhlı türbe iki katlıdır. Yapının çok harap durumda olan ve bugün girilemeyen alt katı oval planlı olup ortada iri bir dikdörtgen pâyenin desteklediği basık kubbeye (tonoz) örtülü bir mekân izlenimi vermektedir. Merdivenleri yıkılmış olan üst kata güney cephesi eksenindeki basık kemerli kapıdan girilir. Üç sıra mukarnas kavsaralı ve kademeli sivri taçkapı nişinin üzerinde ikiz kemerli bir pencere bulunmaktadır. Sekizgen gövdenin batı cephesinde basık kemerli ve şebekeli, doğu cephesinde yuvarlak kemerli, güneydoğu cephesinin üst kısmında da ikiz kemerli birer pencere yer alır. Türbenin batı cephesinde medreseye açılan dikdörtgen bir kapı bulunmaktadır. Türbeyle medresenin ilişkisi, kapının medresenin moloz taş dolgusu altında kalmasıdır.¹⁷⁵

Kümbetin iç mekânının ortasında doğu-batı yönünde yerleştirilmiş Halifet Gazi'nin mumyalanmış naaşının muhafazasında kullanılan mermerden yapılmış lâhid yer almaktadır. Köşeleri koçbaşları ile bağlı taçlara dayanan eroslar ve kanatlı medusalarla süslü olup üzerinde kıvrımları belirgin bir elbise giymiş uyuyan bir kadın tasviri vardır; kapağın köşelerinde birer akroter (lahit kapaklarında görülen insan, hayvan, bitki motifleri) bulunmaktadır. Bu haliyle sandukanın Roma

¹⁷⁴ Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar", s. 23.

¹⁷⁵ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 1996, s. 59-60.; Aynur Durukan, "Hilfet Gazi Medresesi ve Türbesi", s. 31.; Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 7.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 35.

dönemine ait bir kadın lahid olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷⁶ Lahit Roma çağı lahitlerinin en başarılı örneklerinden biri olma özelliği göstermektedir.¹⁷⁷ Romalılar çağında mezar olarak kullanılan lahid Selçuklular zamanında da aynı gaye ile kullanılmıştır. Bu lahid, birçok Selçuklu türbesinde görülen temsili sandukalara benzerliği sebebiyle buraya nakledilmiş olmalıdır. Ayrıca bu durum Selçukluların taassubdan uzak bir anlayışla İslam'ı benimsediklerini göstermesi bakımından da önemlidir.¹⁷⁸

Zamanla doğal afetlerden zarar gören medrese ile türbe, vakfın mütevellileri tarafından onarılmış, 1602 yılında çıkan yangın ve 1647 de meydana gelen deprem sonucu medrese harap olmuştur. Medresenin yıkılan kısımlarını Müderris Hasan Efendi ahşapla yaptırmış, Amasya müftüsü Hacı Osman Hilmi Efendi ise 1888 tarihinde medreseyi yeniden inşa ettirmiştir. I. Dünya savaşından sonra tekrar yıkılan medresenin sadece kapısının bulunduğu ön cephe duvarı günümüze ulaşmıştır.¹⁷⁹ Türbe 1975 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce restore ettirilmiş, günümüze kadar ayakta kalmıştır.¹⁸⁰

2.1.3. Medresenin Vakıfları

Halifet Gazi Medresenin vakıfları şunlardır; “Gücmid Köyü, Uzunoba (Koru) köyü, Tamamı 26 sehim olan Candar (Üyük) mezraasının 16 sehim, Kanu köyü yakınında bir arazi, Amasya'da Subaşı Köprüsü yakınında bir bağ ve arazi, Halifet Gazi Medresesi yanında bir bahçe, Kertos mahallesinde bir ev ve ahır, şehrin surları içinde Meydan Kapısı'ndaki hamamın beşte bir geliri, manifaturacılar (bezzaz) çarşısında bir dükkân, çarşı içindeki hanın yarısı, saraçlar çarşısında bir dükkân, Turhal'da bir hamam.”¹⁸¹ 768/1367' de vakfın neslinden olan Alâeddin Emir Ali ise, önceki vakfiyede 16/26 hisseleri vakfedilen 2 mezraanın geriye kalan 10/26 hisseleri ile 1 feddan (6368 metrekare) lik diğer bir araziyi medrese için vakfetmiştir.¹⁸²

¹⁷⁶ Aynur Durukan, “Hilfet Gazi Medresesi ve Türbesi”, s. 31.; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, s. 61.; Tanju Cantay, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, s. 23-25.

¹⁷⁷ Aynur Durukan, “Hilfet Gazi Medresesi ve Türbesi”, s. 31.

¹⁷⁸ Hakkı Önkal, “Selçuklular Devri Amasya Türbeleri”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S: IV, Ankara, 1980, s. 188.

¹⁷⁹ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 7.; Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 156.

¹⁸⁰ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, s. 61.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 35.; Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 40.; Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 7.; Aynur Durukan, “Hilfet Gazi Medresesi ve Türbesi”, s. 31.

¹⁸¹ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 7-8.

¹⁸² Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 7-8.

Medreseye sonradan vakıf eklenmesi gelirin yükselesini sağlamış ve medreseyi zenginleştirmiştir. Vakfiyede; “medrese yıkılır, imarı ve eski haline çevrilmesi çeşitli engeller yüzünden zorlaşırsa, imaret ve ıslahından sonra geri kalan gelir Muhammed ümmetinden fakirlere ve miskinlere sarfedilmesi şart kılınmıştır.”¹⁸³

Vakfiyede vakıf yerlerinden gelen gelir bildirilmemiştir. Medrese vakfından maaş alan 14 kişinin yıllık ücretlerinin toplamı 1530 dirhem ve 300 müdd (yaklaşık 30 ton) buğdayı bulunmaktadır. Buna, medrese ve gelir vakıflarının bakım masraflarından sonra geriye kalan gelirin 1/5'ini alan mütevellinin geliri dâhil değildir. Müteveli, bakım masraflarından artan gelirin 1/5'inin aldığına göre, geriye kalan 4/5 hisse de diğer personele kalmaktadır. Personelin aldığı 1530 dirhem ile 300 müdd buğdayı, 4/5 hissesinin asgari karşılığı olarak, bunun 1/4'ünü de mütevellinin ücreti kabul edip ilave ettiğimizde, 1920 dirhem ile 375 müdd (yaklaşık 37.5 ton) buğday ortaya çıkar. Vakfın yıllık gelirinin en az bu kadar, hatta oranını bilemediğimiz bakım masraflarını da ilave ettiğimiz zaman, bunun üstünde olduğunu kabul edebiliriz.¹⁸⁴

2.2. Gökmedrese (Turumtay Medresesi)

Medrese, Gökmedrese Mahallesinde 665/1266 yılında, XIII. yüzyılın ikinci yarısında, Gıyasettin II. Keyhüsrev zamanında Amasya Valisi olan Seyfeddin Turumtay tarafından yaptırılmıştır.¹⁸⁵

عمر فی دولة السلطان الا عظم غياث الدين ابو الفتح كيخسرو بن قیلج ارسلان خلد الله سلطانه
العبد الضعیف المحتاج الی رحمة الله طر مطای بن عبد الله غفر الله له فی سنة سبع و سبعین و ستمائة

“Büyük sultan, fetihler babası Gıyâseddin Keyhüsrev bin Kılıç Arslan zamanında, -Allah saltanatını daim kılsın- Allahın rahmetine muhtaç zayıf kul Torumtay bin Abdullah -Allah onu bağışlasın - H.677 senesinde yaptırdı.”¹⁸⁷

¹⁸³Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 14.

¹⁸⁴Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 46-47.

¹⁸⁵Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler I*, Ankara 1983, s. 205.; Recep Gün, *Amasya ve Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1993, s. 46-47,68.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 60.; İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, *VD*, S: XII, Ankara, 1978, s. 91.

¹⁸⁶İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul 1345/1928, s. 95.

¹⁸⁷Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, s. 137.; Hakkı Önkal, “Selçuklular Devri Amasya Türbeleri”, s. 202.

Gökmedrese Câmîî'nin bitişiğinde yer alan türbenin mor firûze rengi çini ve sırlı tuğlalarla süslenmiş olmasından ve giriş kısmının medrese olarak kullanılmasından dolayı Gökmedrese Câmîî adıyla anılmaktadır. Bânisine izâfeten "Turumtay Câmîî" de denilmektedir.¹⁸⁸ "Medrese-i Seyfiye" de denilmektedir.¹⁸⁹ Yapıda Gürcü-zade Mehmet Necip Bey tarafından 1898-99 tarihli bir onarım kitâbesi¹⁹⁰ ve kapının pervazı üzerinde Arapça olarak yazılan "Ebu's Selim (Silm) en-Neccâr" (أبو السلم النجا) şeklinde usta ismine ait olduğu düşünülen bir ibare bulunmaktadır.¹⁹¹ Medresenin 665/1266 tarihli vakfiyesi günümüze ulaşmıştır.¹⁹²

2.2.1. Medresenin Bânisi

Anadolu Selçukluları döneminde farklı milletlerden esir alınarak yetişen saray adamları yüksek mevkilere kadar gelmişlerdir.¹⁹³ Seyfeddin Turumtay da bunlardan birisidir. Sultan Alaeddin Keykubâd döneminde (1219-1236) Türk terbiyesi ile yetişmiştir. II. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında Amasya valiliğine getirilmiş, ölünceye kadar bu görevde kalmıştır.¹⁹⁴ H. 679 Rebiülahirinde (Ekim 1280) vefat etmiştir.¹⁹⁵ Gökmedrese Câmîî'nin hemen karşısında yer alan 677/1278 tarihli kendi yaptırdığı türbesinde yatmaktadır. Sinaneddin'in oğlu Mehmed Bey, Seyfeddin Turumtay'ın vefatından sonra Amasya valisi ve Turumtay vakfının mütevellisi olmuştur.¹⁹⁶

2.2.2. Medresenin Mimari Yapısı

Vakfiyesinde Gökmedrese Câmîî adıyla anılan câmîî ve medrese olarak kullanılan yapı¹⁹⁷, kuzeydoğudan bitişen türbeyle birlikte kompleks bir ünite teşkil etmektedir. Düzgün bir dikdörtgen oluşturan yapının planı dışa kapalı, kalın ve masif

¹⁸⁸ Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", *DİA*, C: XIV, İstanbul, 1996, s. 140.; Fazilet Koçyiğit, "Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXV, 2014, s. 424.

¹⁸⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162.

¹⁹⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162.

¹⁹¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 88.; Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", s. 140-141.; İsmet Kayaoğlu "Turumtay Vakfiyesi", s. 9.; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XI, S: I, 1996, s. 84-95.

¹⁹² İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 91-112.

¹⁹³ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 91.

¹⁹⁴ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 91.

¹⁹⁵ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 93.

¹⁹⁶ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 94.

¹⁹⁷ Mefail Hızlı, "Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: II, S: II, 1987, s. 276.

kesme taş kaplı duvarlarıyla Selçuklu mimarisinin özelliklerini taşımaktadır. Câmîî cephesi türbenin daha içeriye oturtulmasıyla öne çıkarılmıştır. İki yandan birer silindirik köşe kulesinin sınırladığı masif duvarlı dışa taşkın cephede Selçuklu mimarisinin genel karakterine uyulduğu görülmektedir.¹⁹⁸

Ortada yer alan sivri kemerli giriş ve iki yanındaki birer mihrap veya taçkapı nişi gibi hazırlanmış pencerelerle simetrik bir düzen gösteren cephede, binaya âbidevî görünüm veren köşe kuleleri dikkat çekmektedir. Merdivenle çıkılan cümle kapısı eyvanın içine yerleştirilmiştir. Selçuklu dönemi ahşap işçiliğinin güzel bir örneği olan kabartma künde-kârî tekniğindeki kapı kanatları Amasya Müzesi'nde bulunmaktadır. Doğu duvarında dört adet pencere bulunmakta, bu durumdan, açıklıklığın son derece sınırlı tutulduğu yapıda bütün Selçuklu yapılarında olduğu gibi dış dünyaya kapalılığın esas alındığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁹

Kapıdan girildiğinde derinlemesine uzanan iç mekânla karşılaşılır.²⁰⁰ Eserin mihrabı orijinal değildir. Mihrab 1963 yılındaki onarımlarda yapılmıştır. Eserin günümüzde mihrabı alçı ile yapılmış olup üzeri sarı renkte yağlı boya ile boyanmıştır.²⁰¹ İç mekânda dikkati çeken bir süsleme yoktur; yarım silindirik bir nişten ibaret olan mihrap sadedir.²⁰² Gökmedrese Câmîî'nin büyük kapısının iç tarafında bulunan boşluğun kuzey ve batı taraflarında görülen küçük ve taş odalar medrese olarak kullanılmıştır.²⁰³

Türbe, câmîî'nin kuzeydoğu duvarına bitişik inşa edilmiştir.²⁰⁴ Türbe, köşeleri ve yanları istinad ayakları ile desteklenmiş dikdörtgen planlı taş bir yapıdır.²⁰⁵ Türbe iki katlı olduğu izlenimini vermektedir. İçinde kimlerin yattığı bilinmeyen yedi sanduka bulunmaktadır. Câmîî'nin içine açılan türbenin ziyaretgâhına dar bir merdivenle çıkılmaktadır. Yapının câmîî'ye bitişik duvarı hariç diğer cephelerine, üç pencere açılmıştır. Türbede görülen en önemli özellik, tuğlalı

¹⁹⁸ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 88.; Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", s. 140-141.

¹⁹⁹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 88.; Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", s. 141.

²⁰⁰ Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", s. 141.

²⁰¹ Fazilet Koçyiğit, "Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme", s. 425-427.

²⁰² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162.; Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", s. 141.

²⁰³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162.

²⁰⁴ Selda Kalfazade Ertuğrul, "Gökmedrese Camii", s. 141.; Hakkı Önkal, "Selçuklular Devri Amasya Türbeleri", *İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S: IV, Ankara, 1980, s. 202.

²⁰⁵ Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, s. 349,398-403.

üst yapıda (kasnakta) yoğunlaşan sırlı tuğla ve çini süslemelerdir. Külâhın hemen altına gelen yerde, bir kuşak halinde firûze rengi sırlı tuğla örgülü kûfi bir yazı frizi görülür. Sekizgen kasnağın her yüzündeki sivri kemerlerin içleri ve kemerlerle dikdörtgen çerçeve arasında kalan köşe boşlukları mor ve firûze renkli sırlı tuğlalardan yapılmış çeşitli geometrik motiflerle süslenmiş, aralarda kalan boşluklara da yine firûze ve mor çinilerden rozet ve yıldızlar yerleştirilmiştir.²⁰⁶

Türbede'nin güney penceresinin yerleştirildiği nişin alınlığında dört satırlık inşa kitabesi ve Türbe içinde güney penceresi üzerinde talikle yazılmış manzum bir tamir kitabesi vardır:

*“Hazret-i Gazi Hamid Hanın uluvv-i hizmeti
Kıldı ihya kaffe-i büldanı ma'mur eyledi
Adli eşcarı bütün ruy-ızemine verdi şevk
Sâyeler saldı şerefle namı meşhur eyledi
Beşyüz otuz saldır bu türbe olmuşken harap
Mütevellisi Necib Bey sa'y-i mebrur eyledi
Türbede medfun olan Gazi Kılıç Arslan Veli
Çok fütihat eyleyüp küffar-ı mehcur eyledi
Sene bin üçyüz dokuz Daim Celi tarih dedi
Tekmil oldu ta'miri hep halkı mesrur eyledi 1309.”²⁰⁷*

Gökmedrese Câmîî, vakfiyedeki bilgilerden anlaşıldığına göre medrese, câmiî, imaret ve türbesiyle birlikte bir külliye meydana getirmektedir.²⁰⁸ Câmîî'nin dış görünüşü, Sivas I. İzzettin Keykavus türbesini hatırlatmaktadır. Câmîî, Toprak Mahsulleri Ofisi tarafından buğday ambarı olarak kullanılmıştır. 1962-1977 yılları arasında müze işlevi ile değerlendirilmiş, sonra ibadete açılmıştır.²⁰⁹ 2017 yılında başlayan restorasyon çalışmaları devam etmektedir.

2.2.3. Gökmedrese (Turumtay Medresesi)'nin Fonksiyonu

Gökmedrese'nin fonksiyonu hakkında araştırmacılar zaviyeli bir câmiî,

²⁰⁶ Selda Kalfazade Ertuğrul, “Gökmedrese Camii”, s. 141.; Fazilet Koçyiğit, “Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 428.

²⁰⁷ Recep Gün, *Amasya ve Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı*, s. 68.; Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, s. 354.

²⁰⁸ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 11.

²⁰⁹ Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 38.

medrese veya rasathane (gök bilimleri medresesi) olarak kullanıldığını söylemektedirler.²¹⁰ Hüseyin Hüsameddin; “Gökmedrese Câmîî’nin harim kısmının kuzey ve batı tarafında taş malzeme ile inşa edilmiş birçok küçük odanın bulunduğunu, doğu tarafında altıgen formunda üstü açık bir dershanesinin olduğunu belirtmektedir.” Câmîînin “Ters T” plan tipi olarak da bilinen zaviyeli bir câmîî olması uygun görülmemektedir. Çünkü zaviyeli câmîîler, kırsal alanlarda inşa edilmiş olup, türbe ve mescidin yanı sıra konukevi, meydan evi, mutfak, kiler, ahır vb. mekânları da bünyesinde bulundurur. Torumtay vakfiyesinde belirtilen şartlara bakıldığında eserin câmîî ve medrese olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiye şartlarında eğitim için ayrılan vakıf geliri belirtilmiş, vakfiyede eserin bir medrese olduğu da ifade edilmiştir.²¹¹ Medresede çalışan müderrislerin isimleri ve ilk müderrisi hekim olan Gıyâseddin Mahmud-ı Garmini tespit edilmiştir.²¹² Bu bilgi eserin gök bilimleri medresesi olmadığına bir delil niteliğindedir. Zira Rasathane olarak kullanılan yapılarda üstü açık bir kubbenin ve kubbenin altında rasat kuyusunun bulunması gerekmektedir. Eser de böyle bir mimari özellik görülmemektedir.²¹³

Eserin doğu cephesinde yer alan eyvan, çinilerle bezenmiştir. Bu eyvandan türbeye geçişi sağlayan açıklık orijinal görülmemektedir. Günümüzde türbe olarak kullanılan mekânın orijinalinde derslane odası olduğu, Torumtay’ın yakınlarının defnedilerek türbeye dönüştürüldüğü ileri sürülmektedir. Eserin, medrese fonksiyonunu kaybetmeden önce, günümüzdeki türbesinin ana derslane olarak kullanıldığını, eyvanda bulunan düz lentolu açıklığın da orijinaline uygun olmayan bir formda sonradan açıldığını ileri sürebiliriz. Taş malzeme ile yapılmış küçük odaların da talebe hücreleri olduğu söylenebilir.²¹⁴

Gökmedrese’nin Torumtay tarafından hastane olarak yaptırıldığı ileri sürülmektedir.²¹⁵ Fakat Vakfiyesinde hastane olarak kullanıldığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Hüseyin Hüsameddin, eserin de medrese hakkında bilgi verirken

---

²¹⁰ Fazilet Koçyiğit, “Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 428.

²¹¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162.

²¹² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162-163.

²¹³ Fazilet Koçyiğit, “Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 428.

²¹⁴ Fazilet Koçyiğit, “Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme”, s. 429-430.

²¹⁵ Ali Aydoğdu, *Amasya’da Vakıf Bir Hastane ve Ahmet Ruhi TİNGİZ Bey*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2015, s. 13.; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara, 1988, s. 52.

burada bir hastanenin varlığından söz etmemektedir.²¹⁶ Medrese'nin ilk müderrisinin hekim Gıyâseddin Mahmud-ı Garmini olması bu konuya ihtiyatla yaklaşmamızı sağlamıştır. Turumtay'ın inşa ettirdiği Gökmedrese'nin, 665/1266 yılında tanzim edilen vakfiyesine göre medrese ve câmiî olarak kullanıldığı bilinmektedir.²¹⁷

Gökmedrese'nin, câmiîden bağımsız ayrı bir medresesi olduğu ileri sürülmektedir. Vakfiyede belirtilen tedris için ayrılmış ücretin az miktarda buğday ile karşılanıyor olması, bu düşüncenin mümkün olmasına olanak vermemektedir.²¹⁸

Gökmedrese'nin fonksiyonu ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmüştür, fakat eserin konumu ve plan tipi gereği zaviyeli câmiîlere benzerlik göstermemektedir. Sadece medrese ya da sadece câmiî fonksiyonu taşımayan yapıda Cuma namazları kılınmıştır. Eserin temel fonksiyonu câmiîdir. Az sayıda talebe hizmet vermek üzere medrese olarak da kullanılmıştır.²¹⁹

2.2.4. Medresenin Vakıfları

Gökmedrese'nin vakıfları şunlardır: "Amasya'ya bağlı Ergoma nahiyesinde bağlı Alan köyünün malikâne gelirleri, Gediklen nahiyesine bağlı Ilıca, Zana, Köyceğiz, Ahurcuk, Hacı ve Ilgazi, Reze köylerinin malikâne gelirleri."²²⁰

Vakıf gelirlerinden görevlilere verilen toplam buğday miktarı 152 müdd'ü (yaklaşık 15200-18240 kg) bulmaktadır. 152 müdd vakfiyede sayılan köy ve yerlere göre az bir miktar sayılır. Yalnız, gelirin hepsinin dağıtılmadığından, vakfiyeye göre arta kalanın hepsinin mütevelli olan kişiye verileceğinden bu miktarın daha çok olduğu ortaya çıkar. Vakfiyede talebelerin yiyecek giyecek masrafları, vakfın onarım ve aydınlanma ihtiyacı ile ilgili maddelerin alınması ayrı ayrı zikredilmediğinden öyle anlaşılıyor ki mütevelli gelirin bu arta kalanından günün gereklerine göre harcamaktadır.²²¹ 1520 tarihinde 16.000 olan malikâne gelirleri 1576 tarihinde 36.000 akçeye yükselmiştir.²²² Gelirlerin artış göstermesi medresenin

²¹⁶ Hüseyin Hüsmeddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162.

²¹⁷ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 94.

²¹⁸ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 99-100.

²¹⁹ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 99-100.

²²⁰ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 99-100.

²²¹ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 101.

²²² Adnan Gürbüz, *Toprak-Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 225.

zenginleşmesini sağlamıştır.²²³

2.3. Amasya Dârüşşifâsı

Yakutiye mahallesinde, Yeşilirmak'a paralel olarak uzanan cadde kenarında medrese plan şemasında inşa edilmiş, şehrin bilinen ilk müstakil hastanesidir.²²⁴ Dârüşşifâyı 708/1308-1309 tarihinde, İlhanlı Hükümdarı Sultan Olcaytu Mehmed Han'ın karısı İldus Hatun'un kölesi olan Anber b. Abdullah ile Anadolu Emiri Ahmed Bey inşa ettirmiştir.²²⁵ Dârüşşifâ'nın günümüze ulaşmamış vakfiyesinin Pervane Bey Zade Alaeddin Ali tarafından 712/1312'de düzenlendiği de bilinmektedir.²²⁶

Dârüşşifâ'nın taç kapısındaki Arapça kitabesi şudur:

وفق الله عز سلطانه بعمارة دار الشفاء المبار كه فى ايام دولة السلطان المعظم الخاقان الا عظم غياث
الدنيا والدين او لجايتهو السلطان محمد خلدالله سلطانه و ايام عزة الخاتون المظمه ملكة الاكا بر ايلدوس خاتون
زيدت دولتهاالضعيف عنبر بن عبدالله تقبلالله منه فى سنة ثمان و سبعايه²²⁷

“*Büyük sultan, en büyük hakan, dinin ve dünyanın yardımcısı Sultan Olcaytu Muhammed (Allah onun ve büyük hatun, büyüklerin kraliçesi İldus Hatun'un şeref günlerini ebedi kılsın ve devletini artırsın)'in devletinin zamanında bu mübarek Dârüşşifâ'yı imar etmekle saltanatının yüceliğini muvaffak kılsın. Zayıf kul Amber bin Abdullah (Allah ondan yaptıklarını kabul etsin.)Yıl H.708 (M.1308)*”²²⁸

Halk arasında bu Dârüşşifâ'ya “Amasya Tımarhanesi”, “Amasya Bimarhanesi” veya “Amasya Şifahanesi” denilmekteydi, banisine itafen ise Anber bin Abdullah olarak da anılmaktadır. Amasya Dârüşşifâsının adı vakfiyesini tanzim eden Pervane Bey Zade Alaeddin Ali den dolayı “Dârüşşifâ el-merhûm Alaeddin”,

²²³İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 105.

²²⁴Ali Aydoğdu, *Amasya'da Vakıf Bir Hastane ve Ahmet Ruhi TİNGİZ Bey*, s. 14.

²²⁵A. Süheyl Ünver, “Büyük Selçuklular Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair”, *VD*, C: I, Ankara, 1938, s.19.; Halim Baki Kunter, “Amasya Dârüşşifâsı”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, C: I, S: VIII, Ankara, 1947, s. 12.

²²⁶Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Türkiye'de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler I*, Ankara 1983, s. 259.; Gönül Cantay, “Amasya Dârüşşifâsı”, *DİA*, C: III, İstanbul, 1991, s. 5.; Aslı Yalçınkaya, *Anadolu Türk Mimarisinin 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Şifahane ve Türbe Yapılarında Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007, s. 127-128.

²²⁷İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul, 1345/1928, s. 101.; Recep Gün, *Amasya ve Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı*, s. 43, 67.

²²⁸Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 93.; Zeki Atçeken, Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 3. Baskı, Eğitim Yayınevi, Konya, 2016, s. 261.; Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, Ankara, 2014, s. 66.

“Dârüşşifâ-i el-merhûm Alaeddin Ali”, “Dârüşşifâ-i el-merhûm Pervâne Beg” ve “Dârüşşifâ-i Pervâne” şekliyle de kayıtlara geçmiştir.²²⁹ Evliya Çelebi (1611-1682), bu Bîmarhânededen “miskinler tekkesi” diye bahseder. Evliya Çelebi Amasya’ya geldiğinde buranın akıl hastalarına tahsis edildiği ve bundan dolayı da miskinler tekkesi denildiği zannedilmektedir.²³⁰ Medresenin vakıfları arasında Argoma nahiyesine bağlı, Sinezi ve Todar köylerinin yıllık malikâne gelirleri görülmektedir.²³¹

2.3.1. Dârüşşifâ’nın Mimari Yapısı

Klasik Selçuklu dönemi mimari özelliğini yansıtan Dârüşşifâ 33.6x25.60 m. bir alana, uzun ekseni boyunca doğu-batı yönünde yerleştirilmiştir. Dikdörtgen bir avlu etrafında, uzun eksene paralel iki revak sırası ve bu revakların gerisinde çeşitli mekânlar yer almış, giriş eyvanı ile karşısındaki ana eyvanla da yapı, avlulu iki eyvanlı bir şemaya sahiptir.²³²

Dârüşşifâ caddeye açılan batı cephesiyle abidevi etkisini günümüze kadar sürdürmektedir.²³³ Düzgün kesme taştan örülmüş batı cephesinin yüksek taç kapısı cepheye hâkim bir unsur olmuştur. Taç kapının cepheye hâkimiyeti, iki tarafında açılmış birer pencere ve iki yanda yer alan silindirik köşe kuleleri ile dengelenerek, simetrik bir ifadeye dönüşmüştür.²³⁴ Yapının avlu cephesi, çeşitli sütun, kemerli revaklar ve taş yüzeylerle dikey hatların hâkim olduğu izlenimi vermektedir. Yapıda başlıca dış cephe süslemesi, taş işçiliğinin ifadelendirdiği taç kapı ve iki yanında yer alan iki dikdörtgen penceredir.²³⁵ Kapı geçmeli kilit taşlarından meydana getirilmiş bir yay kemere sahiptir. Kilit taşı üzerinde diz çökmüş vaziyette arkası dönük oturur

²²⁹ H. Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 93.; Aslı Yalçınkaya, *Anadolu Türk Mimarisi’nin 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Şifahane ve Türbe Yapılarında Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*, s. 127.; Haldun Eroğlu, “XV. Yüzyıl Tabiblerinden Şerafettin Sabuncuoğlu ve Amasya Dârüşşifâsı”, *OTAM Dergisi*, C: XI, S: XI, Ankara, 2000, s.151.

²³⁰ Evliya Çelebi, *Seyahatnamesi’nden Seçmeler*, haz. Nihat Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018, s. 178.

²³¹ Adnan Gürbüz, *Toprak-Vakıf İlişkileri çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 227.; Ahmet Şimşirgil, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, s. 100.

²³² Gönül Cantay, “Amasya Dârüşşifâsı”, *DİA*, C: III, s. 5.; Haldun Eroğlu, “XV. Yüzyıl Tabiblerinden Şerafettin Sabuncuoğlu ve Amasya Dârüşşifâsı”, s. 151.; Yasemin Aydınoglu, *Selçuklu Tıp Eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 26.

²³³ Gönül Cantay, “Amasya Dârüşşifâsı”, *DİA*, C: III, s. 5.

²³⁴ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, s. 67.

²³⁵ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, s. 68.

pozisyonda bir insan figürü kabartma halinde işlenmiştir. Bu figürde “akıl hastalığının” ya da “deliliğin” insanın ayağına vurulan bir pranga olduğu veya daha farklı bir biçimde akıl hastalığının tedavisinde hastaların kendilerine ve çevrelerine zarar vermemeleri için zincirlendikleri izlenimi vermeye çalışılmıştır.²³⁶ Kemerin yan köşe kilit taşları üzerinde ise birer çiçek demeti yer alır. Köşe dolgu yüzeyleri ok başı şekilli kompozisyona sahiptir. Yanlarda taç kapı kaidesi üstünden başlayan, köşelerinde halat sarımlı yaprak ve bitkisel dekorlu başlıkların yer aldığı birer niş bulunmaktadır. İki yan nişle beraber kapı kemerinin üstünü bir bütün halinde yapının kitabe kuşağı dolandır. Kapının iki tarafında köşelerde yükselen ok başı dekorlu sütunceler yer alır. Adeta vazodan fışkıran çiçek demetini andıran başlıklar ile bunlar üzerinde yükselen bitkisel dekorlu kemer, kapı kompozisyonunu tamamlar.²³⁷ Taç kapı çevresinin yan yüzeyleri, bitkisel dekorlar, yıldız motifleri ve kabartma dekorlu bordürlerle devam eden bir kompozisyona sahiptir.²³⁸ Avlu cephelerindeki süslemeler ise bitkisel dekorlu sütun başlıkları ve iri lotus dekorlarıdır.²³⁹ Yapının batı çehesi ile avlu cephelerini oluşturan unsurlarda kesme taş kullanılmıştır.²⁴⁰

Medreseler ile aynı planda kurgulanan Dârüşşifâlar eğitim-hastane işlevini birlikte üstlenmektedir.²⁴¹ XIX. Yüzyıl başına kadar medrese ve şifahane faaliyet halinde bulunmaktaydı.²⁴² Dârüşşifâ 1824 yılına kadar faaliyet göstermiş, yeniçeriliğin lağvından sonra terk edilmiştir.²⁴³ 1939 depreminde hasar görmüş, tamir esnasında duvar aralarında künk atıklarına rastlanmıştır. Kış aylarında yanındaki hamamdan gönderilen sıcak buharla ısıtılmıştır. 1945 tarihinde dış çehesi tamir edilmiş, 1999 tarihinde ise Belediye Konservatuarına devredilmiştir.²⁴⁴

²³⁶ Aslı Yalçınkaya, *Anadolu Türk Mimarisinin 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Şifahane ve Türbe Yapılarında Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*, s. 314.

²³⁷ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, s. 68.

²³⁸ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, s. 68.

²³⁹ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, s. 69.

²⁴⁰ Gönül Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, s. 69.; Halim Baki Kunter, “Amasya Dârüşşifâsı”, s. 12.

²⁴¹ Nermin Şaman Doğan, “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri Dârüşşifâlarından Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: XXVIII, S: II, 2013, s. 429.

²⁴² Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler I.*, Ankara, 1983, s. 259.

²⁴³ Sezer Erer, Elif Atıcı, “Selçuklu ve Osmanlılarda Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler”, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S: XXXVI, İzmir, 2010, s. 31.

²⁴⁴ Ali Haydar Bayat, *Kuruluşunun 750. Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları No. 58, Bornova, 1967, s. 11.; Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 67.

Günümüzde restore edilmiş ve çevresinde peyzaj düzenlemesi yapılmış olan bina “Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Tarih Müzesi” olarak halkın ziyaretine açık tutulmaktadır.

2.3.2. Dârüşşifâ’nın Görevlileri

Dârüşşifâ bir tıp medresesi idi. Amasya Dârüşşifâsının vakfiyesi 712/1312 tarihinde Pervane Beyzade Alaattin Ali tarafından tanzim edilmiştir. Vakıflar arşivinde Amasya cihetler defterinin 38. sayfasında Dârüşşifâ’nın kadrosu şu şekilde yazılıdır: “müteveli,1 kâtip, 1 hekim, hekim muavini, 1 mutemet, 1 müremmim (tamirci), 1 nakip ve 3 zincirciden mürekkeptir.” Bu görevlilerin dışında talebeler, asistanlar, eczacı, kapıcı, çamaşırcı ve hademeler vardır.²⁴⁵

Vakıflar arşivinde Amasya cihetler defterinin 38. sayfasında Dârüşşifâda görevlendirilen tabiplerin isimleri bildirilmektedir. Dârüşşifâ’nın ilk tabîbi Reşideddin Lokman bin Hasan bin Musa bin Saruğ el-Harezmî’dir, sonra Ahteri Bâlî hekimlik yapmıştır.²⁴⁶ Dârüşşifâ Şükrullah, Halîmî, Atûfî, Reşidüddin Lokman Harezmi, Bedreddin Mahmut Çelebi, Nefisüddin Mehmet Çelebi, Sabuncuoğlu Şerefeddin gibi hekimlerle tıp alanında gelişmeler göstermiştir.²⁴⁷

2.4. Mesudiye Medresesi

Medrese, Amasya’da Sultan I. Mesud (ö. 550/1155) tarafından bina edilmiştir. Şükrullah Efendi’nin (ö. 864/1459-60) eseri *Behçetü’t-Tevârih*’de adı geçen medresenin Simre kasabasının iç tarafında yapıldığı bilgisi bulunmasına rağmen araştırmalar neticesinde Amasya’nın içinde ve dışında olan Simre²⁴⁸ kasabasında bu medresenin varlığına delalet edecek hiçbir şeye rastlanmamıştır.²⁴⁹

²⁴⁵İlter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 15.; Ali Aydoğdu, *Amasya’da Vakıf Bir Hastane ve Ahmet Ruhi TINGİZ Bey*, s. 14.; A.Süheyl Ünver, “Büyük Selçuklular Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair”, *VD*, C: I, 1938, s. 19.; Halim Baki Kunter, “Amasya Dârüşşifâsı”, s. 12.; Haldun Eroğlu, “XV. Yüzyıl Tabiplerinden Şerafettin Sabuncuoğlu ve Amasya Dârüşşifâsı”, s. 151-152.

²⁴⁶Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: II, s. 275.; İlter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 15-16.

²⁴⁷Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 94.; İbrahim Ceylan, *Türklerde Cerrahinin Gelişimi*, Türk Cerrahi Derneği Yayınları, Ankara, 2012, s. 32.; Ali Aydoğdu, *Amasya’da Vakıf Bir Hastane ve Ahmet Ruhi TINGİZ Bey*, s. 14.

²⁴⁸Selçuklular döneminde Amasya dışında kurulan yerleşim yerlerinin tamamına ‘Simre’ adı verilmiştir. Yeşilirmak’ın güney kısımlarında kalan Üçler, Narlıbahçe, Gökmedrese gibi mahallelerde ‘Simre’ adıyla zikredilmiştir. Hüseyin Menç, *Tarih İçinde Amasya*, Amasya Belediyesi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2018, s. 74

²⁴⁹Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 169.

2.5. Ata Bey Medresesi

Sığır Pazarı'nda, dere kenarında bulunan medrese Sultan II. Mesud'un atabeyi olan Amasya emiri Nâsirüddin Ahmed Ata Bey²⁵⁰ tarafından 727/1326 yılında yaptırılmış, vakıfları tanzîm edilmiştir. Vakfiyesi günümüze ulaşmamıştır. Taştan yapılmıştır. Deprem sonucunda tahrip olmuş vakfiyesiyle imar edilmiştir. On beş hücreden derslikleri bulunmaktadır. Ortasında bahçe vardır. 1294/1877 tarihinden itibaren etrafı temellük edilerek demirci dükkânları yapılmıştır.²⁵¹ Bu medreseye Cemaleddin İbrahim Aksarâyî müderris olmuştur.²⁵²

Medresenin vakıfları; Argoma nahiyesine bağlı, Atabey, Yeniköy ve Hacı bayramlı köylerinin malikâne gelirleri, Akgağ nahiyesine bağlı, Divanluca köyünün malikâne gelirleri, Gediklen nahiyesine bağlı Atabey köyünün malikâne gelirleri.²⁵³

2.6. Alaca Yahya Medresesi

Saraçhane Câmiîsinin doğu tarafında Yeşilirmak üzerinde bulunmaktadır. Bu medreseyi Amasya Emiri Şadgeldi 775/1373 tarihinde inşa ettirmiştir. Şadgeldi başarılı siyasi hayatının yanı sıra ilimle de ilgilenmiştir. Şadgeldi Cemalettin Aksarayî ile beraber Amasya âlimlerinden ders görmüş, kendisini nakli ve akli ilimlerde yetiştirmiş, âlim ve Hanefi bir fakîhdir.²⁵⁴

Medrese, Sultân Bâyezid Hân Amasya vâililiğinde iken lâlâsı bulunan Alaca Yahya Bey²⁵⁵ tarafından 875/1470'de en baştan i'mâr edilmiş, evkâfi tanzîm edilmiştir. Bundan dolayı medrese bu kişinin ismiyle anılmaktadır.²⁵⁶

1248/1832 tarihinden itibaren metruk bir halde bulunan medreseyi 1281/1864'de Amasya mutasarrıfı Ziya Paşa yıktırıp yerine rüştiye mektebi inşa ettirmiştir. Bu mektep 1311/1893 büyük yangının da yanmıştır. On beş sene kadar arsa halinde kalmıştır. Topcuzade el-Hâc Halil Efendi ve biraderi Münib Bey

²⁵⁰ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 175.

²⁵¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 151.; Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 61.

²⁵² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 151.

²⁵³ Adnan Gürbüz, *Toprak Vakf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, s. 226.; Ahmet Şimşirgil, "XVI. Yüzyılda Amasya Şehri", s. 99.

²⁵⁴ Mehterhan Furkani, "Siyasî Ve İlmî Bir Kişilik: Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa Ve Ed-Dürerü'l Mensûretü Fi'l-Furû' Adlı Eserin Kendisine Nispeti", *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: I, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 393.

²⁵⁵ Şadgeldi Paşanın torunudur. Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 150.

²⁵⁶ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 150.

1328/1910'de buraya bir mektep ve câmiî şerif tarafına da bir fetvahâne inşa ettirmiştir.²⁵⁷

2.7. Doğrakiye Medresesi

Kayıtlarda Doğrakiye, Doğrak adıyla geçen halk arasında ise “Dırakiye” adıyla anılan medrese Mehmed Paşa Câmîî şerîfinin kuzeybatı yönünde yol üzerinde Yeşilirmak kenarında ve İnekler Türbesi bitişiğinde Pirinçci mahallesinde yer almaktadır. Amasya vâlisi Emir Nureddin Toğrak tarafından 631/1233 de mescid-i şerîf olmak üzere binâ edilmiş olduğu kapısı üzerine sülüs hatla yazılmış²⁵⁸ olan Arapça ibareden anlaşılmaktadır:

امر بعمارة هذا المسجد المبارك في ايام الدولة السعيداياه السلطان المعظم شاه نشاه[شا هنشاه]الا عظم
مالك رقاب الامم علاء الدنياوالدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسروبن هان امير المؤمنين حاجي طغر اقاميرشكار
سنه احد وثلثين وستمايه²⁵⁹

“Bu mübarek mescidi, büyük şahların şahı, insanların sorumluluğunu üstlenen, dünyayı ve dini yücelten, fetihlerin babası, müminlerin emini'nin delili olan Keykûbat bin Keyhüsrev'in mutlu hükümdarlığı döneminde Hacı Tuğrak Emîr Şikâr inşa ettirdi. Sene H. 631 (M.1233)”²⁶⁰

Hızır Paşazâde Mehmed bunun yakınında büyük bir câmiî binâ edince, bu mescidi 900/1494 de medreseye dönüştürmüş, Medrese-i Doğrakiye adıyla isimlendirmiştir. 1099/1687'da yandığından bir müddet boş arsa halinde kalmış 1111/1699 da Mehmed Paşa mütevellîsi olan Tâceddin-zâde Ali Bey tarafından yeniden inşa edilmiş ve vakıfları oluşturulmuştur.²⁶¹ 1276/1859 da medrese bakımsızlıktan yıkılacak duruma gelmiş ve vakıfları bozulmuştur. 1308/1890 yılında Canikli Mehmet Efendi topladığı yardım paraları ile medreseyi yeniden inşa ettirmiştir.²⁶² Medresenin müderrisliğini Ömer Efendi yapmıştır.²⁶³

Anadolu Selçuklu döneminde Amasya şehrinde yedi medrese inşa edilmiştir. Bu medreselerden günümüze 665/1268 tarihli Gökmedrese (Turumtay Medresesi) ve

²⁵⁷ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 150.

²⁵⁸ Fuat Er, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, s. 61.

²⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiye Merkezlerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul, 1345/1928, s. 94.

²⁶⁰ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, s. 133.

²⁶¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 159.

²⁶² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 160.

²⁶³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 159-160.

708/1308 tarihli Amasya Dârüşşifâsı ulaşımıştır. Amasya Dârüşşifâsı hariç medreseler o dönemde şehrin valisi olan kişiler tarafından yaptırılmıştır. Amasya Dârüşşifâsı Sultan Olcaytu Mehmed Han'ın karısı İlduş Hatun tarafından yaptırılmıştır. Dârüşşifâ dünyada akıl hastalıklarının müzik ve su sesiyle iyileştirildiği ilk yerdir. Anadolu Selçuklu dönemi Amasya medreselerinden vakfiyesi günümüze ulaşan 622/1225 tarihli Halifet Gazi Medresesi ve 665/1268 tarihli Gökmedrese (Turumtay Medresesi) vakfiyesidir. Gökmedrese (Turumtay Medresesi) hariç diğer medreseler müstakil medrese şeklinde inşa edilmiştir. Gökmedrese (Turumtay Medresesi) ise câmiî-medrese şeklinde inşa edilmiştir. Eser'in ana fonksiyonu câmiî olmakla beraber içerisindeki bir bölümde az sayıda talebeye medrese eğitimi verilmiştir. Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedrese akarlar bakımından zengindir. Özellikle Halifet Gazi Medresesi'nin vakıf malları daha geniş tutulmuş bu da medresede verilen hizmetin kalitesini artırmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.AMASYA MEDRESELERİNDE EĞİTİM

3.1. Medrese Kadrosu

Medreseler inşa edildikten sonra amacına uygun olarak yapılacak faaliyetler birtakım harcamalar gerektirmektedir. Bu harcamalar işletme giderleri olarak bilinir.²⁶⁴ Bu bölümde medrese personellerinin görevleri, ücretleri, talebelerin iâşe ve ibate ihtiyaçlarına yönelik harcamalar, medreselerde işlenen dersler ve muhteviyatı hakkında bilgiler verilmektedir.

3.1.1. Mütevellî

Sözlükte “başkasının işini gören, bakımını üstlenen, dostluk gösteren” gibi anlamlar taşıyan mütevellî kelimesi terim olarak vakfiye şartları, şer’î hükümler ve mer’î mevzuat çerçevesinde vakfın işlerini idare etmek üzere görevlendirilen kişidir. Bu görev ve yetkiye velâyet görevlendirmeye tevliyet denilmektedir.²⁶⁵ Mütevellî, vakfın yönetiminden sorumlu olup vakfın gelirlerini toplayarak gerekli yerlere harcamakla görevli kişidir.²⁶⁶ Mütevellîlerin vakfa ait medrese ve talebelerin ihtiyaçlarının temini ile ilgili önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Burs verilecek talebelerin seçilmesinde mütevellîler müderrislerle beraber karar alırdı.²⁶⁷ Gökmedrese vakfiyesinde uyulması gerekli şartlardan biri müderris dışındaki görevlilerin tayin ve azil işlerinin mütevellînin elinde olmasıdır. Vakfiye’ye göre “mütevellî olan kişinin her zaman reyî geçerli, fikri muteber olacak; her şey onun marifet ve rızası ile yapılacak, muîd mütevellînin hüsnü kabul, tevcih ve tayini ile atanacaktır.”²⁶⁸ Mütevellî’nin vakfın iş ve işlemlerini bizzat yürütmesi esas olmakla birlikte ihtiyaç duyulması veya gerek duyulması halinde yerine vekil tayin etmesi,

²⁶⁴ Veli Sırım, “Selçuklular ve Osmanlılar Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXI, s. 398.

²⁶⁵ Nazif Öztürk, “Mütevellî”, *DİA*, C: XXXII, İstanbul, 2006, s. 217.

²⁶⁶ Muhammed Kemaloğlu, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C: II, S: V, 2015, s. 65.

²⁶⁷ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: III, S: II, 2001, s. 2-3.

²⁶⁸ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

görevden çekilmesi mümkündür.²⁶⁹

Mütevelli tayininde vâkıfın kararı esas alınır, iradesinin belirlenemediği durumlarda yetki hâkime geçerdi.²⁷⁰ Halifet Gazi, “medrese vakfının yönetimine oğlu Şücaeddin Tekvur-Sinan’ı tayin etmiş, onun oğlu Celaleddin Muhammed’i sonra da bu sonuncunun baba bir kardeşlerinden birisini ve böylece kendi neslini kadınlar hariç olmak kaydı ile tevliyet için şart kılmıştır.”²⁷¹ Halifet Gazi Medresesinin, 1367’de düzenlenen vakfiyesine göre Nizameddin Abdülmelik mütevelli olarak tayin etmiştir.²⁷² Gökmedrese Vakfiyesinde ise “Torumtay hayatta olduğu sürece vakfın tevliyetini ve bütün işlerini (mütevellilik) üzerine almıştır. Öldüğü zaman bu görev şöyle sürecektir; oğlunun oğlu ve çocuğunun çocuğu ikbal sahibi, yüce, reşid, müdebbir, said ve mütefekkir, merhum Emir Sinaneddin Musa oğlu Mehmed Bey’e geçecektir. Sonra onun kadınlar hariç nesli boyunca devam eden oğullarının en yetkinine, oğulları ve erkek evlâdı tükenince kız evlâdı ve torunlarından en salahiyetlisine, akraba ve soyundan kimse kalmadığı zaman evkafta tevliyet işleri ve istiğlalı Amasya beldesinde şer’i işleri deruhte eden kadı ve valinin emrine verilir.”²⁷³

Mütevellinin ücreti medresenin gelir ve imkânlarına göre değişiklik göstermekteydi. Halifet Gazi, “vakfın imarı ile medresenin onarım ve bakımından sonra mahsul ve icarlardan elde edilen gelirin 1/5 ini mütevelliye tahsis etmiştir. Vakıf gelirinin nakdi karşılığı sabit kalamayacağından medresenin tahsisatı gibi, mütevellinin aidatını da para ile tespit etmek mümkün değildir. Bununla beraber bu vakfiyede olduğu gibi Selçuklu devri vakfiyelerinin çoğunda mütevelliye gelirin 1/5’inin verildiği görülür.”²⁷⁴ Gökmedrese de ise vakfın bütün gelirleri tayin edilen görevlilere dağıtıldıktan sonra kalan gelirin mütevelliye verilmesi şart koşulmuştur.²⁷⁵ Vakfiyelerde mütevellinin maaşı ile ilgili rakamsal bir ifade kullanılmamış orandan bahsedilmiştir.

²⁶⁹ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, *DİA*, C: XXXII, s. 217.

²⁷⁰ Nazif Öztürk, “Mütevelli”, *DİA*, C: XXXII, s. 217.

²⁷¹ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 8.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 35.

²⁷² Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 35.

²⁷³ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s.88.; İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

²⁷⁴ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 8.

²⁷⁵ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

3.1.2. Müderris

Müderris, sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek için tekrar etmek” anlamındaki ders kökünün “tef’îl” kalıbından türemiştir.²⁷⁶ Müderris kelimesi ilk olarak IV (X.) yüzyılda medreselerin ortaya çıkışıyla görülmüş, V. (XI.) yüzyılda Selçuklu Veziri Nizâmülmülk’ün Nizâmiye medreselerini kurmasından sonra burada ders veren en yüksek rütbeli ilim adamı için kullanılmaya başlanmasıyla resmi bir özellik kazanmıştır. Müderris kelimesi herhangi bir ilim dalı belirtilmeden kullanıldığında fıkıh hocası kastedilirdi.²⁷⁷ Müderrisler ehil, fazıl, âlim, kâmil, firaset sahibi, ders vermeye gücü yeten, öğreten, irşad eden kişilerdi.²⁷⁸ Genellikle ömür boyu görevlerini sürdürürlerdi²⁷⁹ ve kendilerine özgü kıyafetleri vardı.²⁸⁰ Medreselerde her ilim dalında uzman bir müderris bulunmakla beraber bir müderrisin farklı alanlarda ders vermesi de mümkündü.²⁸¹ Müderrisler, toplumun değer yargıları ile din olgusunun kuşaklara aktarılmasında ve müspet ilimlerin öğretilmesinde etkin rol almaktaydılar.²⁸² Müderrisin ders verirken dikkat ettiği hususlarla ilgili şu bilgiler bulunmaktadır. Müderris, talebeyi manevi evlat bilir, haftada bir gün onları toplayıp münazara eder, ayda bir her dersten imtihan ederdi.²⁸³ Talebelerin idrakına göre konuşur, dersi anlatırken anlaşılır bir üslup kullanır, talebenin derse ilgisini sağlar, kendisinin ve yardımcısının (mu’îd) talebeye sert davranmaması gibi eğitim psikolojisiyle ilgili pek çok kaideye dikkat ederdi.²⁸⁴ Dersler medrese vakfiyesinde belirtilen mezhebe göre işlenirdi. Halifet Gazi medresesinde müderris ve talebelerin Hanefi mezhebinden olması, derslerin Hanefi

²⁷⁶ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006, s. 467.; Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, *VD*, C: I, 1938, s. 113.

²⁷⁷ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, s. 467.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçukluları Döneminde Medrese Uleması”, s. 87.

²⁷⁸ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106-110.; Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 13.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 38.

²⁷⁹ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, s. 467.

²⁸⁰ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, s. 467.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçuklu Döneminde Medrese Uleması”, s. 87.

²⁸¹ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, s. 467-468.

²⁸² Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 91.

²⁸³ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya’da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre*, s. 39.

²⁸⁴ Nebi Bozkurt, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, s. 467.

mezhebine göre işlenmesi şarttı.²⁸⁵ Eğitim öğretmen merkezli bir şekilde yapılmaktaydı. Bu eğitimciler ile talebeler arasındaki yakınlaşmanın daha kolay olmasını sağlıyordu.²⁸⁶ Medreselerde öğretimin kaç yıl olduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır. Dersler ve süreleri dikkate alındığında 3-4 yıl sürdüğü söylenilebilir.²⁸⁷

Medresede ders verecek müderrisin ataması ile ilgili şartlar vakfiyelerde açıkça belirtilmiştir. Gökmedrese'nin vâkıfı Seyfeddin Turumtay, evlat ve ahfadından müderrislik vasıflarını taşıyan bir kişi olduğu müddetçe önceliği evladına vermiştir. Evladından ehil kimse yoksa hariçten birisi tayin olunacağını fakat evladından herhangi birinin layık ve hak sahibi olduğu ortaya çıktığı anda, tedris görevinin tekrar ona verileceğini bildirmiştir. Bu husus dikkat çekicidir. Seyfeddin Turumtay, ailesinde ilmiye sınıfı mensuplarının bulunmasından veya evladının ilim tahsil edip yükselmelerini arzu ettiği için bu tercihi yapmış olmalıdır. Mütevelli müderris dışındaki görevlileri tayin ve azl edebilir, müderrise ise karışamazdı.²⁸⁸ Bu durum ilim adamlarının özerkliğine verilen önemi gösteren örnektir. Böyle bir kayda Karatay Medresesi vakfiyesinde (651/1253) ve Altun-Aba Medresesi vakfiyesinde (598/1202) rastlanmamaktadır.²⁸⁹

Müderrislerin ücretleri görev yaptıkları medrese vakfının gelirine göre değişiklik göstermekteydi. Müderris, mütevelli görevi de yapıyorsa bunun için vakfiyede kendisine bir ücret tahsis edilirdi.²⁹⁰ Halifet Gazi Medresesinde, müderrisin yıllık maaşı 1200 halis gümüş dirhem ile aynı olarak Amasya da cari müdd ile 300 müdd (yaklaşık 30.000 kg?) buğdaydır.²⁹¹ Gökmedresede ise müderrise yılda 40 müdd (yaklaşık 4000 kg) buğday verilmekteydi.²⁹²

Halifet ve Gökmedreselerinde görev yapmış müderrislerin isimleri bilinmektedir. Halifet Gazi Medresesinin ilk müderrisi Kadı-i Şehîd Bedreddin

---

²⁸⁵ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 8.; Ülkü Duman, *Anadolu Selçukluları Devrinde Amasya Şehri*, s. 40.

²⁸⁶ İsmail Güven, "Türkiye Selçuklularında Medreseler", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: XXXI, S: I, 1998, s. 141.

²⁸⁷ İsmail Güven, "Türkiye Selçuklularında Medreseler", s. 141.

²⁸⁸ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 106-110.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 39.

²⁸⁹ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 102.

²⁹⁰ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, C: XXXI, s. 468.

²⁹¹ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 9,13.

²⁹² İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 101,106,110.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 41.

İbrahim el-Kaymarî'dir. Bazı müderrislerin isimleri şöyledir; Celaleddin Abdulvahab bin Yusuf et-Tebrizî, 647/1249'da Sadreddin Mehmed bin Hızır et-Türkmanî, Necibüddin Musa el-Halâtî, 698/1298'de el-Hâcc Mecidüddin İsa es-Salğurî, Mecidüddin Ömer bin el-Hükârî, Şemseddin Mehmed en-Nahcivânî, 768/1366'da Müftü's-Sakaleyn Nizameddin Abdulmelik, Fahreddin Osman et-Türkmânî, Şâhabeddin Ahmed er-Rumî.²⁹³

Gökmedrese'nin ilk müderrisi hekim Gıyâseddin Mahmud Garmînî'dir. Sonra Ziyaeddin İsa el-Hükârî, Şemseddin Ahmed Verdî, Nasreddin Mehmed bin Gıyas Garmînî, Şemseddin Mehmed bin el-Halatî, Zeyneddin Ya'kub ez-Ziyârî, Şerefüddin Mehmed Erzincânî, Bedreddin Dogan Türkmânî, Muhyiddin Yahya 800/1397 târihine kadar müderris olmuşlardır.²⁹⁴

3.1.3. Muîd

Sözlükte “tekrarlayan” anlamına gelen muîd kelimesi, medreselerde müderrise yardımcı olan ve müderrisin verdiği dersi talebelere tekrar eden öğretim elemanıdır. Muîdlik görevi ‘iâde’ terimiyle ifade edilirdi. Muîdlik mesleğinin Nizâmîye medreselerinin kurulmasıyla ortaya çıktığı düşünülmektedir.²⁹⁵

Kalabalık olmayan fıkıh meclislerinde görev yapan muîd ders sırasında hocayla beraber oturan, dersten sonra talebelere daha iyi anlaşılması için dersi tekrarlayan (iâde), müzakere ve takrir için sabah ve akşam onlarla beraber olan, istidatlarına göre yönlendiren kişidir. Muîdler diğerlerine göre ileri seviyede olan talebelere seçilirdi. Müderris en zeki, çalışkan ve en kabiliyetli talebesini muîd seçer, mütevellinin hüsnü kabul, tevcih ve tayini ile görev yapardı.²⁹⁶ İlim geleneğine göre muîdlerin mezun olduktan sonra iyice olgunlaşmadan ve hocası görevi bırakmadan kürsü işgal etmesi uygun görülmezdi. Hoca tayin edilmediği dönemlerde ise muîdler de ders verirdi.²⁹⁷ Muîdlik iki yıl sürüyordu. Muîdliğin bittiğinin

²⁹³Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 156-157.

²⁹⁴Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 162-163.; Hüseyin Hüsameddin Medreselerde görev yapmış müderrislerin isimlerini eserinde bildirmektedir. Fakat müderrislerle ilgili isimleri dışında çalışmaya ulaşamamıştır.

²⁹⁵ Samî es-Sakkâr, “Muîd”, *DİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006, s. 86.; Halim Baki Kunter, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, s. 113.

²⁹⁶Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 41.; İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 102.; Ahmet Çaycı, “Anadolu Selçuklu Döneminde Medrese Uleması”, s. 91.

²⁹⁷Samî es-Sakkâr, “Muîd”, *DİA*, C: XXXI, s. 86.

göstergesi liyakat ve yeterlilikti.²⁹⁸ Medreselerde her hocanın bir veya iki muîdi olurdu.²⁹⁹ Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedresede 1'er muîd bulunmaktaydı. Halifet Gazi Medresesi Vakfiyesine göre, muîd'in Hanefi mezhebine mensup olması gerekiyordu.³⁰⁰

Muîdlere verilen maaş dönemin ekonomik şartlarına ve görevlerinin önemine göre değişmekteydi.³⁰¹ Muîd için, Halifet Gazi Medresesinde yılda 240 halis gümüş dirhem, Gökmedrese de ise 10 müdd (yaklaşık 1000 kg) buğday verilmesi şart koşulmuştu.³⁰²

3.1.4. Fakîh

Fıkıh sözlükte “bilmek, bir konuda derin bilgi sahibi olmak, bir şeyi iyi anlamak” manasına gelip bu kökten türeyen fakîh de “iyi anlayan, bir şeyi iyi bilen kimse” demektir.³⁰³ İslâm hukuku ile ilgilenen, ayrıntılarıyla bilen kişi anlamına gelen fakîh, Selçuklu döneminde talebe anlamında kullanılmıştır.³⁰⁴

Medreselerde dersler çoğunlukla ezberleme, tekrar, tefakkuh, müzakere ve imlâ yöntemiyle öğrenilmeye çalışılırdı. Kur'an derslerinde kırâat-i seb'a okunurdu. Hadis derslerinde cerh ve ta'dîl bilgisi, ricâl ilmi gibi konular da görülürdü. Sonraları her ilim dalında yazılmış en ünlü eserler ders kitabı olarak okutulmuş, bu eserler talebe tarafından ezberlenmiştir.³⁰⁵ Fakîhlere başlangıçta “mübtedi”, sonra “mutavassıt”, sonunda istidlal yaparak hüküm çıkarabilecek duruma gelince “müstedil” denilirdi.³⁰⁶ Medreselerde talebelerin bağlı olduğu mezhepte göz önünde bulundurulurdu. Halifet Gazi Medresesinde talebenin Hanefi mezhebine mensup

²⁹⁸ İsmail Güven, “Türkiye Selçuklularında Medreseler”, s. 142.

²⁹⁹ Samî es-Sakkâr, “Muîd”, *DİA*, C: XXXI, s. 86.

³⁰⁰ Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 13.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42.

³⁰¹ Samî es-Sakkâr, “Muîd”, *DİA*, C: XXXI, s. 87.

³⁰² Refet Yinanç, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, s. 13.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42.

³⁰³ Hayrettin Karaman, “Fakîh”, *DİA*, C: XII, İstanbul, 1995, s. 126.

³⁰⁴ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 42

³⁰⁵ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *DİA*, C: XXVIII, Ankara, 2003, s. 326.

³⁰⁶ Tunay Karakök, “Yükseköğretim Kurumu Olarak Osmanlı'da Medreseler: Bir Değerlendirme” *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: II, S: II, Bartın, 2013, s. 219.

olması şarttı.³⁰⁷ Talebelerin tahsil süreleriyle ilgili bir kaide bulunmamakla beraber medrese eğitimini başarıyla tamamlayanlara 'icâzet' verilir, belli bir süreden sonra kendisinde kabiliyet görülmeyen talebe ise uzaklaştırılırdı.³⁰⁸

Medreselerde okuyan talebelere burs verilmekte ve kalma imkânı sağlanmaktaydı. Fakîhlerin sayısı ve maaşları medresenin kapasitesine, vakfın maddi gücüne göre değişmekteydi. Halifet Gazi Medresesinde 12 talebe bulunmakta, bunların 6'sına yılda 10'ar, diğer 6'sına 5'er dirhem verilmekteydi.³⁰⁹ Bu talebe mevcutları (vakfiyede belirtilen) burslu talebe sayılarıdır. Medresenin daha fazla talebe mevcuduna sahip olduğu düşünülebilir. Gökmedrese'nin vakfiyesinde talebe mevcudu ve maaşları hakkında bilgi verilmemiştir.

3.1.5. Nakîb

Nakîb, sözlükte "bir topluluğun başkanı, vekili, kefilisi, emini, hayırlı ve seçkin kişi" anlamlarına gelir, çoğulu nükabâdır.³¹⁰ Muîdlerin ve fukahanın hazır olduğu müderrisin dersine katılır ve ders başlamadan önce bir miktar Kur'an okuduktan sonra dua ederdi.³¹¹ Gökmedrese'de Nakîb için yıllık 2 mud buğday verilmekteydi.³¹²

3.1.6. Ferrâş

Sözlükte "bir şeyi yaymak, döşemek" manasına gelen Arapça ferş (firâş) masdarından türetilmiş bir kelimedir. Abbâsîler, Gazneliler, Selçuklular ve Memlükler gibi İslâm devletlerinde bu görevi yapanlara ferrâşûn (ferrâşân) da denilmekteydi.³¹³ Vakfın aydınlatma, ısıtma, yaygı ve su gibi her türlü ihtiyaçlarını temin eden görevlidir. Gökmedrese de ferraşa yılda 4 müdd buğday verilmekteydi.³¹⁴

³⁰⁷ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 13.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 43.

³⁰⁸ Nebi Bozkurt, "Medrese", *DİA*, C: XXVIII, s. 326.

³⁰⁹ Refet Yinanç, "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları", s. 9.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 43.

³¹⁰ Gülgün Uyar, "Nakîb", *DİA*, C: XXXII, İstanbul, 2006, s. 321.

³¹¹ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 45.

³¹² İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 106.

³¹³ Tahsin Yazıcı, Mehmet İpşirli, "Ferraş", *DİA*, C: XII, İstanbul, 1995, s.408.

³¹⁴ İsmet Kayaoğlu, "Turumtay Vakfiyesi", s. 106.; Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 44.

3.1.7. Diğer Görevliler

Küllüye niteliğindeki Gökmedrese Vakfiyesine göre diğer görevliler ve yıllık ücretleri şöyledir.

İmam; cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse demektir.³¹⁵ Gökmedrese vakfiyesinde imamet için 6 müdd³¹⁶ buğday verilmekteydi.³¹⁷

Müezzin; kâmet getiren, ezan ve salâ okuyan, Cuma ve bayram gecelerinde, minarenden tesbihatta bulunan kimseye denir.³¹⁸ Müezzinlik için 3 müdd buğday verilmekteydi.³¹⁹

Hatip; Cuma ve bayram namazları başta olmak üzere bazı ibadet ve merasimler esnasında topluluğa hitap eden kişidir.³²⁰ Hatiblik görevi için 10 müdd buğday verilmekteydi.³²¹

Salâhan; Cuma veya cenaze namazına davet için Rasûlullah'a salâvat okuyan müezzine denir.³²² Salâhanlık yapan müezzin için 3 (yaklaşık 300 kg) müdd buğday verilmekteydi.³²³

“Peygamberin, vâkıfın, ana babasının, akrabasının ve diğer müslümanların ruhları için Kur'an okuyup bağışlayan on hâfız için 30 müdd buğday verilmektedir. Cuma günü tesbih ve dua okuyan dört kişiye de 12 müdd buğday verilmekteydi.”³²⁴

Na'athan; Cuma günleri büyük câmiîlerde, Rasûlullah'ın vasıflarını anlatan, medh ü senâ eden na'at-i şerîfi, güzel sesle okumakla görevlendirilen kişidir.³²⁵ Naathan için 4 müdd buğday verilmekteydi.³²⁶

Kandilci; medrese'nin aydınlatılmasından sorumlu kişidir. Kandilciye 4 müdd

³¹⁵ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “İmam”, *DİA*, C: XXII, İstanbul, 2000, s. 178.

³¹⁶ Bu rakam kesin değildir, metindeki eksiklikten dolayı 3 ila 10 müdd arasında bir miktar olarak bulunması gerekir. Burada müezzinin aldığı üç müdde karşılık altı müdd uygun görülmüştür. İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 101.

³¹⁷ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³¹⁸ Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “Müezzin”, *DİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006, s. 491-492.

³¹⁹ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³²⁰ Mustafa Baktır, “Hutbe”, *DİA*, C: XVIII, İstanbul, 1998, s. 425.

³²¹ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³²² Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 22.

³²³ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³²⁴ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³²⁵ Sadi S. Kucur, *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelere Göre-*, s. 22.

³²⁶ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

buğday verilmekteydi.³²⁷

Bevvâb (kapıcı); Medreselerin giriş çıkışları kontrol eden, gece güvenliği sağlayan kapıcı veya bekçiye denir.³²⁸ Gökmedrese’de bevvâba 4 müdd buğday verilmekteydi.³²⁹

Aşçı; yatılı olan talebelerin yemeklerini hazırlamakla görevli olan kişidir.³³⁰ Gökmedrese’de aşçıya ve ekmekçiye 4 müdd buğday verilmekteydi.³³¹

Gökmedrese’nin bunlar dışında diğer görevlileri ve ücretleri şöyledir; Nâzır için 4 müdd, gelir tahsildarlığı (cibâyet) için 4 müdd, kitâbet ciheti için 4 müdd buğday verilmekteydi.³³²

Tablo 1. Medrese Görevlileri ve Ücretleri

Sıra Nu.	Görevliler	Halifet Gazi Medresesi 622/1225		Gökmedrese (Turumtay Medresesi) 665/1268	
		Adet	Gelir	Adet	Gelir
1.	Mütevelli	1	1/5*	1	1/5*
2.	Müderris	1	1200 d/300 mb	1	40 mb
3.	Muîd	1	240 d	1	10 mb
4.	Fakîh	6 6	X10 d X5 d		
5.	İmam				6 mb(3 ila 10 mb)
6.	Müezzin				3 mb
7.	Hatip				4 mb
8.	Hâfız			10	30 mb
9.	Salâhan				3 mb
10.	Naathan				4 mb
11.	Cuma Günü Tesbihi ve Dua Okuyan			4	12 mb
12.	Ferrâş				4 mb
13.	Kandilci				4 mb
14.	Bevvâb				4 mb
15.	Aşçı				4 mb
16.	Ekmekçi				4 mb
17.	Nakîb				2 mb
18.	Nâzır				10 mb
19.	Cibâyet-Gelir Tahsildarı				4 mb
20.	Kâtip/ Kitâbet Ciheti				4 mb
TOPLAM		15	1530 d 300 mb	17+	152 mb

*Mütevellinin maaşı toplam gelirin 1/5’i şeklinde belirtilmiştir.

³²⁷ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³²⁸ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s.10.

³²⁹ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³³⁰ İbrahim Balık, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, s.9.

³³¹ İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

³³² İsmet Kayaoğlu, “Turumtay Vakfiyesi”, s. 106.

Ücretler yıllık hesaplanmıştır.

d: dirhem, mb: müdd buğday (1müdd= yaklaşık 100 kg)

Medreselerin önemini ve büyüklüğünü ortaya koyan önemli faktörlerden birisi medresede çalışan toplam personel sayısıdır. Medreseler hizmetli personel sayısı bakımından oldukça zengindir. Bunun sebebi sevap kazanma düşüncesiyle ibadet hizmetini yürüten görevlilerin (imam, müezzin, hâfız vs.) sayısının kalabalık tutulması, istihdam oluşturabilmek için de hizmetli ve idari personel sayısının artırılmasıdır. Bu durum medreselerde kaliteli bir hizmet verildiğini gösterir. Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedrese de müderris, mûid ve talebenin Hanefî mezhebine mensup olmaları ve derslerin Hanefî mezhebine uygun işlenmesi istenmiştir. Halifet Gazi Medresesinde personellere yüksek maaş verilmektedir. Özellikle eğitime ayrılan para, müderrise ödenen maaş, öğrencilere verilen burs oldukça yüksek tutulmuştur. Bu durum eğitime çok önem verildiğini göstermektedir. Gökmedrese vakfiyesinde ücretle ilgili şu husus dikkat çekmektedir: Medresede görevli olanlara vakfin gelirlerinden aynî ve nakdî olarak yardım yapılmaktadır. Fakat bu kişilere sadece buğday cinsinden ücret verilmiş ve para verilmemiştir. Vakfiyede görevlilere ücret olarak sadece buğday verilmesi, vakfin gelirlerinin yalnız köy ve arazilere bağlı kalmasıyla açıklanabilir.

3.2. Medreselerde Okutulan Dersler ve Kitaplar

Selçuklular, eğitim-öğretim konusunda, medreselerin kuruluş ve işleyişinde Karahanlılar ve Gaznelilerden etkilenmiş, Anadolu Selçukluları ve Osmanlıları'da etkilemişlerdir. Osmanlı Devleti Anadolu Selçuklularının miras bıraktığı eğitim sistemini geliştirerek devam ettirmiştir.³³³

Medreseler de; aklî, naklî ve şer'î ilimler birlikte veriliyordu. Medreselerde önceleri sadece müderris yetiştirilirken sonraları kadı, müftü, câmiî hizmetleri ve kâtiplik gibi görevliler yetiştirilmiştir. Zamanla medreseler Selçuklu ve Osmanlı toplumunun bürokrat, asker, doktor ve yargıç gibi her türlü eğitilmiş elemanını sağlamıştır. Devletin en üst kademelerine kadar görev alabilen ulemânın toplum üzerinde etkili bir itibarı vardı. Selçuklu ve Osmanlılar'da kadılar, müderrisler, talebeler, imamlar, doktorlar, matematikçiler, astronomi bilginleri ve din âlimleri

---

³³³Remzi Kılıç, "Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri", *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu 27-30 Eylül, Kayseri 2010*, s. 1-13.

hepsi medrese de eğitim gören ve toplumda önemli rolleri olan aydın kimselerdi. Müderrisler ve diğer din hizmetlileri de ekonomik açıdan rahat bir hayat yaşıyorlardı.³³⁴

Selçuklu medreselerinde ders geçme uygulaması vardı. Talebe istediği hocadan istediği dersi alırdı. Talebenin öğrenimini bir medresede tamamlaması zorunlu değildi. Dersler, haftanın iki günü ve (Salı ve Cuma) bayram günleri tatil yapılıyor; diğer günler ise, eğitime devam ediliyordu. Medresede yılın dokuz ayında öğretim devam eder, üç aylar denilen Hicrî, Recep-Şaban-Ramazan aylarında tatil yapılırdı. Dersler de saatle gösterilen günlük programlar yerine öğün takibi vardı. Bunlar sabah dersleri ve ikinci dersleridir. Sabah derslerinde, Arap dilini öğrenmeye yönelik Sarf, Nahiv, Mantık dersleri, ikinci derslerinde Fıkıh, Hadis ve Tefsir dersleri okutulurdu.³³⁵ Medreselerde dersler Türkçe anlatılmaktaydı. Ancak, Arapça kaleme alınmış eserleri daha iyi anlatabilmek için Arapça'dan da yararlanılmaktaydı.³³⁶

Medrese vakfiyelerinde genellikle okutulan ders ve kitaplar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Halifet Gazi Medresesi Vakfiyesinde müderrisde aranan özelliklerden birisi Hanefi Fıkıhına göre Fıkıh dersleri vermesidir. Buradan yola çıkarak talebeye de Fıkıh ilmi ve buna esas olan Kur'an, Tefsir, Hadis, Akaid gibi şer'î/naklî ilimlerin okutulduğu düşünülebilir. Selçuklu medrese geleneğinde okutulan ders ve kitaplar bilinmektedir. Amasya medreselerinde de derslerin bu şekilde işlendiği düşünülmektedir. Medreselerde eğitim-öğretiminin takip ettiği belirli bir silsile vardı. İlk okutulan dersler Sarf, Nahiv (Arapça dilbilgisi) ve Edebiyat, Mantık gibi din ile direkt ilgisi olmayan dersler, sonra Kelâm, Akaid, Tefsir ve Hadis dersleri gelmektedir.³³⁷ Her bir ders için ana kitap belirlenir, kitaplar

³³⁴Remzi Kılıç, "Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri", s. 12-13.

³³⁵Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007, s. 85.

³³⁶Remzi Kılıç, "Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri", s. 1-13.; Tunay Karakök, "Yükseköğretim Kurumu Olarak Osmanlı'da Medreseler: Bir Değerlendirme", s. 219.; Mustafa Şanal, "Osmanlı Devleti'nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: I, S: XIV, Kayseri, 2003, s. 149-168.

³³⁷Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.

takrir yoluyla işlenir ve dersler bu kitapların adı ile anılırdı.³³⁸ Medreselerde işlenen dersler şunlardır;

1.Arap Dili ve Edebiyatı

İslâmî bilimlere temel hazırlayıcı nitelikte olan dersler sarf, nahiv, belâgat, hendese, hesap'tır. Bu dersler alındıktan sonra diğer derslerin öğrenimi kolaylaşıyordu.³³⁹

a. Sarf: Talebe medreseye başladığı zaman, kendisine gösterilen ilk ders Sarf'tır. Sarf dersinde okutulan kitaplar şunlardır: Emsile, Binâ, Maksud, İzzî, Merah ve Şâfiye'dir.³⁴⁰

Emsile: Müellifi bilinmemeyen, Arapça'da fiil çekim kurallarını gösteren ders kitabıdır.³⁴¹ Eserde “nasara” fiilinin sülâsî mücerredinden doğan fiil ve isimlerin “muhtelif” ve “muttarid” çekim örnekleri bulunduğu için eser “el-emsiletü'l-muhtelif” ve “el-emsiletü'l-muttaride” olmak üzere ikiye ayrılır. el-Emsiletü'l-muhtelifede “nasara”nın sülâsî mücerredinden türeyen en işlek fiil ve isim kalıpları tanıtılmıştır. Sayısı yirmi dört olan bu kalıplar işlerlik sırasına göre karışık şekilde dizilmiştir. Burada fiillerin adı, zamanı, etken-edilgen (mâlum-meçhul), eril-dişil (müzekker-müennes), tekil-ikil-çoğul (müfred-tesniye-cem'), olumlu-olumsuz halleri, şahsı ve anlamı; isimlerin adı, türü, tekil-ikil-çoğul, eril-dişil halleri ve anlamı Türkçe olarak verilmiştir. el-Emsiletü'l-muttaride bölümünde ise bu yirmi dört kalıp teker teker ele alınarak şahıslara ve fiilse mâlum-meçhul durumuna göre her sîganın anılan biçimde ayrıntılı tanımları ile çekimleri yapılmıştır.³⁴²

Binâ: Arapça fiillerin tasarruf kipleri'nin düzene konmuş ve belirli kalıplardan geçirilmiş olarak anlatıldığı yazarı bilinmeyen kitaptır. Eser, fiillerin mâzi ve muzârîde gösterdiği ses, yapı ve mâna değişikliği esas alınarak Arapça

³³⁸ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, s. 28-29.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: XXII, Nisan, 2018, s. 612

³³⁹ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: XVII, S: I, Bursa, 2008, s. 34.

³⁴⁰ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Hüseyin Atay, “Medreselerin Islahı” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: XXV, Ankara, 1981, s. 19.

³⁴¹ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: I, S: I, 2002, s. 284-285.

³⁴² İsmail Durmuş, “el-Emsile”, *DİA*, C: XI, İstanbul, 1995, s. 166-167.

öğrenmek isteyenlere temel sarf bilgisi vermek için hazırlanmıştır.³⁴³

Maksud: Binâ'dan sonra Maksud adlı kitap okunmaktaydı. *Maksud*'un müellifi bilinmemektedir. Bir giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Kitapta önce sarf ilminin önemine işaret edilmiş, daha sonra sülâsî mücerred ve rubâî mücerred fiillerin vezinleriyle rubâî mücerred veznine mülhak altı bab tanıtılmış, ardından sülâsiye mezîd rubâî, humâsî ve sūdâsî fiil kalıpları ile (toplam on dört kalıp) rubâî mücerrede mezîd üç fiil kalıbı ele alınmıştır. Ders, Arap asıllı olmayanlara ağır gelmekteydi.³⁴⁴

İzzî: Zencânî Şeyh İzzeddin İbrahim (ö. 665/1256) tarafından yazılmış ve onun adını almıştır. Bu kitapta, illetli kelimelerin sıra ile tarifleri vardır.³⁴⁵

Merah: Zencânî Ahmed b. Ali b. Mesud'un hazırladığı kitaptır. *Merah*'ta artık, mastarlara geçilirdi. Girişte sarf ilminin önemine temas eden müellif eserini yedi bölüme (bab) ayırmıştır. Birinci bölümde masdar ve masdar kalıpları, üçlü kök fiilin (sülâsî mücerred) altı kalıbı ve bunların bazı Arap kabileleri tarafından farklı kullanılışı, üçlü kök fiilden türeyen (mezîd) on iki fiil kalıbı, dörtlü kök fiille (rubâî mücerred) ondan türeyen (rubâî mezîd) ve ona dahil edilen (rubâînin mülhakları), fiil kalıpları dörtlü kök fiilin beşli türemişiyle (humâsî mezîd) altılı türemişi (sūdâsî mezîd) ve buna dahil edilen fiil kalıpları ele alınmıştır.³⁴⁶

Şâfiye: Sarf'ın son aşamasıdır. Bu kitap, İbn Hâcib olarak meşhur olan İbn Ömer Osman (ö. 646/1248) tarafından yazılmıştır. İbn Hâcib eserinde tasrifin tanımı, isim ve fiil kalıpları, vezin-mevzûn, mücerred-mezîd kalıplar ve anlamlarını açıklamıştır. Sonra mâzî, muzâri, emir, ism-i fâil, ism-i mef'ûl, ism-i tafdîl, sıfât-ı müşebbehe kalıpları, masdarlar, zaman, mekân ve alet isimleri, musaggar ve mensup

³⁴³ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s.85-86.; Mehmet Çakır, "Binâü'l-Ef'âl", *DİA*, C: VI, İstanbul, 1992, s. 179.

³⁴⁴ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86. ; Kenan Demirayak, "el-Maksûd", *DİA*, C: XXVII, İstanbul 2003, s. 453.; Dursun Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", s. 284-285.

³⁴⁵ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Ahmet Özel, "Zencânî, İzzeddin", *DİA*, C: XLIV, İstanbul, 2013, s. 253-254.; Dursun Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", s. 284-285.

³⁴⁶ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s.85-86.; Kenan Demirayak, "Merâhu'l-Ervâh", *DİA*, C: XXIX, İstanbul, 2004, s. 165-166.; Dursun Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", s. 284-285.

isimlerle ilgili kurallar, cemi şekilleri, maksur ve memdud isimler, ziyade ve ilhak suretiyle eklenen harflerle bunlara ait vezinler ele alınmış; kelime yapısındaki harf/ses değişim ve dönüşümleriyle ilgili mahreç ve sıfatları anlatılmıştır. Ardından “mesâilü’t-temrîn” adını verdiği, bazı gerçek veya yapay müşkil kelimelerin vezinlerinin tesbitiyle ilgili alıştırmaya ve örneklere yer verilmiştir. *Şâfiye*’den sonra Nahiv’e geçilirdi.³⁴⁷

b. Nahiv: Arapça gramerinin söz dizimi kuralları ile i‘rab bölümünü kapsayan ilimdir.³⁴⁸ Arapça’nın nahvi, kayda geçirilmiş ve çok kolaydır.³⁴⁹ Nahiv alanında okutulan kitaplar şunlardır.

Kâfiye: İbn Hâcib diye bilinen Osman b. Ömer (ö. 645/1248) tarafından yazılan bu kitap nahiv konularını örneklendirerek anlatan üst düzey bir kitaptır. Eser, “isimler, fiiller ve harfler” şeklinde üç ana bölüm ve bunların her biri de birçok alt bölümden oluşmaktadır. *El-Fevâidü’z-Zıyâiyye fî Şerhi’l-Kâfiye* adıyla yazılan eser, Molla Câmî (ö. 897/1492) tarafından hazırlandığı için *Molla Câmî* adıyla da bilinmektedir. Eseri Kurt Muhammed Efendi (ö. 995/1587) Türkçeye çevirmiştir.³⁵⁰

Muğni’l-Lebîb: İbn Hişam adıyla tanınan Abdullah b. Yusuf’un (ö. 761/1360) kitabı, Arapçadaki edatlar ve harflerle ilgilidir. Aynı kişiye ait *Kavâidü’l-İ‘râb* adlı eser de medreselerde okutuluyordu.³⁵¹

Elfıyye: İbn Mâlik veya İbn Melek diye tanınan Muhammed b. Abdullah’a ait (ö. 671/1273) bin beyitlik bir eserdir. Nahiv kurallarını Kur’ân, hadis ve meşhur Arap şiirlerinden örneklerle anlatmaktadır.³⁵²

Arap dili ile ilgili Sarf ve Nahiv kaideleri ezberlendikten sonra dil öğrenimi tamamlanmış olurdu.

³⁴⁷ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s.85-86.; Hulusi Kılıç, “eş-Şâfiye”, *DİA*, C: XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 247-248.; Dursun Hazer, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, s. 284-285.

³⁴⁸ İsmail Durmuş, “Nahiv”, *DİA*, C:32, İstanbul, 2006, s. 300.

³⁴⁹ Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, s. 612-613.

³⁵⁰ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 34.; Hulusi Kılıç, “el-Kâfiye”, *DİA*, C: XXIV, İstanbul, 2001, s. 153-154.; Abdullah Kaya, “Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: I, S: II, 2008, s. 223.

³⁵¹ Mehmet Reşit Özbalkıç, “Muğni’l-Lebîb”, *DİA*, C: XXX, İstanbul, 2005, s. 384-386.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 34.

³⁵² Abdülbaki Turan, “Elfıyye”, *DİA*, C: XI, İstanbul, 1995, s. 27-28.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 34.

c. Belâgat: Sarf ve Nahiv kaidelerini öğrenerek dil öğrenimini tamamlayan talebe Arap edebiyatına yani Belâgat'a ait eserler okurdu. Belâgat ilmi "Meânî", "Beyân" ve "Bedî'î" olarak üçe ayrılır.³⁵³ Böylece ana dili Arapça olmayan, Arapça bilmeyen talebe, en büyük Arap edibinin bilmediği belâgat kaidelerini öğrenmiş oluyordu.³⁵⁴

Şerh-i Miftâh: Seyyid Şerif Cürçânî (ö. 816/1413), Sadeddin Taftazânî (ö. 792/1390) veya Şeyhülislâm İbn Kemâl'e ait bir eserdir.³⁵⁵

Mutavvel: Sekkâkî'nin *Miftâhu'l-'ulûm*'unun belâgatla ilgili bölümü için Hatib Dımişkî'nin kaleme aldığı *Telhîsü'l-Miftâh* eserine Sadeddin Taftazânî'nin (ö. 792/1390), yazdığı *el Mutavvel ale't-Telhîs* adlı şerhi, Kur'ândaki ifadelerin eşsizliğinden bahseden değerli bir eserdir.³⁵⁶

Muhtasar ve Telhîs (Telhîs fi'l-Belâga): Taftazânî'ye ait bu iki eserler Anadolu medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur.³⁵⁷

2. Tefsir ve Tefsir Usulü

a. Tefsir: Bu alanda en çok okunan eserler şunlardır:

Kadı Beydâvî: Nasıruddin Abdullah b. Ömer Beydâvî'nin (ö. 684/1286) *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil* adlı tefsiri, *Kadı Beydâvî* veya *Kadı Tefsiri* adıyla da tanınıyordu. Şafiî bir âlimin yazmış olduğu eser sünîler arasında da önem görmüştür. Râgıb'ın *Müfredât* ve Zemahşerî'nin *Keşşâf* adlı tefsirlerinden faydalanılarak hazırlanmış eser, sadeliği ile medreselerde ün kazanmıştı.³⁵⁸

Keşşâf: Türk müfessir Cârullah Ebu'l Kâsım Muhammed ez-Zemahşerî'nin (ö. 537/1143) *el-Keşşâf an Hakâiki't-Tenzîl* adlı kitabını adıdır. Zemahşerî'nin dirayet tefsiri türünde kaleme aldığı bu eserde, gereksiz söz ve uzatmalara yer verilmemiş, hikâye ve İsrailiyattan uzak durulmuş, edebi bir üslupla yazılmıştır.³⁵⁹

³⁵³Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 35.

³⁵⁴Şerife Özkan, *Medrese Tabîrinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 85-86.

³⁵⁵Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 35.

³⁵⁶Mehmet Sami Benli, "Miftâhu'l-'Ulûm", *DİA*, C: XXX, İstanbul, 2005, s. 20-21.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 35.; Dursun Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", s. 284-285.

³⁵⁷Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 35.; Dursun Hazer, "Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları", s. 284-285.

³⁵⁸İsmail Cerrahoğlu, "Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vil", *DİA*, C: XI, İstanbul, 1995, s. 260-261.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 35.

³⁵⁹Ali Özek, "el-Keşşâf", *DİA*, C: XXV, Ankara, 2002, s. 329-330.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 35.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlimi Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

Celâleyn Tefsiri: Yazımına Celâleddin Mahallî (ö. 864/1459) tarafından başlanan ve Celâleddin es-Suyûtî (ö. 911/1505) tarafından tamamlandığı için *Celâleyn* yani “İki Celâl’in tefsiri” anlamındaki eserin medreselerde okunmasına önem verilmiştir.³⁶⁰

b. Tefsir Usulü: Kur’ân’ı Kerim’in doğru bir biçimde tefsir edilebilmesi için uyulması gereken kaidelerle alan bir metodolojisi dersidir. Bu alanda okutulan ders kitabı Bedreddin Muhammed ez-Zerkeşî (ö. 794/1392) tarafından kaleme alınan *el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân*³⁶¹ isimli eserdir, eserin bilinen ismi *Burhan-ı Zerkeşî*’dir.³⁶²

c. Kıraat ve Tecvid: Kur’ân-ı Kerim’in okunmasındaki farklı yorumlar sebebiyle İslâm aleminde ortaya çıkan yedi (daha sonraları bu on’a çıkmıştır) kıraat ve tecvid bir bilim konusu olarak incelenmiştir. Bu alanda medreselerde okutulan en önemli eserler şunlardır.³⁶³

Şâtıbiyye: Endülüslü Kasım-ı Şâtıbî’nin (ö. 590/1194) *Kaside-i Lâmiyye*, *Hürzü’l-Emânî* ve *Vechü’l-Tehânî* isimli manzum eserleri medrese talebeleri tarafından hıfz ediliyordu.³⁶⁴

3. Hadis ve Hadis Usulü

a. Hadis: *Buhârî*, bu alanda okutulan en önemli kitaptır. Ebu Abdullah Muhammed Buhârî’nin (ö. 256/870) *el-Câmiu’s Sahîh* adını taşıyan eseri daha çok üst düzey medreselerde okutulmakta, Kur’ân’ı Kerim’den sonra İslâm’ın en önemli kaynaklarından biri kabul edilmektedir.³⁶⁵ Buhârî’nin *Sahih*’inden sonra Müslim’in *Sahîh*’i okutuluyordu. Bu iki hadis kaynağından sonra Kütüb-i Sitte’nin diğer kitapları medreselerde okutuluyordu.³⁶⁶ Hadis alanında ders görülen diğer kitaplar şunlardır.

³⁶⁰ Ali Akpınar, “Tefsîrü’l-Celâleyn”, *DİA*, C: XL, İstanbul, 2011, s. 294-295.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35.; Abdullah Kaya, “Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları”, s. 222.

³⁶¹ Suat Yıldırım, “el-Burhân fî Ulûmi’l-Kur’ân”, *DİA*, C: VI, İstanbul, 1992, s. 434.

³⁶² Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35-36.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, s. 614.

³⁶³ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35-36.

³⁶⁴ Fatih Çollak, “eş-Şâtıbiyye”, *DİA*, C: XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 377-379.; Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 35-36.

³⁶⁵ Muhammed Mustafa el-A’zamî, “Buhari, Muhammed b. İsmail”, *DİA*, C: VI, İstanbul, 1992, s. 368-372.

³⁶⁶ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, s. 36.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, s. 614.

Mesâbîh: İmam Hüseyin b. Mesud Begavî'nin (ö. 519/1126) *Mesâbîhu's-Sünne* veya *Mişkât* diye de bilinen *Mişkâtü'l-Mesâbîh* adlı kitabıdır.³⁶⁷ Hadis ilminde temel öğretim kitabıydı. Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'inden alınmış 4719 hadisi anlatıyordu.³⁶⁸

Meşârik: İmam Radıyüddin Hasan Sagânî'nin (ö. 650/1253) kaleme aldığı *Meşâriku'l-Envârî'n-Nebeviyye min Şihâhi'lAhbâri'l-Mustafaviyye* adlı eseridir, medreselerde okutulmuştur. Kitabın birçok şerhlerinin yanında en şöhret bulanı, "İbn Melek" ismiyle bilinen İzzeddin Abdüllatif er-Rûmî'nin (ö. 800/1398) *Mebâriku'l-Ezhâr fî Şerhi Meşâriki'l-Envâr* isimli kitabı olup medreselerde *İbn Melek* diye okutulmaktaydı. Medreselerde okutulan diğer bir eser ise Kadı İyâz'ın (ö. 544/1150) *Kitabu's-Şifa*'sı olup *Kadı İyâz* veya *Şifâ-i Şerîf* isimleriyle bilinmekteydi.³⁶⁹

b. Hadis Usulü: Bir manâda hadis metodolojisi olan bu derste, İbn Salah Şehrîzûrî'nin (ö. 642/1245) *Ulûmü'l-hadîs*³⁷⁰ isimli kitabı (*Mukaddimetü İbni's-Salâh*), İbn Hâcer Askalânî'nin *Nuhbetü'l-Fiker*³⁷¹ isimli kitabı (Nuhbe), İbnü'l-Esîr'in (ö. 605/1209) *Câmiu'l-Usûl*³⁷² isimli kitabı okutulmaktaydı.³⁷³

Hadis usulünde ayrıca okutulan bir diğer kitap ise İmam Nevevî'nin (ö. 675/1277) *Kitâbu'l-Erbâin* adlı kitabıdır. Hadis ile birlikte anılacak konulardan biri olan "sîret" alanında, Şeyh Nûreddin Halebî'nin (ö. 1044/1635) *Sîretü'n-Nebeviyye*'si³⁷⁴ ve "şemâil" alanında da İmam Muhammed Tirmizî'nin (ö. 279/892) *Şemâil-i Şerîf*³⁷⁵ isimli kitapları okutuluyordu. Şeyh Nûreddîn Halebî'nin (ö. 1044/1635) *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn* isimli kitabı *Siyer-i Halebî*

³⁶⁷ İbrahim Hatiboğlu, "Mesâbîhu's-Sünne", *DİA*, C: XXIX, Ankara, 2004, s. 258-260.

³⁶⁸ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 36.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

³⁶⁹ İbrahim Hatiboğlu, "Meşâriku'l-Envârî'n-Nebeviyye", *DİA*, C: XXIX, Ankara, 2004, s. 361-362.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s.36.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.; Salih Karacabey, "Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri", *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dar'ul Hadisler 30 Nisan-1 Mayıs*, Çankırı, 2011, s. 227-228.

³⁷⁰ M. Yaşar Kandemir, "İbn's-Salâh eş-Şehrezûrî", *DİA*, C: XXI, İstanbul, 2000, s. 198-200.

³⁷¹ M.Yaşar Kandemir, "Mukaddimetü İbni's-Salâh", *DİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006, s. 121-124.

³⁷² İsmail L. Çakan, "Câmu'l-Usûl li-Ehâdîsî'r-Resûl", *DİA*, C: VII, İstanbul, 1993, s. 136.

³⁷³ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 36.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222. Salih Karacabey, "Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri", s. 227-228.

³⁷⁴ Cevat İzgi, "Halebî, Nûreddin", *DİA*, C: XV, İstanbul, 1997, s. 232-233.

³⁷⁵ M. Yaşar Kandemir, "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye", *DİA*, C: XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 500-501.

veya *Halebî* adıyla ün bulmuştu.³⁷⁶

4. Fıkıh ve Fıkıh Usulü

Bu başlık altında Fıkıh, Fıkıh Usulü ve Ferâiz adlarıyla dersler okutuluyordu.³⁷⁷

a. Fıkıh: Fıkıh dersi medreselerin tamamında okutulmaktaydı. Helâl ve haram hükümlerini kapsayan konuları olduğu için fıkıh, en şerefli ve en üstün ilim sayılıyordu.³⁷⁸ Bu ilim alanda medreselerde okutulan temel kitaplar şunlardır.

Hidâye: Burhaneddin el-Merginânî (ö. 593/1197), Hanefî fikhî üzerine yazdığı *Bidâyetü'l-Mübeddî* isimli kitabına, *Hidâye* adlı bir haşiyeye yazmıştı. İçinde kullanılan hadislerin sağlamlığından dolayı şerhleri yüzyıllarca medreselerde üst düzey temel ders kitabı olarak okutuldu. Muhammed Ekmeleddin el-Babertî'nin (ö. 785/1384) *Hidaye*'ye yaptığı şerhi *el-Înâye*'si de medreselerde *Ekmel* adıyla okutulmuştu.³⁷⁹

Sadrüşşerîa: Burhânü's-şerîa Mahmud (ö. 672/1274), kızının oğlu için, *Hidaye* kitabının bazı önemli bölümlerini bir araya getirmiş ve *Vikâye* (*Vikâye er-Rivâye fî Mesâilî'l Hidâye*) isimli kitabı yazmıştı. Torunu da bu kitabı *Muhtasar-ı Vikâye* veya *Nikâye* adıyla şerhetmiş ve bu şerh, *Sadrüşşerîa Şerhi* ismiyle asırlarca orta düzeydeki medreselerde ders kitabı olarak okutuldu.³⁸⁰

Kudûrî: İmam Ebu'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî'nin (ö. 428/1037) *Muhtasaru'l-Kudûrî* ismiyle tanınan eserine pek çok şerh yapılmış ve ilk dönem medreselerde okutulmuştur.³⁸¹

b. Fıkıh Usulü: Fıkıhın felsefesi ve metodolojisi alanında okutulan eserlerin en önemlileri arasında şunlar bulunmaktadır.

³⁷⁶ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 37.; Salih Karacabey, "Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri", s. 227-228.

³⁷⁷ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 37.

³⁷⁸ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 37.

³⁷⁹ Cengiz Kallek, "el-Hidâye", *DİA*, C: XVII, İstanbul, 1998, s. 471-473.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 37.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 615.

³⁸⁰ Murteza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, C: XLIII, İstanbul, 2013, s. 106-108.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 37.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 615.

³⁸¹ Ferhat Koca, "el-Muhtasar", *DİA*, C: XXXI, İstanbul, 2006, s.64-66.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 615.

Sadruşşerîa diye bilinen Ubeydullah b. İshak el-Buharî'nin (ö. 747/1346) *Tenkîhu'l-Usûl ve Tavzîhu't-Tenkîh* isimli eseri *Tenkîh ve Tavzih* adıyla tanınmıştır. *Tenkîh*'in şerhi olan *Tavzih*, medreselerde okutulan temel fıkıh usulü kitabıydı.³⁸² Ayrıca Ebu'l-Berekât Hafizüddin en-Neseî'nin (ö. 709/1310) yazdığı *Menârü'l-Envâr*³⁸³ adlı kitabı *Menâr* medreselerde asırlarca okutulan ders kitabı olmuştur. Şerafeddin Ahmed (ö. 770/1369)'in *Tenkîhu'l-Ahdâs fî Ref'i't-Teyemmümi'l-Ahdâs* adlı eserine Taftazânî'nin (ö. 791/1389) yaptığı *et-Telvîh fî Keşfi Hakâiki't-Tenkîh* adlı şerh, medreselerde fıkıh usulü dersinde okutulan en önemli kitaptır. Eser kısaca *Telvîh* adıyla tanınmıştır. Ayrıca Ebu Muhammed Celâleddin Ömer el-Habbâzî'nin (ö. 691/1292) *el-Mugni*³⁸⁴ isimli eseri de Fıkıh Usulü derslerinde okutulmaktaydı.³⁸⁵

c. Ferâiz: Miras hukuku ile ilgili konuların anlatıldığı eserler arasında en ünlüsü, Sirâcüddin Muhammed es-Secâvendî (ö. 596/1200)'nin yazdığı *Ferâizü's-Secâvendî (Ferâiz-i Sirâciye)* isimli eser ve şerhleridir. *Şerh-i Ferâiz* diye bilinen Seyyid Şerif Cürçânî'nin şerhi *Şerhu's-Sirâciyye* adı ile anılmakta olup yaygın olarak medreselerde okutuluyordu.³⁸⁶

5. Kelam ve Akâid

Medreselerde Kelam ve Akâid alanında en çok okunan kitaplar şunlardır.

Tecrîdü'l-Kelâm: Nasîruddin et-Tûsî (ö. 671/1273) eseridir. Esere Şemseddin Mahmud el-İsfehânî'nin (ö. 748/1348) yaptığı *Şerhu't-Tecrîd* adlı şerh itibar görmüştü. Esere Seyyid Şerif el-Cürçânî (ö. 815/1413) *Hâşiye-i Tegrîd* ismiyle bir eser yazmıştı. Eserin okutulduğu medreseler *Hâşiye-i Tegrîd* adıyla anıldı ve kelâm ilminin temel ders kitabı niteliği kazandı.³⁸⁷

Şerh-i Mevâkif: Kadı Adudüddin el-Îcî'nin (ö. 755/1355) telif ettiği *el-Mevâkif fî İlmi'l-Kelâm* isimli eserine Seyyid Şerif Cürçânî tarafından kaleme alınan *Şerhu'l-Adudiye* isimli kitap üst düzey medreselerde ders kitabı olarak

³⁸² Şükrü Özen, "Tenkîhu'l-Usûl", *DİA*, C: XL, İstanbul, 2011, s. 454-458.

³⁸³ Ferhat Koca, "Menârü'l-Envâr", *DİA*, C: XXIX, Ankara, 2004, s. 118-119.

³⁸⁴ Mahmut Rıdvanoglu, "Habbâzî", *DİA*, C: XIV, İstanbul, 1996, s. 342-343.

³⁸⁵ Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmi Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

³⁸⁶ Ferhat Koca, "el-Ferâizü's-Sirâciyye", *DİA*, C: XII, İstanbul, 1995, s. 367-368.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.

³⁸⁷ Bekir Topaloğlu, "Tegrîdü'l-İ'tikâd", *DİA*, C: XL, İstanbul, 2011, s. 205-251.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmi Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

okutulmuştur.³⁸⁸

Akâid-i Neseî: İmam Maturidî'nin öğrencisi Ömer Neseî'nin (ö. 537/1142) yazdığı Hanefî akaid eseridir. Esere Sadeddin Teftâzânî tarafından yapılan şerh, medreselerde yaygın olarak okutuluyordu.³⁸⁹

Tevâli'u'l Envâr: Kadı Beydâvî (ö. 685/1286) tarafından yazılan *Tevâli'u'l-Envâr min Metâli'i'l-Enzâr*'dır. Eser önce Şemseddin Mahmud İsfehânî tarafından şerh edilmiş, bu şerhe Cürcânî haşiyeye yazmış ve medreselerde çok okunmuştu.³⁹⁰

6. Mantık

Bu alanda medreselerde okutulan ders kitapları şunlardır.

İsagoci: Porphyrios'un *Eisagoge* isimli kitabından faydalanarak el Ebherî'nin (ö. 664/1266) kaleme aldığı ve 10 sayfayı geçmeyen *er Risâletü'l-Esiriyye fi'l-Mantık* isimli kitabının birçok şerh ve haşiyeleri bulunmaktadır.³⁹¹

Şerhu Metâli': Kadı Siraceddin Mahmud el-Urmevî'nin (ö. 682/1283) *Metâli'u'l-Envâr fi'l-Mantık* isimli kitabına birçok şerh ve haşiyeye yazılmıştır.³⁹²

Şerhu's-Şemsiyye: Kazvinî (ö. 675/1277)'nin mantığa dair Hoca Şemseddin Muhammed için yazdığı *Şemsiyye* ismiyle tanınan kitabıdır. Esere yazılan şerhler içinde Seyyid Şerif Cürcânî ve Taftazânî şerhleri en çok okunanlardandı.³⁹³

7. Tıp Eğitimi

Anadolu Selçuklu dönemi tıp eğitimi medreselerden ziyade büyük hastanelerde (Dârüşşifâ, Bîmaristân) yapılıyordu. Amasya Dârüşşifâsı (708/1308), bölgenin hekim ihtiyacını karşılamak için hekim yetiştiren ve sağlık hizmeti veren bir kurumdu. Dârüşşifâ fonksiyonuna sahip olan yapının zamanla vakıf gelirlerinin azalması, vakfedilen toprakların kaybedilmesi, akar gelirlerin başkalarının eline

³⁸⁸ Mustafa Sinanoğlu, "el-Mevâkîf", *DİA*, C: XXIX, Ankara, 2004, s. 422-424.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

³⁸⁹ Yusuf Şevki Yavuz, "Akâidü'n-Neseî", *DİA*, C: II, İstanbul, 1989, s. 217-219.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

³⁹⁰ Yusuf Şevki Yavuz, "Tavâliu'l-Envâr", *DİA*, C: XL, İstanbul, 2011, s. 180-181.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 38.; Abdullah Kaya, "Selçuklular Dönemi Sivasta İlmî Hayat ve İlim Adamları", s. 222.

³⁹¹ Abdulkuddüs Bingöl, "İsâgucî", *DİA*, C: XXII, İstanbul, 2000, s. 488-489.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 39.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 616.

³⁹² Mustafa Çağrı, "Sirâceddin el-Urmevî", *DİA*, C: XXXVII, İstanbul, 2009, s. 262-264.; Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", s. 39.; Sefa Yıldırım, Ümit Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Devlet'inde Eğitim ve Öğretim", s. 616.

³⁹³ Ali Durusoy, "eş-Şemsiyye", *DİA*, C: XXXVIII, İstanbul, 2010, s. 530-531.

geçmesi sonucu hastane hizmeti veremeyerek 1873 tarihinden sonra akıl hastalarına hizmet eden “bimarhane” haline gelmiştir.³⁹⁴ Dünyada ilk defa bu Dârüşşifâ’da akıl hastaları müzik ve su sesiyle iyileştirilmiştir. Ses titreşimlerinin doğrudan beyin dokularına etki ettiği düşüncesi, ruh hastaları üzerinde müzikle tedavi uygulanmasını sağlamıştır.³⁹⁵

Dârüşşifâ’nın vakfiyesi günümüze ulaşmadığı için okutulan dersler ve kitaplar hakkında bilgiler bulunmamaktadır. Selçuklu Dârüşşifâlarında uygulanan eğitim geleneğinin Amasya Dârüşşifâsında da uygulandığı düşünülmektedir. Buna göre; talebelere hastanede pratik tıp eğitimi verilmiş, teorik dersler de Hipokrat, Galenos, İbn Sînâ, Râzî, İsmail b. Hasan el-Cürcânî’nin eserleri ders kitabı olarak okutulmuştur.³⁹⁶ Okutulan kitaplar şunlardır:

1. yıl: Huneyn b. İshak, *el-Mesâ’il fi’t-tib*, *Medhal fi’t-tib*; Hipokrat, *Aforizmalar (Fusûlü Bukrâk)*, *Mâ’ü’s-şair*; Nişâbürlü Nîlî’ nin bu üç kitap hakkında yazdığı şerh.³⁹⁷

2. yıl: Râzî, *Kitâbü’t-Tıbbi’l Mansûrî*; Galenos, *Summeria Alexandrinorum* (Galen’in on altı makalesi), *Teşrîh-i Büzürk*; Sâbit b. Kurre, *Zâhire*; Ebu Bekir Ecvînî, *Hidâye*; Ahmed Ferec, *Kifâye* (yahut *Ehliye*); Seyyid İsmail b. Hasan el-Cürcanî, *Zâhire-i Hârizmşâhî*; Sehlî Mesîhi, *Sad Bâb*.³⁹⁸

3. ve sonraki yıllar: Râzî, *Kitâbü’l-Hâvî*; Ali b. Abbas el-Mecûsî, *el-Kitâbü’l-Melekî*; İbn Sînâ, *el-Kanûn fi’t-tib*.³⁹⁹

Dârüşşifâlarda tedavi şu şekilde yapılmaktaydı; Hastalar kapıcı tarafından içeriye alınır, hamamda yıkanır ve hastane kıyafeti verilirdi.⁴⁰⁰ Hekim hastayı muayene eder, teşhisini yaptıktan sonra nereye yatırılacağını belirlerdi. İlk muayeneyi hekim yapardı. Hastanın muayenesi ve sorgulanması hastalığın teşhisi için önemlidir. Hekim hastadan rahatsızlığıyla ilgili bilgileri alırken bütün kabiliyeti göstererek hastanın sakladığı veya unuttuğu teşhis ile ilgili her şeyi sormaya çaba

³⁹⁴ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 52-53.; Gönül Cantay, “Amasya Dârüşşifâsı”, *DİA*, C: III, s. 6.

³⁹⁵ Ali Haydar Bayat, *Tıp Tarihi*, s. 271.; Zeki Atçeken, Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, 3. Baskı, Eğitim Yayınevi, s. 261.; Sezer Erer, Elif Atıcı, “Selçuklu ve Osmanlılarda Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler”, s. 31.

³⁹⁶ Arslan Terzioğlu, “Bîmâristan”, *DİA*, C: VI, İstanbul, 1992, s. 169.

³⁹⁷ Arslan Terzioğlu, “Bîmâristan”, *DİA*, C: VI, s. 170.

³⁹⁸ Arslan Terzioğlu, “Bîmâristan”, *DİA*, C: VI, s. 170.

³⁹⁹ Arslan Terzioğlu, “Bîmâristan”, *DİA*, C: VI, s. 170.

⁴⁰⁰ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, MEBKAM, İstanbul, 2015, s. 47-49.

gösterirdi. Hekim hastanın konuşması, ten rengi, kokusu, terlemesi, gözleri ve yüzünün şeklinden ilk teşhisini yapardı. İlk teşhisine göre bir tedavi uygulanmasını başlatan hekim bununla yetinmez, teşhisin doğruluğunu anlamak için her sabah hastanın idrarını kontrol ederdi. Dârüşşifâ hekimleri seçilmiş, tecrübeli hekimler oldukları için hastalıkların teşhisinde “nabız bakmak” a ayrı bir önem verirlerdi. Muayenelerin hepsinde hekimler ve tıp talebeleri bulunurdu. Hastanın ilaçları, yiyeceği gıdalar, rejimi belirlenirdi. Hastaya bu şekilde tedavi başlanır ve hekim hastaları her gün iki defa ziyaret ederdi. Bu ziyaretlerde hastalığın gidişatına göre ilaç ve yiyecekleri değiştirilir, gerekli durumlarda hekim acil çağırılırdı. Hastanın istekleri karşılanmaya çalışılır, tedavi için psikolojinin önemi dikkate alınarak bütün hizmetlilerin güler yüzle ve gönlü okşayan sözlerle muamele etmeleri şart koşulurdu. Hasta iyileştiği zaman hastaneden taburcu edilir, gerekirse nekahat dönemi aynı külliyeinin içinde yer alan imarette üç gün misafir edilirdi.⁴⁰¹ Ayrıca dârüşşifâlar haftada iki gün poliklinik hizmeti verir, hastasını evinde bakıp da ilaç ve hekim için verecek parası olmayanlara ücretsiz hizmet sağlardı.⁴⁰²

Hastalara verilecek ilaçlar Dârüşşifâ’da hazırlanır, bunun için para ayrılırdı. İlaç yapımının ilk sorumlusu hekimlerdi. Hekim hastalığı teşhis ettikten sonra ilacı saptar ve onun tedarikini isterdi. Bu ilaçların formülü hekimler tarafından verilir veya belli hastalıklar için belli formüller bulunmaktaydı. Bu ilaçları belli formüllere göre yapanlar eczacılık görevini yerine getirenlerdi. Bunlara tâbbah-ı eşribe veya edviye-kûb denilirdi.⁴⁰³

Dârüşşifâlar bütün hastalar için yaptırılan hastanelerdi. Akıl hastaları da bu hizmetten yararlanırdı. Dârüşşifâlarda akıl hastaları için bazen bir veya birkaç oda ayrılırken, bazen de Dârüşşifâ’nın bir bölümü tamamen akıl hastalarına tahsis edilirdi. Buradaki akıl hastaları kimsesiz, kontrol ve tedavi edilebilen hastalardı. Zaptedilebilir akıl hastalarını aileler kendi bünyesinde himaye ederdi. Zaptedilemeyen hastaları da ailesi Dârüşşifâ’ya yatırmak zorunda kalabilirdi.⁴⁰⁴

Akıl hastalarının tedavisinde hekimler donanımlıydılar. İlaç listelerinde bu konuda faydalı olan pek çok formül yer alırdı. Akıl hastalarına rahatlatan, ferahlatan,

⁴⁰¹ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 47-49.

⁴⁰² Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 48.

⁴⁰³ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 48.

⁴⁰⁴ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 52.; İlter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, Amasya, 2016, s. 15.

uyku veren şerbetler hazırlanır ve bunların dozlarını hekimler belirlerdi. Akıl hastalarının iyileşebilmesi için başka tedavilerden de yararlanılıyordu. Müzisyenler haftada iki gün Dârüşşifâya gelir ve konser verirlerdi. Konserlerde hangi makamların ve ne kadar süre çalınacağı bilen tecrübeli müzisyenler, hastaları rahatlatıp mutlu edecek şekilde konsere devam ederlerdi. Bu hastalar için su sesi ile tedavi, güzel kokulu çiçekleri koklayarak tedavi, hatta gönlü rahatlatacak kuş sesleri bile tedavi aracı olarak kullanılmaktaydı.⁴⁰⁵ Şamlar Şeyhi, Salih el-Halveti, delileri okumak suretiyle şifaya kavuşmaları nedeniyle ün yapıp bir ara Dârüşşifâ Şeyhi olmuş, ölünceye kadar (1665), aynı görevde kalmıştır. Şeyh'in türbesi, Dârüşşifâ'nın doğu tarafındaki en son odadadır.⁴⁰⁶

Medrese eğitimini başarı ile tamamlayan talebe icazet almaya hak kazanmış olurdu. Muîdlikten sonra sıkı bir imtihandan geçirilen talebelere “icazetname” ve “temessük” denilen diploma verilirdi. İslâm eğitiminde diplomanın karşılığına “icâzet” denir. İcâzet, hadîs ilmine has bir kavramdır. “Öğretim ruhsatı” anlamına geldiği gibi, hadîs ya da tam bir kitap rivâyetine izin verildiğini belirten bir belge şeklinde de olabiliyordu.⁴⁰⁷ İcâzetler, müderris tarafından kendi adına verilir, medresenin adı belirtilmezdi. Talebeler de genellikle medreseyi değil, feyiz almak istedikleri müderrisi seçerlerdi. Bazıları farklı müderrislerden aldıkları pek çok icâzete sahipti.⁴⁰⁸ İcâzetler, günümüz diplomalarından ve diploma anlayışından farklı hazırlanırdı. İcâzetler, defter veya küçük bir kitapçık şeklindeydi. El yazısı ile hattatlara yazdırılır, talebe ismi ve hoca mührü bulunurdu.⁴⁰⁹ İcâzetnâmelerde medrese adından ziyade müderris ismi bulunurdu. Bundan dolayı icazetlerde medrese adına pek rastlanmazken icâzeti veren müderris ve müderrisin eğitim aldığı hoca silsilesi yer alırdı.⁴¹⁰

Selçuklu devlet adamları eğitime ve ilme büyük önem vermişler, bu yönde

---

⁴⁰⁵ Ayten Altıntaş, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, s. 53.; Erhan Yoska, *Türkiye Selçuklularında XIII. Yüzyıldaki Tıbbi Gelişmeler*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005, s. 162.

⁴⁰⁶ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 94.; Ali Aydoğdu, *Amasya'da Vakıf Bir Hastane ve Ahmet Ruhi TINGİZ Bey*, s.14.; Abdulhamit Budak, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2015, s. 175.

⁴⁰⁷ Cemile Akpınar, “İcâzet”, *DİA*, C:XXI, İstanbul,2000, s. 393.

⁴⁰⁸ Abdullah Kuran, *Anadolu Medreseleri*, C: I, s. 4.

⁴⁰⁹ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 87.

⁴¹⁰ Şerife Özkan, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, s. 87.

yapılan çalışmaları desteklemişlerdir. Bunun için de farklı ülkelerden ilim adamı gelmesi için her türlü çabayı göstermişlerdir. Osmanlılar devlet geleneği ve eğitim öğretim alanında Selçuklu medreselerini kendilerine örnek almış ve daha da geliştirmiştir.

3.3. Medreselerde Görev Yapan Âlimler

3.3.1. Hekim Bereket

I. Alaeddin Keykubat devrinde Amasya Emiri Melikü'l-ümerâ Mübarizü'd-devle ve'd-din Halifet Alp-Gazi İbn Tûlî İbn Türkânşah (ö. 622/1225) zamanında yaşamıştır (13. yy.). Anadolu'nun ilk hekimlerindendir.⁴¹¹ Tıp ile ilgili yazdığı eserleri şöyledir:

Tuhfe-i Mübârizî: Eser, İbn Sînâ'nın *el-Kanun fi't-Tıb* adlı meşhur eserinin ikinci bölümü olan Müfredât'ın bir özeti niteliğindedir.⁴¹² Arapça olarak kaleme alınan *Lübâbü'n Nühâb* önce Farsçaya sonra Türkçeye çevrilmiştir.⁴¹³

Hekim Bereket eserini İbn Sînâ'nın *el-Kanun fi't-Tıb* kitabındaki bazı bölümlerden seçmeler yaparak düzenlemiştir. Eser de ilâç hazırlama, bitkiler, tedavi hakkında tecrübelerinden bazı bilgiler eklemiş ve bölümlerin anlaşılması için şekiller çizmiştir.⁴¹⁴

Eser, dört ana bölüm (asıl) üzerine kurulmuştur. Eserdeki ana başlıkları şu şekildedir; Birinci bölümde “Tabiat işleri”, ikinci bölümde “Tabiat dışındaki işler”, üçüncü bölüm “Sağlığı korumak”, dördüncü bölümde “Tedavi etmek” başlıkları yer almaktadır.⁴¹⁵ Eserde, bazı bölümlerin açıklanması için şemalar bulunmaktadır.⁴¹⁶

Tuhfe-i Mübârizî'nin bilinen iki nüshası vardır. Birinci nüsha Konya İzzet Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde 12049 numarasıyla kayıtlıdır. Bu nüsha, Hekim Bereket'in eserleri olan *Hulâsa* ve *Tabiatnâme* ile birlikte ciltlenmiştir. İkinci nüsha *Hulâsa* ve *Tabiatnâme* ile birlikte ciltlenmiş olarak Paris Bibliotheque National'de

⁴¹¹ Yavuz Unat, “Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu”, Ed. M. Fatih Köksal, Cavit Güzel, Gürkan Cevger, Aykut Özbayraktar, Mevlüt İlhan, *Uluslararası Amasya Sempozyumu 4-7 Ekim 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları Ankara, 2017, s. 1472.

⁴¹² Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 94.; Yavuz Unat, “Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu”, s. 1472.

⁴¹³ Binnur Erdağı, “Anadolu'da İlk Türkçe Tıp Kitabı”, s. 48.

⁴¹⁴ Binnur Erdağı, “Anadolu'da İlk Türkçe Tıp Kitabı”, s. 49.

⁴¹⁵ Binnur Erdağı, “Anadolu'da İlk Türkçe Tıp Kitabı”, s. 50-51.

⁴¹⁶ Binnur Erdağı, “Anadolu'da İlk Türkçe Tıp Kitabı”, s. 51.

171 numarasıyla kayıtlıdır. XV. yüzyılda istinsah edilmiştir.⁴¹⁷

Tabiatnâme: Uygulamalı bir tıp kitabı olan eser XIV. yüzyılda Farsça'dan Türkçeye çevirilmiştir. Mesnevi tarzında ve aruz kalıbıyla yazılan eser manzum şekindedir. Müellif eserinde, her bir yiyecek için bir başlık koymuş ve o yiyeceğin özelliğini, yararını, zararını belirttikten sonra, zararının nasıl giderileceğini anlatmıştır. *Tabiatnâme*'nin üç nüshası vardır. Bunlar; Konya İzzet Koyunoğlu Kütüphanesi Nüshası, İstanbul Üniversitesi Nüshası, Paris Bibliothéque Nationale Nüshası'dır. Konya ve Paris nüshalarında eser, *Tuhfe-i Mübârizî ve Hulâsatu't-Tıbb* ile aynı cilt içerisinde bulunduğu Hekim Bereket'e ait olduğu düşünülmektedir.⁴¹⁸

Kitâb-ı Hulâsa der 'İlm-i Tıbb: Eserin, XIII. yüzyıl veya XIV. yüzyıl da yazıldığı düşünülmektedir.⁴¹⁹ 129 sayfadır, nesih yazıyla, 12 satırlı mensur bir eserdir. Yazarın 'cedvel' adını verdiği 27 bölümden oluşmaktadır. Eser harekesiz olmakla beraber harekelenmiş sözcükler de bulunmaktadır. Şematik bir düzenleme ile hazırlanmıştır. Konularına göre her sayfada dört şema; her şemada üç satır yer almaktadır. Birinci şemada hastalığın sebebi ve belirtileri, ikinci, üçüncü ve dördüncü şemalar ise hastalığın türleri ve tedavi biçimlerini içermektedir. Şemaların yan tarafında iki ayrı sütun bulunmaktadır. Birinci sütunda hastalığın adı ve içeriği ile ilgili ana başlık yer alırken, ikinci sütunda konunun ara başlıkları bulunmaktadır.⁴²⁰

3.3.2. Necibüddin Musa el-Halâtî

Ebussuud Efendi'nin bilinen en eski atası Necibüddin Musa el-Ahlatî (Halatî)dir. Necibüddin Musa XII. yüzyılda Van Gölü'nün kuzeyinde kurulmuş olan Ahlatşahlar Beyliği'nde yetişmiş bir âlimdir. Necibüddin Musa daha sonra Amasya'ya gelerek Halifet Gazi medresesinde müderrislik yapmıştır. Amasya'nın

⁴¹⁷ Binnur Erdağı, "Anadolu'da İlk Türkçe Tıp Kitabı", s. 49-50.

⁴¹⁸ Gizem Doğru, *Hekim Bereket'in Hulâsatu't-Tıbb (25b-26a) Eseri-İnceleme, Metin, Dizin-*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kıbrıs, 2015, s. 9.

⁴¹⁹ Gizem Doğru, *Hekim Bereket'in Hulâsatu't-Tıbb (25b-26a) Eseri-İnceleme, Metin, Dizin-*, s. 9.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1472.

⁴²⁰ Gizem Doğru, *Hekim Bereket'in Hulâsatu't-Tıbb (25b-26a) Eseri-İnceleme, Metin, Dizin-*, s. 9.

ilmî ve siyasî hayatında faal olarak rol almış ve 700/1300 yılında vefat etmiştir.⁴²¹

3.3.3. Ali es-Sivâsî

Ebu Abdullah Ali b. Mehmet b. Aliyyü's-Sivâsî, Selçuklu dönemi Sivaslı bir hekimdir. Sivas'ta bilimsel çalışmalarını sürdüren Ebu Abdullah Ali, hekimliği ile tanınmıştır. Çevresinde çok sevilen hekim fazilet sahibi bir insandı.⁴²² Keykavus Dârüşşifâsında çalıştığı düşünülmektedir.⁴²³ 14. yüzyılda Amasya Emiri Taceddin Altunbaş'ın Atabeyi Emir Yeşbek zamanında yaşamıştır. 714/1318'de Amasya'da ölmüştür.⁴²⁴

Selçuklu emiri Yeşbek'e *Kitâb İksîr el-Hayât fî Talhîs Kavâid el-Muâcala* isimli geniş bir eser yazmıştır. Eserin girişi Arapça, diğer kısımları Farsçadır.⁴²⁵

3.3.4. Cemâleddîn el-Aksarayî

Adı Mehmed'dir.⁴²⁶ Cemâleddin Aksarayî I. Murad zamanında yaşamıştır. Memleketi Aksaray'dan, eğitimi tamamlamak üzere o zamanki kültür merkezlerinden olan ve şehzadeler şehri olarak tanınan Amasya'ya gitmiş ve Fahreddin İlyas Rûmî'den dersler almıştır. Şehirde, kazasker olarak görev yapmıştır. Siyasi bazı değişiklikler nedeniyle Amasya'yı terk ederek, memleketi Aksaray'a gelmiş ve orada Zincirli Medrese'de ders vermeğe başlamıştır. Talebelerini üç gruba ayıran Aksarayî, ilk gruba evinden medreseye kadar olan yolda ders okutur (meşaiyun), ikinci gruba medresenin avlusunda bulunan direkler arasında ders verir (revakiyun), üçüncü gruba ise medresenin dershanesinde daha üst düzey öğretimde bulunurdu. Ölümüne (ö.789/1388) kadar da bu görevini sürdürmüştür.⁴²⁷

Cemâleddin Aksarayî düşünür ve din âlimi olarak bilinmektedir. İbn Nefis'in

⁴²¹ Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, C: I, s. 156-157.; Abdullah Demir, "Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin Oğlu Şemseddin Ahmed'e Mektubu", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C: IV, S: XI, 2017, s. 75.

⁴²² Zeki Atçeken-Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Eğitim Yayınevi, Konya, 2016, s. 241.

⁴²³ Müjgân Üçer, "I. İzzeddin Keykavus ve Darüşşihâsı", *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XVII, Sivas, 2012, s. 56.

⁴²⁴ Yasemin Aydınoglu, *Selçuklularda Tıp eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s. 48.

⁴²⁵ Yasemin Aydınoglu, *Selçuklularda Tıp eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri*, s. 48.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1472.

⁴²⁶ Mustafa Öz, "Cemâleddîn Aksarayî", *DİA*, C: VII, İstanbul, 1993, s. 308.

⁴²⁷ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1475.

Mucez adlı eserine yazdığı şerh olan *Hall el-Mu'cez*'dir. Bu eserde yazar, klasik tıp eserlerinde de rastlandığı gibi, hıltlar teorisi hakkında bilgi vermektedir. Burada verilen bilgilere göre, hıltlar (hekimlerin insan vücudunda varsaydığı: safra, sevdâ, dem, balgam gibi dört unsurdan herbiri) her fertte farklıdır. Bu da kişilerin farklı yapıda ve karakterde olmasına sebep olmaktadır. Her ferdin kendine göre kişiliği vardır.⁴²⁸ Aksarayî bu şerhle, klasik tıbbın Osmanlı Devleti'nde tanıtılmasında yararlı olmuştur.⁴²⁹

3.3.5. Abdurrahman el-Bistâmî

Abdurrahmân b. Muhammed b. Ali b. Ahmed el Bistâmî el-Hurûfî (ö.858/1454),⁴³⁰ 15. yüzyılda yaşamıştır, Antakyalıdır. Dil, din, simya, tıp, matematik, tarih alanlarında bilgilidir.⁴³¹ Tıpla ilgili bazı eserleri şunlardır:

El-Durretü'l-Lâmia fi'l-Adviyat el-Câmia: Çeşitli hastalıklar için şifa olacak dua önerileri yer alır.⁴³²

Kitâb el-Rahme fi'l-Tıbb ve el-Hikme: Göz hastalıkları için kullanılacak olan macunlar, şuruplar, haplar ve merhemlerden bahseder.⁴³³

Vasf el-Devâ fi Keşf Âfât el-Vebâ: Veba ile ilgili hadisler, hekimlerin sözleri, dualar ve ilaçlardan bahseder.⁴³⁴ Osmanlı zamanında yazılmış ilk veba risâlelerindendir (1434-35). Eser içinde antik dönemden beri devam eden ve matematik tarihinde Delos problemi diye bilinen tazîfü'l-mezbah (sunağın iki katına çıkarılması) problemini de yer alır. Problemin, matematik tarafına fazla eğilmez, konu ile ilgili tarihi bilgi verir, problemin Eflâtûn'un ağzıyla matematik yapısına da işaret eder, çözümün dayandığı orta-orantı usûlünü zikreder. Eserde ibtidâî sayılar teorisini ilgilendiren sihirli karelerden de bahsedilir. Bu eseri *El-Adiyat el-Muntahaba fi'l-Adviyat el-Mücerrebe* adıyla genişletmiştir. Eser vebadan kurtulmak

⁴²⁸ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1475.

⁴²⁹ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1476.

⁴³⁰ Mustafa Çağrııcı, "Bistâmî, Abdurrahmân b. Muhammed", *DİA*, C: VI, İstanbul, 1992, s. 218.

⁴³¹ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1473.

⁴³² Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1473.

⁴³³ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1473.

⁴³⁴ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayî ve Sabuncuoğlu", s. 1473.

için kullanılacak dualar, tılsımlar üzerinedir. Eserin en önemli tarafı veba hastalığı esnasında fırka, mezheb ve tarikatların şifa niyetiyle okunan kitapların isimlerine yer vermesidir.⁴³⁵

3.3.6. Ahmedî

735/1334-35 yılında doğmuştur. Asıl adı İbrâhim, lakabı Tâceddin, babasının adı Hızır'dır.⁴³⁶ 15. yüzyılda yaşamıştır (ö. 815/1413). İlk Osmanlı şair ve ediplerindendir. İlk tahsilini Anadolu'da yapmış sonra Mısır'a gitmiştir. Anadolu'ya tekrar geri döndüğünde Aydınoğulları sonra da Germiyanlı Beyliği'nin hizmetine girmiştir.⁴³⁷ Seksen yaşlarında Amasya'da ölmüştür.⁴³⁸

Tervîh el-Arvâh, tıp konusunda Türkçe bir mesnevidir. Kitap 4000 beyitlik bir manzumedir. Aruz vezni ile yazılmıştır. Anatomi, patoloji, sağlık bilgisi (hijyen), ilaçbilim'e (farmakolojiye) ilişkindir. Bazı hastalıkların teşhis ve tedavisine ilişkin bilgiler yer alır.⁴³⁹ Emîr Süleyman adına 1403-1410 yılları arasında yazmış, sonra bazı eklerle birlikte I. Mehmed'e sunulmuştur.⁴⁴⁰

3.3.7. Akşemseddin

Şemseddin Muhammed b. Hamza, Fatih'in şeyhi olan Akşemseddîn'dir. 792/1390 yılında Şam'da doğmuştur.⁴⁴¹ *Avârifü'l-meârif* adlı eserin sahibi Şehâbeddin Sühreverdî'nin (ö. 632/1234) torunlarından Şeyh Hamza'nın oğludur.⁴⁴² Yedi yaşında babası ile beraber Anadolu'ya gelmiş ve Amasya'ya yerleşmiş, bir süre Amasya'da kalmıştır (799/1396-97).⁴⁴³ Dinî tahsil gördükten sonra Osmancık Medresesi'ne müderris olmuştur. Bu arada tıp tahsili yaptığı da anlaşılmaktadır.⁴⁴⁴ İstanbul'un fethine katılmış ve Fatih Medresesi inşa edilene

⁴³⁵ İhsan Fazlıoğlu, "Abdurrahman Bistâmî", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C: I, İstanbul, 1999, s. 24-25.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1473.

⁴³⁶ Günay Kut, "Ahmedî", *DİA*, C: II, İstanbul, 1989, s. 165.

⁴³⁷ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1472.

⁴³⁸ Günay Kut, "Ahmedî", *DİA*, C: II, s. 165.

⁴³⁹ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1472.

⁴⁴⁰ Günay Kut, "Ahmedî", *DİA*, C: II, s. 165.

⁴⁴¹ Orhan Fuat Köprülü, Mustafa Uzun, "Akşemseddin", *DİA*, C: II, İstanbul 1989, s. 299.

⁴⁴² Orhan Fuat Köprülü, Mustafa Uzun, "Akşemseddin", *DİA*, C: II, s. 300.

⁴⁴³ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1473.

⁴⁴⁴ Orhan Fuat Köprülü, "Akşemseddin", *DİA*, C: II, s. 300.

kadar Zeyrek Câmîî'nde dersler vermiştir. 863 Rebûlâhîrinin sonunda (Şubat 1459) vefat etmiştir. Döneminde “tabîb-i ebdân” olduğu, devrinin iyi bir hekimi sıfatıyla da şöhret kazandığı bilinmektedir.⁴⁴⁵ Tıbbı ilişkin yazdığı eserler şöyledir:

Madde el-Hayât: Bütün hastalıkların bitki ve hayvanlarda olduğu gibi, gözle görünmeyen tohumları olduğunu ileri sürmüş, yani henüz mikroskopun bulunmadığı bir zamanda mikrop fikrini îmâ etmiştir. Tıp tarihinde mikrop meselesini ortaya atmış ve hastalıkların bu şekilde bulaştığı söylemiştir. Mikropla ilgili bilgiler veren İtalyan hekimden Fracastor 100 yıl önce bu konuya temas etmiştir.⁴⁴⁶ Baytarlık üzerine yazdığı eseri ise *Baytarnâme* dir.⁴⁴⁷

3.3.8. Şerafeddin Sabuncuoğlu

Fatih dönemi hekimlerindedir. 788/1386 yılında doğmuştur. Kitaplarında soy kütüğünü “Şerefe'd-din bin Ali bin el-Hâc İlyâs Sabuncuoğlu” olarak verir.⁴⁴⁸ Amasya Sabuncuoğlu (Hacı İlyas) mahallesine adı veren bir aileye mensuptur. Çelebi Sultan Mehmed'in hekimbaşı olan Sabuncuoğlu Mevlana el-Hac İlyas Çelebi Bey'in torunudur. Eğitimini Amasya Dârüşşifâsı'nda almış, burada 14 yıl hekimlik yaptıktan sonra Candaroğlu İsfendiyar Bey zamanında (1385-1440) bir süre Kastamonu'da bulunmuştur. *Cerrahiyye-i İlhaniyye* eserini kaleme aldıktan sonra Fatih Sultan Mehmet'e sunmak için İstanbul'a gitmiştir.⁴⁴⁹ 873/1468' de vefat ettiği düşünülmektedir.⁴⁵⁰ Sabuncuoğlu'nun yeteri kadar tanınmamasının nedeni Amasya'da yaşamış olması ve eserlerini o günün bilim dili olan Arapça yerine Türkçe yazmasıdır.⁴⁵¹

Şerafeddin Sabuncuoğlu tıp konusunda Hekim Burhanettin Ahmet'ten ders

⁴⁴⁵ Orhan Fuat Köprülü, “Akşemseddin”, *DİA*, C: II, s. 300-301.

⁴⁴⁶ Orhan Fuat Köprülü, “Akşemseddin”, *DİA*, C: II, s. 301.; İlder Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrahi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 20.

⁴⁴⁷ Yavuz Unat, “Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu”, s. 1473.

⁴⁴⁸ İlder Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrahi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 20.

⁴⁴⁹ Nuran Yıldırım, “Sabuncuoğlu Şerafeddin”, *DİA*, C: XXXV, İstanbul, 2008, s. 258.; Yasemin Aydınoglu, *Selçuklu Tıp Eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri*, s. 26.

⁴⁵⁰ Yavuz Unat, “Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu”, s.1476.; Gönül Cantay, “Amasya Dârüşşifâsı”, s. 6.; Haldun Eroğlu, “XV. Yüzyıl Tabiplerinden Şerafettin Sabuncuoğlu ve Amasya Dârüşşifâsı”, s. 149-150.

⁴⁵¹ Nuran Yıldırım, “Sabuncuoğlu Şerafeddin”, *DİA*, C: XXXV, s. 258.

almıştır. Hekim Ahmet'in hocası ise Hekim Harizmlî Lokman'dır.⁴⁵² Amasya Dârüşşifâsı'ndaki talebeleri Muhyiddin Efendi Osmanlı sarayında hekimbaşî görevine, *Mir'âtü's-sıhha* adlı eserin müellifi Gıyâs b. Muhammed İsfahânî de vatani İran'da Safevî şahının saray hekimi olmuştur.⁴⁵³

Şerefeddin Sabuncuoğlu, cerrahî ile ilgilenmiştir. Hekimler cerrahîye pek ilgi duymamışlar ve cerrahî tedavinin gerektiği durumlarda bile, ilaçla tedaviyi tercih ettikleri görülmektedir. Bunun sebebi cerrahî müdahalede hayatî tehlikenin çok yüksek olması ve bu tehlikeyi asgariye indirecek ve ameliyatı kolaylaştıracak bazı teknik imkânların bulunmasıdır. Bu tip imkânların oluşması için, yani antibiyotik, analjezik, antiseptiklerin ve bunların yanı sıra anatomi bilgisinin yeterince gelişmesi için 19. yüzyılı beklemek gerekecektir.⁴⁵⁴

Sabuncuoğlu dönemin başarılı hekimidir. Sürekli okuduğundan bahseder, bol bol deneme yaptığını söyler. Eserlerinde öğütler de verir. Tıbbi deontolojiye de büyük önem vermiştir. Eserlerini Türkçe kaleme almış ve Türkçe tıp literatürünün gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁴⁵⁵ Tıpla ilgili eserleri şunlardır:

Akrabadin Tercümesi (Tercüme-i Akrabadin): II. Bayezid, şehzadeliği zamanında, Amasya Valisi iken (1481-1512), Şerefeddin Sabuncuoğlu'ndan Zeyneddin el-Cürcânî'nin (ö. 530/1136) *Zahire-i Harzemşâhî* diye bilinen eserini tercüme etmesini istemiş Sabuncuoğlu da bu hacimli eserin sadece farmakoloji kısmını çevirmiştir.⁴⁵⁶ Sabuncuoğlu eseri Farsçadan Türkçeye aktarmakla kalmamış, görüşlerini ve hekim olarak edindiği deneyimlerini de aktarmıştır.⁴⁵⁷ 33 bölümden oluşan eser döneminde tedavide kullanılan ilaçları, hangi hastalıklar için nasıl kullanıldığı konusunda açıklamalar içermektedir. Eserin içindeki konular arasında hekimlerin gereksinim duyduğu basit ve mürekkep ilaçlar, macunlar, müşhiller,

---

⁴⁵² İter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 21.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1476.

⁴⁵³ Arslan Terzioğlu, "Bîmârîstan", *DİA*, C: VI, s. 170.

⁴⁵⁴ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1476-1477.

⁴⁵⁵ İter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 33.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1477.

⁴⁵⁶ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1477.

⁴⁵⁷ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu", s. 1477.

şerbetler, lapalar, kusturucu ilaçlar, gargaralar, buğular, yağlar, vb. bulunmaktadır.⁴⁵⁸

Kitâbü'l-Cerrahiyyeti'l-İlhaniyye: Osmanlı İmparatorluğunda yazılmış resimli ilk cerrahî eserdir. 11. yüzyılda Endülüs'te yaşamış olan Ebû'l-Kâsım Zehrâvî'nin *Kitâbü'l-Tasrîf* adlı kitabının cerrahî ile ilgili bölümünün tercümesidir. Ayrıca fazladan üç bab ile bazı aletlere ve hasta amaliyatlarına ait minyatürler içerir. *Cerrahiyye-i İlhaniyye*'yi yazdığı İstanbul'a giderek kitabını Fatih Sultan Mehmet'e sunmuştur.⁴⁵⁹

Mücerrebname: Sabuncuoğlu *Mücerrebname*'yi halkın isteği üzerine yazdığını ifade etmektedir. Eser, ilaçlarla ilgili olup, yazarın uzun yıllar hekim olarak edindiği deneyimlerini de aktardığı, hatta, bazı hayvan deneylerini de verdiği bir çalışmasıdır. Örneğin bir çeşit tiryakin yılan zehirine karşı bir ilaç olduğunu kendi üzerinde ve horoz üzerinde denediğini yazar.⁴⁶⁰

3.3.9. Kemalpaşazâde

Adı Şemseddin Ahmed'dir.⁴⁶¹ Osmanlı Şeyhülislamlarından. (ö. 940/1534).⁴⁶² Şehzade Bayezid'e (II. Bayezid) lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nisbetle Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu veya İbn Kemal diye anılır. 3 Zilkade 873'te (15 Mayıs 1469) doğmuştur. Bazı kaynaklarda Tokat'ta, bazılarında ise Edirne'de doğduğu kaydedilmekte, Amasyalı olduğu da ileri sürülmektedir. Babası Süleyman Çelebi'dir. Kemalpaşazâde'nin annesi, İran'dan gelip Tokat'a yerleşen Fâtih Sultan Mehmed dönemi kazaskerlerinden Küpelioğlu Muhyiddin Mehmed'in kızıdır.⁴⁶³

İlk olarak Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemiş sonra Amasya ulemâsından Arap dili ve edebiyatı, Farsça ve mantık dersleri almıştır. Kemalpaşazâde fıkıh, tefsir, hadis,

⁴⁵⁸ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayi ve Sabuncuoğlu", s. 1477.

⁴⁵⁹ İter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 33.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayi ve Sabuncuoğlu", s. 1477.

⁴⁶⁰ İter Uzel, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, s. 33.; Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayi ve Sabuncuoğlu", s. 1480.

⁴⁶¹ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, C: XXV, Ankara, 2002, s. 238.

⁴⁶² Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayi ve Sabuncuoğlu", s. 1474.

⁴⁶³ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, C: XXV, s. 238.; Nejdîet Gürkan, "Kemal Paşazâde (873/1469-940/1534)'nin Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları ve Bu Dile Yaklaşımı", *Marife*, S: II, 2009, s. 135.

gibi dinî ilimler başta olmak üzere tarih, felsefe, edebiyat, dil, astronomi, ve tıp alanlarında eser vermiş çok yönlü bir âlimdir. Kemalpaşazâde ilmiye mesleğine intisap ettikten sonra müderrislik, kadılık, kazaskerlik ve şeyhülislâmlık görevlerini yapmış, devlet kademelerinde sürekli bir yükseliş göstermiştir. Osmanlı ulemâsı arasında ilmî kudretinden dolayı “el-muallimü’l-evvel” unvanıyla anılmıştır. İlmî ihatası, muhakeme ve münazara kudreti, şer’î meseleleri çözme ve fetva verme konusundaki kabiliyetinden dolayı da “müftü’s-Sekaleyn” (insanların ve cinlerin müftüsü) lakabıyla anılmıştır.⁴⁶⁴ Tıpla ilgili bazı eserleri şunlardır:

Fevâid: Bazı gıdaların zararları ve faydalarından bahseder.

İrâhat el-Ervâh fî Def Âfât el-Eşbâh: Veba hastalığı ve tedavisi ile ilgilidir.⁴⁶⁵

3.3.10. Atûfî

Merzifonludur, adı Hayreddin Hızır b. Mahmud b. Ömer el-Merzifonî’ dir (ö. 948/1541). II. Bayezid zamanında saray hocalığı sonra vaizlik görevi de yapmıştır. İstanbul’un câmiîlerinde tefsir dersleri vermiştir. Hekimlik eğitimini, Amasya dârüşşifâsında almış ve burada hekimlik yapmıştır.⁴⁶⁶ Tıpla ilgili eserleri şunlardır:

Akrâbâdîn: İlâç formüllerini ihtiva eden tıpla ilgili bir eserdir. Eserde gülsuyunun özellikleri, meyve suları, panzehirler, bitki ve hayvanlardan elde edilen yağlı ilaçlar ve lavmanlardan bahsedilmektedir.⁴⁶⁷

Kitâbü’l-’utâs: Atûfî, bu çalışmasında aksırmanın fayda ve zararlarından bahsetmiş, konuyla ilgili hadislerle ve fikhî hükümlere yer vermiştir.⁴⁶⁸

Ravzu’l-insân fî terbiyeti sıhhati’l-ebdân: Tıbb-ı Nebevî’ye ait olan bu eser, Sultan II. Bayezid’e ithafen yazılmıştır. Eserin muhtevası hakkında gerekli açıklamalar aşağıda yapılacaktır.⁴⁶⁹

Hıfzü’l-ebdân: Tıp ilmi ile ilgili iki varaklık bir kaside-i lâmiyyedir. Yeme, içme, uyku ve cinsellik konularında aşırılıklardan uzak durup, dengeli davranmaya

⁴⁶⁴ Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, C: XXV, s. 238.

⁴⁶⁵ Yavuz Unat, “Amasya Dârüşşifâsı’nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksaray ve Sabuncuoğlu”, s. 1474.

⁴⁶⁶ Hızır Yağcı, “Atûfî ve “Ravzu’l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati’l-Ebdân” Adlı Eseri”, Ed. Şuayip Özdemir, Ayşegün Gün, *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: I, KIBATEK Yayınları, Ankara 2017, s. 137-138.

⁴⁶⁷ Hızır Yağcı, “Atûfî ve “Ravzu’l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati’l-Ebdân” Adlı Eseri”, s. 138.

⁴⁶⁸ Hızır Yağcı, “Atûfî ve “Ravzu’l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati’l-Ebdân” Adlı Eseri”, s. 138.

⁴⁶⁹ Hızır Yağcı, “Atûfî ve “Ravzu’l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati’l-Ebdân” Adlı Eseri”, s. 138.

dair muhtevasıyla bir nevi koruyucu hekimlikten bahsetmektedir.⁴⁷⁰

Zahrü'l-'atşân: Ravzu'l-insân adlı eserinin sonunda tıp ilmine dair bir varaklık Türkçe manzum bir risaledir.⁴⁷¹

Remzü'd-dekâik fî 'ilmi'r-rü'yâ: Rüya ile ilgili psikolojik tahliller yapan bir risaledir.⁴⁷²

Mir'âtü'r-rü'yâ fî't-tâ 'bîr: Rüya tabirine yönelik 30 varaklık bir risaledir.⁴⁷³

3.3.11. Amirdoulat Amasiatsi

Amasyalıdır (ö. 901/1496)⁴⁷⁴. Hekimlik öğrenmek için İran ve Irak'a gitmiştir. Bir müddet sarayda hekimlik yapmış, kendisine cerrahbaşı unvanı verilmiştir. Bursa'ya yerleşmiş ve burada ölmüştür. Ermenice kaleme aldığı eserlerinden bazıları şunlardır:

Acılar Hakkında Kelimelerin Alfabetik Dizini: İlaçlar hakkında yazılmış bir sözlüktür.

Akrabâdîn: İlaçlardan bahseder.⁴⁷⁵

Tıp Bilgisi: İnsan anatomisi ve ilaçlar üzerinedir.⁴⁷⁶

3.3.12. Gıyasüddin Muhammed el-Seyrafi el-İsfahânî el-Tabib

İsfahanlıdır (ö. 907/1502). Şirâz'da hekimlik yapmış ve hekimliğini geliştirmek üzere Amasya'ya gelerek Sabuncuoğlu'dan dersler almıştır. Herat'a gitmiş, orada vefat etmiştir. *Mirât el-Sıhha* adlı bir eseri vardır. *Mirât el-Sıhha* adlı bir eseri vardır. Sağlık ve ilaçlar hakkındadır.⁴⁷⁷

3.3.13. Müslihüddin Mustafa b. Şaban el-Surûî

Geliboluludur (ö. 969/1562). H. 1548 yılında Şehzade Mustafa'nın hocası olmuş, Amasya'ya onun yanına gitmiştir. Mantık ve astronomi üzerine eserleri de

⁴⁷⁰ Hızır Yağcı, "Atûfi ve "Ravzu'l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati'l-Ebdân" Adlı Eseri", s. 138.

⁴⁷¹ Hızır Yağcı, "Atûfi ve "Ravzu'l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati'l-Ebdân" Adlı Eseri", s. 138.

⁴⁷² Hızır Yağcı, "Atûfi ve "Ravzu'l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati'l-Ebdân" Adlı Eseri", s. 138.

⁴⁷³ Hızır Yağcı, "Atûfi ve "Ravzu'l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati'l-Ebdân" Adlı Eseri", s. 138.

⁴⁷⁴ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemini gösteren İki Hekim: Aksarayı ve Sabuncuoğlu", s. 1474.

⁴⁷⁵ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemini gösteren İki Hekim: Aksarayı ve Sabuncuoğlu", s. 1474.

⁴⁷⁶ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemini gösteren İki Hekim: Aksarayı ve Sabuncuoğlu", s. 1474.

⁴⁷⁷ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemini gösteren İki Hekim: Aksarayı ve Sabuncuoğlu", s. 1474.

vardır. Tıpla ilgili eserleri şunlardır:

Çûb-i Çînî Risâlesi Tercümesi: Bîh-i Çînî adlı ilaç hakkında Hint dilinde yazılan risalenin Türkçeye tercümesidir.

Tercemât el-Mûcez fi'l-Tıbb: El-Nefs el-Karşî'nin *Mûcez* isimli eserinin tercümesidir. Birçok hastalığın tarifi ve tedavisi üzerinedir.⁴⁷⁸

3.3.14. Kalust Amatsiyatsi

Amasyalıdır (1669'da sağ). 1669 yılında anatomi, fizyoloji, sağlık, basit ve karmaşık ilaçlardan bahseden altı kısımlık Ermenice bir tıp kitabı kaleme almıştır.⁴⁷⁹

---

⁴⁷⁸ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayi ve Sabuncuoğlu", s. 1474.

⁴⁷⁹ Yavuz Unat, "Amasya Dârüşşifâsı'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi gösteren İki Hekim: Aksarayi ve Sabuncuoğlu", s. 1474-1475.

SONUÇ

Bu araştırmamızda verdiğimiz bilgilerle Anadolu Selçuklu döneminde Amasya’da inşa edilen medreseler ve medreselerdeki eğitim faaliyetleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Amasya, tarih boyunca merkezi bir şehir olarak varlığını devam ettirmiştir. Orta Anadolu’nun Karadeniz’e açılan bir koridoru durumunda olan Amasya şehrinin tarihi M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzanmaktadır. Amasya’nın Hititler, Pontus, Roma, Bizans dönemlerinde etkinliğini devam ettirmiş, Danişmendlilerle birlikte Müslüman Türk hâkimiyetine girmiştir. Selçuklular Döneminde de en üst konuma yükseldiği görölmektedir. Anadolu Selçuklu döneminde de Amasya önemini devam ettirmiş ve şehir için “Darün’n-Nasr” (Nusret ve zaferin merkezi), “Darü’l-İzz” (İzzet ve saâdetin merkezi) ünvanları kullanılmıştır. XVI. asrın ilk çeyreğine kadar Osmanlı şehzadelerinin bir kısmı Amasya’da valilik yapmak suretiyle kendilerini yetiştirmişlerdir. Bundan dolayı Amasya’ya “Şehzadeler Şehri” de denilmiştir. Şehrin kuruluşu ve yerleşimi “kale şehir” tipinde olmuş ve daha sonra yerleşimin kale çevresi ve eteklerine taşmasıyla “açık şehir” şeklini almıştır.

Anadolu Selçuklu döneminde Amasya şehrinde yedi medrese inşa edilmiştir. Bunlar; Halifet Gazi Medresesi (622/1225), Gökmedrese (Turumtay Medresesi) (665/1268), Amasya Dârüşşifâsı (708/1308), Ata Bey Medresesi (727/1326), Alaca Yahya Medresesi (775/1373), Mesudiye Medresesi, Doğrakiye Medresesi (631/1233)’dir. Halifet Gazi Medresesi Selçuklu Emiri Mübarizeddin Halifet Alp Gazi tarafından, Gökmedrese (Turumtay Medresesi) Amasya Valisi Seyfeddin Turumtay tarafından, Ata Bey Medresesi Emir Nasireddin Ahmed Ata Bey tarafından, Alaca Yahya Medresesi Amasya Emiri Şadgeldi tarafından, Mesudiye Medresesi Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından, Doğrakiye Medresesi Amasya Valisi Emir Nureddin Toğrak tarafından, Amasya Dârüşşifâsı Sultan Olcaytu Mehmed Han’ın karısı İldus Hatun tarafından yaptırılmıştır. Bu medreselerden günümüze 665/1268 tarihli Gökmedrese (Turumtay Medresesi) ve 708/1308 tarihli Amasya Dârüşşifâsı ulaşmıştır. Dârüşşifâ dünyada akıl hastalıklarının müzik ve su sesiyle iyileştirildiği ilk yerdir. Anadolu Selçuklu dönemi Amasya medreselerinden vakfiyesi günümüze ulaşan 622/1225 tarihli Halifet Gazi Medresesi ve 665/1268 tarihli Gökmedrese (Turumtay Medresesi) vakfiyesidir. Gökmedrese (Turumtay Medresesi) hariç diğer

medreseler müstakil medrese şeklinde inşa edilmiştir. Gökmedrese (Turumtay Medresesi) ise câmiî-medrese şeklinde inşa edilmiştir. Eserin ana fonksiyonu câmiî olmakla beraber içerisindeki bir bölümde az sayıda talebeye medrese eğitimi verilmiştir. Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedrese akarlar bakımından zengindir. Özellikle Halifet Gazi Medresesi'nin vakıf malları daha geniş tutulmuş bu da medresede verilen hizmetin kalitesini artırmıştır.

Medreselerin önemini ve büyüklüğünü ortaya koyan önemli faktörlerden birisi medresede çalışan toplam personel sayısıdır. Medreseler hizmetli personel sayısı bakımından oldukça zengindir. Bunun sebebi sevap kazanma düşüncesiyle ibadet hizmetini yürüten görevlilerin (imam, müezzin, hâfız vs.) sayısının kalabalık tutulması, istihdam oluşturabilmek için de hizmetli ve idari personel sayısının artırılmasıdır. Bu durum medreselerde kaliteli bir hizmet verildiğini gösterir. Halifet Gazi Medresesi ve Gökmedrese de müderris, mûid ve talebenin Hanefî mezhebine mensup olmaları ve derslerin Hanefî mezhebine uygun işlenmesi istenmiştir. Halifet Gazi Medresesinde personellere yüksek maaş verilmektedir. Özellikle eğitime ayrılan para, müderrise ödenen maaş, 12 talebeye verilen burs yüksek tutulmuştur. Bu durum eğitime çok önem verildiğini göstermektedir. Gökmedrese vakfiyesinde ücretle ilgili şu husus dikkat çekmektedir: Medresede görevli olanlara vakfın gelirlerinden aynî ve nakdî olarak yardım yapılmaktadır. Fakat bu kişilere sadece buğday cinsinden ücret verilmiş ve para verilmemiştir. Vakfiyede görevlilere ücret olarak sadece buğday verilmesi, vakfın gelirlerinin yalnız köy ve arazilere bağlı kalmasıyla açıklanabilir. Gökmedrese vakfiyesinde talebe mevcudu ve verilen burs ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

Medrese vakfiyelerinde genellikle okutulan ders ve kitaplar hakkında bilgi bulunmamaktadır. Ancak Halifet Gazi Medresesi vakfiyesinde müderrisde aranan özelliklerden birisi Hanefî Fıkıhına göre fıkıh dersleri vermesidir. Buradan yola çıkarak talebeye de Fıkıh ilmi ve buna esas olan Kur'an, Tefsir, Hadis, Akaid gibi şer'î/naklî ilimlerin okutulduğu düşünülebilir. Selçuklu medrese geleneğinde okutulan ders ve kitaplar bilinmektedir. Amasya medreselerinde de derslerin bu şekilde işlendiği düşünülmektedir. Medreselerde eğitim-öğretiminin takip ettiği belirli bir silsile vardı. İlk okutulan dersler Sarf, Nahiv, Edebiyat, Mantık gibi din ile direkt ilgisi olmayan dersler, sonra Kelâm, Akaid, Tefsir ve Hadis dersleri

gelmektedir. Her bir ders için ana kitap belirlenir, kitaplar takrir yoluyla işlenir ve dersler okutulan kitapların adı ile anılırdı. Anadolu Selçuklu dönemi tıp eğitimi Dârüşşifâlarda verilmekteydi. Amasya Dârüşşifâsı (708/1308), bölgenin hekim ihtiyacını karşılamak için hekim yetiştiren ve sağlık hizmeti veren bir kurumdu. Selçuklu Dârüşşifâlarında uygulanan eğitim geleneğinin Amasya Dârüşşifâsı'nda da uygulandığı düşünülmektedir. Buna göre; talebelere hastanede pratik tıp eğitimi verilmiş, teorik derslerde Hipokrat, Galenos, İbn Sînâ, Râzî, İsmail b. Hasan el-Cürçânî'nin eserleri ders kitabı olarak okutulmuştur.

Selçuklu devlet adamları eğitime ve ilme büyük önem vermişler, bu yönde yapılan çalışmaları desteklemişlerdir. Bunun için de farklı ülkelerden ilim adamı gelmesi için her türlü çabayı göstermişlerdir. Anadolu Selçuklu döneminde Amasya da yapılan medreseler ve uygulanan eğitim faaliyetleri şehrin kültür düzeyini yükseltmiş, pek çok âlim yetiştirmiştir. Osmanlılar devlet geleneği ve eğitim öğretim alanında Anadolu Selçuklu medreselerini kendilerine örnek almış ve daha da geliştirmiştir.

KAYNAKÇA

- Abdî-zâde Hüseyin Hüsameddin Yasar, *Amasya Tarihi*, C: I-II, Haz. Mesut Aydın, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2004.
- ACAR Abdurrahman, “Selçuklu Medreseleri ve İslam Kültür ve Medeniyetine Kazandırdıkları”, *Uluslararası Türk Dünyasının İslamiyete Katkıları Sempozyumu 31 Mayıs-1 Haziran 2007*, Isparta, 2007, s. 351-364.
- AKA İsmail, “Aksarâyî”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1996, s. 293.
- AKSARÂÿÎ, *Müsâmeret’ül-Ahbâr*, Trc. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara, 2000.
- AKPINAR Turgut, “Amasya Tarihi”, *DİA*, C: III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 6-7.
- AKPINAR Turgut, “Hüseyin Hüsâmeddin Yasar”, *DİA*, C: XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 551-552.
- AKPINAR Cemil, “İcâzet”, *DİA*, C: XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 393-400.
- AKPINAR Ali, “Tefsîrü’l-Celâleyn”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 294-295.
- ALPARSLAN Ali, “Kitâbe”, *DİA*, C: XXVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s.76-81.
- ALTINTAŞ Ayten, “Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar’da Tıp ve Dârüşşifâlar”, Ed. Abdullah Kılıç, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler*, MEBKAM, İstanbul, 2015, s. 21-64.
- ATAY Hüseyin, “Medreselerin Islahı” *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1981, C: XXV, s. 1-43.
- ATÇEKEN Zeki, BEDİRHAN Yaşar, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyet Tarihi*, Eğitim Yayınevi, 3. Baskı, Konya, 2016.
- AYDINOĞLU Yasemin, *Selçuklu Tıp Eğitimi ve Selçuklu Hastanelerinin Avrupa Kültürüne Olan Etkileri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009.
- AYDOĞDU Ali, *Amasya’da Vakıf Bir Hastane ve Ahmet Ruhi Tingiz Bey*, Amasya Belediyesi Yayınları, Amasya, 2015.

- A'ZAMÎ, Muhammed Mustafa, “Buhari, Muhammed b. İsmail”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 368-372.
- BAKTİR Mustafa, “Hutbe”, *DİA*, C: XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 425-428.
- BALIK İbrahim, “Anadolu Selçuklu Medreselerinin İdareci ve Hizmetli Kadrosu”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: III S: II, 2001, s. 25-36.
- BAYAT Ali Haydar, *Kuruluşunun 750.Yılında Sivas Tıp Sitesi 1217-1967*, Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayınları, Bornova, 1967.
- BAYAT Ali Haydar, *Tıp Tarihi*, Merkezefendi Geleneksel Tıp Derneği, 3. Baskı, İstanbul, 2016.
- BEDİR Murteza, “Vikayetü'r-Rivâye”, *DİA*, C: XLIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 106-108.
- BENLİ Mehmet Sami, “Miftâhu'l-Ulûm”, *DİA*, C: XXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 20-21.
- BİNGÖL Abdulkuddüs, “İsâgucî”, *DİA*, C: XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 488-489.
- BOZKURT Nebi, “Müderris”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 467-468.
- BOZKURT Nebi, “Medrese”, *DİA*, C: XXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2003, s. 323-327.
- BUDAK Abdulhamit, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik*, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya, 2015.
- CANTAY Gönül, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Dârüşşifâları*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- CANTAY Gönül, “Amasya Dârüşşifâsı”, *DİA*, C: III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 5-6.
- CANTAY Tanju, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı*, C: VII, 1976-77, s. 21-40.
- CERRAHOĞLU İsmail, “Envârü't-Tenzil ve Esrârü't-Te'vil”, *DİA*, C: XI, İstanbul, 1995, s. 260-261.

- CEYLAN İbrahim, *Türklerde Cerrahinin Gelişimi*, Türk Cerrahi Derneği Yayınları, Ankara, 2012.
- ÇAĞRICI Mustafa, “BİSTÂMÎ, Abdurrahmân b. Muhammed”, *DİA*, C:VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 218-219.
- ÇAĞRICI Mustafa, “Sirâceddin el-Urmevi”, *DİA*, C: XXXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s. 262-264.
- ÇAKAN İsmail L., “Câmu’l-Usûl li-Ehâdîsî’r-Resûl”, *DİA*, C: VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s.136.
- ÇAKIR Mehmet, “Binâü’l-Ef’âl”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 179.
- ÇAYCI Ahmet, “Anadolu Selçukluları Döneminde Medrese Uleması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S: VIII Konya, 2002, s. 87-98.
- ÇOLLAK Fatih, “eş-Şâtıbiyye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 377-379.
- DEMİR Mustafa, *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri*, Sakarya 2005.
- DEMİR Abdullah, “Şeyhülislam Ebussuud Efendi’nin Oğlu Şemseddin Ahmed’e Mektubu”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C: IV, S: XI, 2017, s. 74-81.
- DEMİRAYAK Kenan, “el-Maksûd”, *DİA*, C: XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2003, s. 453.
- DEMİRAYAK Kenan, “Merâhu’l-Ervâh”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2004, s. 165-166.
- DİNÇOL A. M., YAKAR J., “Nerik Şehrinin Yeri Hakkında”, *Belleten*, C: XXXVIII, S: CLII, Ekim 1974, s. 563-582.
- DOĞAN Nermin Şaman, “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri Dârüşşifâlarından Örnekler”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: XXVIII, S: II, 2013, s. 429-443.
- DOĞRU Gizem, *Hekim Bereket’in Hulâşatu’t- Tıbb (25b-26a) Eseri -İnceleme, Metin, Dizin-*, Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Araştırma Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kıbrıs, 2015.

- DÖNMEZ Şevket, *Sinop-Samsun-Amasya illeri 1998 Yüzey Araştırması*, XVII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ankara, 2000, C: II, s. 229-244.
- DUMAN Ülkü, *Anadolu Selçuklu Devrinde Amasya Şehri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde, 2010.
- DURMUŞ İsmail, “el-Emsile”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 166-167.
- DURMUŞ İsmail, “Nahiv”, *DİA*, C: XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 300-306.
- DURUKAN Aynur, “Hilfet Gazi Medresesi ve Türbesi” *DİA*, C: XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 30-31.
- DURUSOY Ali, “eş-Şemsiyye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 530-531.
- EFLAKİ Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri I-II*, Trc. Tahsin Yazıcı, MEB Yayınları, İstanbul, 1995.
- ELMALI Hüseyin, “İzhârü'l Esrâr”, *DİA*, C: XXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 506-507.
- ERDAĞI Binnur, “Anadolu’da İlk Türkçe Tıp Kitabı”, *Türkbilig*, S: II, 2001, s.46-54.
- ERDOĞAN İsmail, *XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Elazığ, 1992.
- ERTUĞRUL KALFAZADE Selda, “Gökmedrese Camii”, *DİA*, C: XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 140-142.
- EROĞLU Haldun, “XV. Yüzyıl Tabiblerinden Şerafeddin Sabuncuoğlu ve Amasya Dârüşşifâsı”, *OTAM Dergisi*, C: XI S: XI, 2000, s. 147-156.
- ER Fuat, *XV ve XVI. Yüzyılda Amasya*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009.
- ERER Sezer ve ATICI Elif, “Selçuklu ve Osmanlılarda Müzikle Tedavi Yapılan Hastaneler”, *Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, S: XXXVI, 2010, s. 29-32.
- ESTERÂBÂDÎ Aziz b.Erdeşir-i, *Bezm u Rezm*, Trc. Mürsel Öztürk, Ankara, 1990.
- EVSİLE Mehmet, DOĞANBAŞ Muzaffer, *Amasya İl Yıllığı*, Ed. Yavuz Bayram, Amasya, 2007.

- EVLİYA Çelebi, *Seyahatnamesi'nden Seçmeler*, Haz. Nihal Atsız, İstanbul, 2018.
- FAYDA Mustafa, “Tarih”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 30-36.
- FAZLIOĞLU İhsan, “Abdurrahmân Bistâmi”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlı Ansiklopedisi*, C: I, İstanbul, 1999, s. 24-25.
- FURKANİ Mehterhan, “Siyasî Ve İlmî Bir Kişilik: Amasya Emiri Hacı Şadgeldi Paşa Ve Ed-Dürerü'l Mensûretü Fi'l-Furû' Adlı Eserin Kendisine Nispeti”, Ed. Şuayip Özdemir, Ayşegün Gün, *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: I, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 389-393.
- Gezi Klubu, “Amasya Bimarhanesi-Amasya Dârüşşifâsı Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi”, Erişim: 12/03/2019, 20:00, [http://www.geziklubu.com/?pnum=108&pt=Bimarhane-\(Darüşşifa\)-/-Sabuncuoğlu-Tıp-ve-Cerrahi-Müzesi](http://www.geziklubu.com/?pnum=108&pt=Bimarhane-(Darüşşifa)-/-Sabuncuoğlu-Tıp-ve-Cerrahi-Müzesi)
- GÜN Recep, *Amasya ve Çevresindeki Mimari Eserlerde Yazı Kullanımı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun, 1993.
- GÜNAY Mehmet Hacı, “Vakıf”, *DİA*, C: XLII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 479-486.
- GÜRBÜZ Adnan, *Toprak Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı*, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1993.
- GÜRKAN Nejdî, “Kemal Paşazâde (873/1469-940/1534)'nin Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları ve Bu Dile Yaklaşımı”, *Marife*, S: II, 2009, s. 135-165.
- GÜVEN İsmail, “Türkiye Selçuklularında Medreseler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C: XXXI, S: I, 1998, s. 126-146.
- HAMİDULLAH Muhammed, *İslam Peygamberi*, C: II, Ankara, 2003.
- HATİBOĞLU İbrahim, “Mesâbîhu's-Sünne”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 258-260.
- HATİBOĞLU İbrahim, “Meşâriku'l-Envari'n-Nebeviyye”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 361-362.

- HAZER Dursun, “Osmanlı Medreselerinde Arapça Öğretimi ve Okutulan Ders Kitapları”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C:I, S:I, 2002, s. 274-293.
- HIZLI Mefail, “Kuruluşundan Osmanlılara Kadar Medreseler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C: II, S: II, 1987, s. 273-281.
- HIZLI Mefail, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: I, C: XVII, Bursa, 2008, s. 25-46.
- İBN BİBİ, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye Fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye (Selçuknâme)*, Trc. Mürsel Öztürk, C: I-II, Ankara, 1996.
- İZGİ Cevat, “Halebî, Nûreddin”, *DİA*, C: XV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1997, s. 232-233.
- KAFESOĞLU İbrahim, “Anadolu Selçuklu Devleti Hangi Tarihte Kuruldu”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, S: X-XI (1979-80), İstanbul, 1981, s. 1-28.
- KALLEK Cengiz, “el-Hidâye”, *DİA*, C: XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 471-473.
- KANDEMİR M. Yaşar, “İbn's-Salâh eş-Şehrezûrî”, *DİA*, C: XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 198-200.
- KANDEMİR M. Yaşar, “Mukaddimetü İbni's-Salâh”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 121-124.
- KANDEMİR M. Yaşar, “eş-Şemâilü'n-Nebeviyye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 500-501.
- KARAMAN Hayreddin, “Fakîh”, *DİA*, C: XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 126-127.
- KARACABEY Salih, “Hadis Öğretiminde Medrese ve Dar'ul-Hadislerin Yeri”, *Uluslararası Katılımlı Sempozyum: Anadolu'da Hadis Geleneği ve Dar'ul Hadisler 30 Nisan-1 Mayıs 2011*, Çankırı, 2011, s. 217-243.
- KARAKÖK Tunay, “Yükseköğretim Kurumu Olarak Osmanlı'da Medreseler: Bir Değerlendirme” *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C: II, S: II, Bartın, 2013, s. 208-234.
- KAYA Abdullah, “Selçuklular Dönemi Sivasta İlmi Hayat ve İlim Adamları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:I, S: II, 2008, s. 212-242.

- KAYAOĞLU İsmet, “Turumtay Vakfiyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S: XII, 1978, s. 91-112. (Arapça metin, tercüme, tahlil)
- KEMALOĞLU Muhammed, “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Öğretim (Medreseler)”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C: II, S: V, 2015, s. 62-79.
- KEMALOĞLU Muhammed, “Türkiye Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, C: II, S: III, Karabük, 2003, s. 1-38.
- KILIÇ Remzi, “Türk Eğitim ve Öğretim Tarihinde Selçuklu Medreselerinin Yeri”, *I. Uluslararası Selçuklu Sempozyumu 27-30 Eylül*, Kayseri, 2010, s. 1-13.
- KILIÇ Hulusi, “el-Kâfiye”, *DİA*, C: XXIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 153-154.
- KILIÇ Hulusi, “eş-Şâfiye”, *DİA*, C: XXXVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 247-248.
- KOCA Ferhat, “el-Muhtasar”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 64-66.
- KOCA Ferhat, “Menârü'l-Envâr”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 118-119.
- KOCA Ferhat, “el-Ferâizü's-Sirâciyye”, *DİA*, C: XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 367-368.
- KOÇYİĞİT Fazilet, “Amasya Gökmedrese Camii Üzerine Bir Değerlendirme”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII, S: XXXV, 2014, s. 423-431.
- KÖKSAL Mehmet Fatih, “Hüseyin Hüsâmeddîn'in Amasya Tarihi'nin Kayıp Ciltleri”, *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 175-185.
- KÖPRÜLÜ Orhan Fuat, UZUN Mustafa, “Akşemseddin”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 299-302.
- KÖPRÜLÜ M. Fuat, “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları”, *Belleten*, C: VII, S: XXVII, 1943, s. 379-524.
- KUCUR Sadi S., *Sivas, Tokat ve Amasya'da Selçuklu ve Beylikler Devri Vakıfları-Vakfiyelerine Göre*, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayımlanmamış

- Doktora Tezi, İstanbul, 1993.
- KUCUR S. Sadi, “Sivas Gökmedrese (Sahibiye Medresesi) Vakfiyesi”, Ed. Âdem Esen, Haşim Karpuz, Osman Eravşar, *Anadolu Selçuklu Şehirleri ve Uygarlığı Sempozyumu*, Konya, 2009, s. 337-349.
- KUNTER Halim Baki, “Amasya Dârüşşifâsi”, *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, S: VIII, 1947, s. 12-13.
- KUNTER Halim Baki, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, *VD*, C: I, 1938, s.103-186.
- KURAN Abdullah, *Anadolu Medreseleri*, C: I, TTK, Ankara, 1969.
- KUT Günay, “Ahmedî”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 238-240.
- KUZUCULAR Kani, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi*, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1994.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “İmam”, *DİA*, C: XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 178-181.
- KÜÇÜKAŞÇI Mustafa Sabri, “Müezzin”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 491-496.
- MENÇ Hüseyin, *Tarih İçinde Amasya*, Amasya Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2018.
- MERÇİL Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 2000.
- MERHAN Aziz, “Anadolu’daki İlk Türkçe Eser Üzerine Tartışmalar”, *Belleten Dergisi*, S: II, 2012, s. 53-62.
- Okur Yazarım, “Amasya Gökmedrese (Torumtay) Cami, Erişim: 12/03/2019, 19:30, <https://okuryazarim.com/anadolu-selcuklu-donemi-mimari-planlari/amasya-gokmedrese-torumtay-cami/>
- OLCAY Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, Sadeleştirenler Harun Küçük, Kurtuluş Altunbaş, Amasya, 2010.
- ÖNKAL Hakkı, “Selçuklular Devri Amasya Türbeleri”, *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S: IV, 1980, s. 185-240.
- ÖNKAL Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1996.
- ÖZ Mustafa, “Cemaleddîn Aksarâyî”, *DİA*, C: VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 308-309.

- ÖZAYDIN Abdülkerim, “İbn Bîbî”, *DİA*, C: XIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 379-382.
- ÖZAYDIN Abdülkerim, “Dânişmen Gazi”, *DİA*, C: VIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 467-469.
- ÖZBALIKÇI Mehmet Reşit, “Muğni’l-Lebîb”, *DİA*, C: XXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 384-386.
- ÖZEK Ali, “el-Keşşâf”, *DİA*, C: XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 329-330.
- ÖZEN Şükrü, “Tenkihu’l-Usûl”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s.454-458.
- ÖZEL Ahmet, “Zencânî, İzzeddin”, *DİA*, C: XLIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013, s. 253-254.
- ÖZKAN Şerife, *Medrese Tabirinin İlk Defa Ortaya Çıkışı, Selçuklular Zamanında Medreselerin Kuruluş Sebepleri ve Medrese Eğitimi*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2007.
- ÖZSAİT Mehmet, *1986 Yılı Amasya –Lâdik Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları*, V. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2, Ankara, 1988, s. 239-256.
- ÖZTÜRK Nazif, “Mütevelli”, *DİA*, C: XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 217-220.
- RIDVANOĞLU Mahmut, “Habbâzî”, *DİA*, C: XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 342-343.
- SAKKÂR Sâmi, “Muîd”, *DİA*, C: XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 86-87.
- Sanat Sözlüğü, “Postament”, Erişim: 21/08/2019, 19:23,
<https://sanatsozlugum.blogspot.com/2012/05/postament.html>
- SEVİM Ali, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 1995.
- SIRIM Veli, “Selçuklular ve Osmanlı Döneminde Medreselerin Mali Kaynakları”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: VII S: XXXI, 2014, s. 194-402.
- SİNANOĞLU Mustafa, “el-Mevâkîf”, *DİA*, C: XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 422-424.
- SOLMAZ Sefer, “Türkiye Selçukluları Devrinin Ünlü Gazisi Mübarizü’ d Din

- Halifet Gazi”, *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S: XVI, 2006, s. 237-248.
- ŞAHİN İlhan, EMECEN Feridun, “Amasya”, *DİA*, C: III, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 1-4.
- ŞANAL Mustafa, “Osmanlı Devleti’nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Kayseri, 2003, s. 149-168.
- ŞİMŞİRGİL Ahmet, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C: XI, S: I, 1996, s. 77-109.
- STRABON, *Antik Anadolu Coğrafyası*, Trc. Adnan Pekman, Kitap XII, İstanbul, 1993.
- TERZİOĞLU Arslan, “Bîmâristan”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 163-178.
- TOPALOĞLU Nuri, *Selçuklu Devri Muhaddisleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- TOPALOĞLU Bekir, “Tecrîdü’l-İ’tikâd”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 205-251
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul, 2002.
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, İstanbul, 1996.
- TURAN Osman, *Türkiye Selçuklularına Ait Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*, TTK, Ankara, 1988.
- TURAN Osman, *Müsâmeret ül-ahbâr Moğollar Zamanında Türkiye Selçukluları Tarihi*, Ankara, 1944.
- TURAN Şerafeddin, “Kemâl Paşazâde 8873/1469-940/15349’nin Arap Dili ve Edebiyatına Katkıları ve Bu Dile Yaklaşımı”, *Marife*, S: II, 2009, s. 135-165.
- TURAN Abdülbaki, “Elfiyye”, *DİA*, C: XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 27-28.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Gökmedrese Camii”, Erişim: 12/03/2019, 19:00,
<https://islamansiklopedisi.org.tr/gokmedrese-camii>

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Amasya Dârüşşifâsı”, Erişim: 12/03/2019, 19:00,

<https://islamansiklopedisi.org.tr/amasya-darussifasi>

UNAT Yavuz, “Amasya Dârüşşifâsı’nın Tıp Tarihi Açısından Önemini gösteren İki Hekim: Aksarâyî ve Sabuncuoğlu”, Ed. M. Fatih Köksal, Cavit Güzel, Gürkan Cevger, Aykut Özbayraktar, Mevlüt İlhan, *Uluslararası Amasya Sempozyumu 4-7 Ekim 2017 Bildiriler Kitabı*, C: II, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 1465-1484.

UYAR Gülgün, “Nâkıb”, *DİA*, C: XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006, s. 321-322.

UZEL İlter, *Hayatı Kişiliği ve Cerrehi Aletleri ile Sabuncuoğlu*, Amasya, 2016.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Anadolu Türk Tarihi Vesikalarından Tokat, Niksar, Zile, Turhal, Pazar, Amasya Vilayet Kaza ve Nahiyelerindeki Kitabeler*, Milli Matbaa, İstanbul, 1345/1928.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal*, TTK, Ankara, 1988.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “XII. ve XIII. Asırda Anadolu’daki Fikir Hareketleri İle İçtimai Münasebetlere Bir Bakış”, *III. Türk Tarih Kongresi*, TTK Yayınları, Ankara, 1948, s. 287-306.

ÜÇER Müjgân, “I. İzzeddin Keykavus ve Darüssihhası”, *Hayat Ağacı Dergisi*, S: XVII, Sivas, 2012, s. 54-69.

ÜNVER Süheyl, “Büyük Selçuklular Zamanında Vakıf Hastanelerinin Bir Kısımına Dair”, *Vakıflar Dergisi*, C: I, 1938, s. 17-24.

Vakıflar Genel Müdürlüğü, *Türkiye’de Vakıf Abideleri ve Eski Eserler I.*, Ankara, 1983.

YAĞCI Hızır, “Atûfi ve “Ravzu’l-İnsân Fî Terbiyeti Sıhhati’l-Ebdân” Adlı Eseri”, Ed. Şuayip Özdemir, Ayşegül Gün, *Uluslararası Amasya Âlimleri Sempozyumu 21-23 Nisan 2017 Bildiriler Kitabı*, C: I, KIBATEK Yayınları, Ankara, 2017, s. 137-146.

YALÇINKAYA Aslı, *Anadolu Türk Mimarisi’nin 12-14. Yüzyıllar Arasına Tarihlenen Cami, Şifahane ve Türbe Yapılarında Taş Üzerine Yapılmış İnsan Figürlü Bezemeleri*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış

- Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 2007.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Akâidü’n-Nesefî”, *DİA*, C: II, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 217-219.
- YAVUZ Yusuf Şevki, “Tavâliu’l-Envâr”, *DİA*, C: XL, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 180-181.
- YAZICI Tahsin, İPŞİRLİ Mehmet, “Ferraş”, *DİA*, C: XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 408-409.
- YILDIRIM Nuran, “Sabuncuoğlu Şerefeddin”, *DİA*, C: XXXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 358-359.
- YILDIRIM Sefa, KILIÇ Ümit , “Klasik Dönem Osmanlı Devlet’inde Eğitim ve Öğretim”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: XXII, Nisan 2018, s. 603-627.
- YILDIRIM Suat, “el-Burhân fi Ulûmi’l-Kur’ân”, *DİA*, C: VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 434.
- YİNANÇ Refet, “Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları”, *Vakıflar Dergisi*, S: XV, 1982, s. 5-22. (Arapça metin, tercüme, tahlil)
- YOSKA Erhan, *Türkiye Selçuklularında XIII. Yüzyıldaki Tıbbi Gelişmeler*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2005.
- ZEYREK Yunus, *Amasya İl Yıllığı*, Ed. Yavuz Bayram, Amasya, 2007.

EKLER

Ek: 1 Halifet Gazi Medresesi Vakfiye Tercümesi

Halifet Gazi Medresesi Vakfiye Tercümesi Refet Yinanç'ın Vakıflar Dergisi'nin 1982 yılı 15. sayısında yayınlanan "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları" adlı çalışmasından alınmıştır.

Tercümesi

"Bu vakfiye ilâvesiz ve noksansız olarak aslından nakledilmiştir. Bunu, şâni yüce Allah'a muhtaç Amasya kadısı Hacı İbrahim yazmıştır. Allah onu affetsin.

Mamur ola çün Kâbe-i Beyt-i del İbrahim

Yardım edici odur.

İlavesiz ve noksansız aslına uygun olarak nakledilen bu yazıyı Amasya kadısı Abdurrahman b. Muhammed Muslihi -yüce Allah her ikisini de bağışlasın- haram ayı muharremin sonunda hicri sekiz yüz elli iki (852) yılında yazdı.

Yardım edici odur.

Amasya kadısı mevlâ, âlim ve mağfur Mevlânâ Abdurrahman b. Muhammed Muslihi -toprağı bol olsun- tarafından aslından nakledilen bu yazıyı adı geçen nâkil Amasya kadısının oğlu fakir Muhammed Muslihi yazdı. Yüce Allah onları affetsin.

Bu yazıda adı geçen şahitlerin şehâdeti ile adı geçen vâkıfın kendisine nisbet edilenlerin hepsini ikrâr ettiği katımda sabit, gerçek ve şer'i olarak süsüt buldu. Vakfi yapan kişiden vakfin yerlerini, masraflarını ve şartlarını sorduktan ve yüce Allah'a istiâre ettikten sonra vakfiyenin doğruluğuna hükmettim. Yanımdaki şahitleri, âdil kimseleri bu büküme şâhit kıldım. Bunu rabbinin rahmetine muhtâç olan Ahmed bin Serâsfâd bin Ahmed el-Râzi yüce Allah'a hamd ve Peygamber'e selâm ederek yazdı.

Noksan sıfatlardan münezzeh, mahlukata benzemeyen canlı, ebedi ve kaim olan, bâki kalan, kâinatın varisi, her şeye can veren ve hâkim olan Allah'a hamd olsun. Sıfatlarında mahlukata benzemeyişindeki hikmetini eksik çıkarıcı hiç bir şey söz konusu olamaz (hikmetinden sual olunmaz).

O (Tanrı) hareket edenin hareketlerini ve duranın da duruşlarını bilendir. O, kötü işle uğraşan ve günah işleyen asinin tövbesini kabul eder. Yemininden dönenleri, iyilerin ve kötülerin günahlarını affeder. Çiftçinin toprağa attığı tohumu

çoğalttığı gibi çoğaltmak için sadakaları kabul eder. İyi işler yapan mü'minleri onlara güzel mükâfatlar vardır diye müjdeler. Onlar (o mükâfatlarla) ebedi olarak kalacaklar. İlk yedi âyet (fatıha suresi) veya ilahi söylendikçe ona devamlı hamd ederim. Devamlı nimetlerine şeriat kaideleri zikredildikçe şükreder onun ikinci, üçüncü ve diğer ortağı olmadığına, yaratıcılık ve uluhiyette tek olduğunu birlerim. Büyücülerin şerrinden korunan Umme peygamber Muhammed'e salat ederim. Allah'ın salat ve selamı onun, ashabinin. Sam, Ham ve Yasef neslinden gelenler devam ettikçe, üzerine olsun. Sonra akıllı ve anlayışlı kimsenin en büyük amacı, faziletli ve olgun kimsenin hedeflerine taalluk eden en mühim mesele, insanın kendisi için kazanabileceği en hayırlı kazanç dünya ve ahiret mutluluğudur. Mutluluk ise, iyi işlerin neticesi olup, onu yapan kimsenin ölümünden sonra da kesilmez. Bunlardan birisi cahilin kılavuzu olan faydalı ilimdir; bir diğeri kendisine hayır duada bulunan evladdır ki, babasına tanrı katında en şerefli durağı vermesi için dua eder; bir diğeri de ihtiyacını bildiren veya gizleyen ihtiyaç sahipleri için yapılan geçerli sadakadır. Bu, gelmiş ve gelecek insan oğullarının efendisi ve hayırlısının sözünün manasıdır. İnsan oğlu ölürse üç şeyi yapanlar hariç diğerlerinin amel defteri kapanır. Kendisinde bu faziletleri bulundurup bunlar vasıtasıyla yüce Allah'ın rıza ve rahmetine ulaşanlara, dünya hayatında elindeki nimetlerin gölgesinin yakında kaybolacağını ve mutluluk semasındaki yıldızının batacağını bilenlere, dünyada iken ölümü gelmeden önce ahireti için tedarikli davranıp azığını alanlara ve hasret duyacağı gün için tedarikli olup pişmanlıkları ile günahlarını yıkayanlara ne mutlu. Allah'm salat ve selamı peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed'e ailesine ve ashabına olsun; yardım Allah'tandır. Esirgeyen ve bağışlayan Tanrı'nın adıyla. Bu zikredilenler fakir kul - Allah'ın rahmet ve rızası onun üzerine olsun - Kayseri, yöresi ve ona bağlı yerler hakimi Ahmed b. Serasfad b. Ahmed Razinezinde hür müslüman insanlar olan adil, iyiliği, diyaneti, doğruluğu ve emaneti bilen; yalandan, kapalı sözlerden kaçınan, zina ve hiyanetten korunan diğer ricalin şهادetleri ile subut buldu. Bu şahitler; Sinaneddin Savcı b. Badgîf'- Abdullah ve Bedreddin İbrahim b. Suli b. Türkânşalı ve Zahiriddin Hurşid b. İbrahim b. Musa ve Necmeddin Ebu'l feth b. Emir Han ve Bedreddin Salih b. Hacı Çarık b. İlyas ve Hurremşah b. Ömer b. Ali'dir. Bu şahitler (Vakfiyenin sonunda adları bulunan şahitler) yukarıda adı geçen hakim (Abdurrahman Muslihi) huzurunda ve vilayet mahallindeki hüküm

meclisinde şer'i olarak açılmış dava sonunda şer'an müteceviz sayılan kişilerin inkârından sonra şahitlik ettiler. Hakim, şahitlere teşekkür ettikten sonra adil ve tezkiye ehlinden bir kısmını topladı. Bunlar, Allah'ın rahmet ve rızasına erişen büyük emir Mübarizüddin Halifet Alp b. Suli b. Türkânşah'ın bu vakfı adı geçen şahitlerin nezdinde aklen ve bedenen sağlıklı olarak altı yüz yirmi iki (622) yılında (bağış ve sadaka olarak) ikrar ettiğine, hükmünün geçerliliğine ve emrinin cevazına şahit kılındılar. Vakıf, bu yazıda ayrıntılı ve açık olarak mevzileri tahdit edilen müşterek ve ayrılmış, mütevellisi tayin edilen, mevküflardan her birisine ayrılan masraf miktarı belirtilen, şartları ve harcanacağı yerleri anılan aşağıda zikri gelecek yerlerin hepsini ebediyen sadaka habs ve vakfetti. Allah'ın rızasını kazanmak, sevabını çoğaltmayı talep etmek, öbür dünyada halinin iyi olmasını sağlamak, hesap ve diriliş gününde (kıyamette) üstünlük ve kurtuluş için şiddetli ceza ve azabdan kurtulmak, Allah'ın insanları ak ve karaya boyadığı günde yüzünün ak çıkması, insanoğlunun dünyada verdiklerinin karşılığını almayı beklediği, hiç kimsenin kimseye faydası olmadığı, tek hüküm verenin Allah olduğu, ruhların ve meleklerin bir safta dizildiği, sözlerinde doğru olanlar hariç rahman'ın izin verdiklerinden başka kimsenin konuşmadığı, kâfirin keşke toprak olaydım dediği, Allah'ın ihsanda bulunanların bağışlarını boşa çıkarmadığı ve sadaka verenleri mükâfatlandığı günde sadakasının gölgesinde olmak için vâkıf bu vakfı yaptı. Şahitler böylece şahitliklerini yapıp söylediklerinin doğruluğu, kanaati adı geçen hakimde hasıl olup hasmın dört şahit getirememesi ve dinlenenleri yaralayıcı bir delil ortaya koyamaması ve aczini itiraf etmesinden sonra şahitliklerini kabul etti. Sonra yetkili birisi hakimden vakfiyenin doğruluğuna hüküm verilmesini ve gereğinin yapılmasını istedi. Hakim Allah'a istiarede bulundu. Bu istiareyi kendisine yardımcı ve hidayet vesilesi kıldı. Bu konuda düşündü ve fikri gücünü harcadı. Müctehitlerden bazılarına -Allah onların hepsinden razı olsun- tabi olarak bu ebedi vakfiyenin doğruluğu, gereği ve görülen masrafları hakkındaki hükme kendi içtihat ve görüşünü eda etti. Sonunda aşağıda bütün ayrıntıları görülecek olan vakfin doğruluğuna, gereğine, masraflarına ve şartlarına hükmetti. Bu vakfin hakkındaki hüküm ve kazasına orada bulunan adil şahitleri efendimiz Muhammed'in -Allah'ın salat ve selâmı ona olsun- 622 hicret yılının cemâziye'l-evvel ayının ilk on günü içinde şahit gösterdi. Adı geçen vâkıf Mübarizüddin Halifet Alp b. Suli b. Türkânşah'ın istekli ve dürüst bir niyetle ebedi

ve sadaka olarak vakfettiklerinin cümlesinden mevkuf olup sadaka ve tahsis ettiği yerler şunlardır:

Amasya köylerinden biri olan Gücmid köyünün tamamı; dört hudutla çevrili olup;

1. Mandırak cihetine uzanır ve tamamı çayırdadır son bulur.
2. Endikdos diye bilinen köyün arazisi hududuna,
3. Bedonos köyü arazisine,
4. Aştakul diye maruf büyük nehre kadar uzanır.

Amasya şehri yöresinden Kuru yani Uzunoba diye maruf tamamı 26 sehim olan mezraanın 16 müşterek sehimini; tamamı dört hudutla çevrili olup:

1. Ercük köprüsü yolu, Hıfad yani Halifet köyü nehrinden Şeceretül-Gubeyre'ye yani Karaağaç'a ve Hıfad (Halifet) köyü nehrine ve Bayram ağılına akan nehir koluna,

2. Bayram ağılından Musursa yani Yüzbegi köyü yolu üzerindeki su kuyusuna,

3. Alişir ağılı diye maruf büyük vadiye,
4. Murumil köyü arazisine ve Ercük köprüsüne kadar uzanır.

Candar yani Öyük Candar diye maruf aslı 26 sehim olan mezraanın 16 müşterek sehiminin tamamı;

dört hudutla çevrili olup:

1. Kargılar köyü arazisi hududundan Yuda köyü ve Yasani köyü hududuna ve Ab-ı Buzurk diye maruf suya,

2. Ağar köyü arazisine,
3. Gılbeyan köyü hududuna,
4. Bacul köyü hududuna ve buradan Kılavuz köyü hududuna kadar uzanır.

Amasya köylerinden biri olan Ganu köyü arazisine bitişik arazinin tamamı; dört hudutla çevrili olup:

1. Kürt bağına,
2. Güc Arslan bağına,
3. Adı geçen köyün arazisine,
4. Yola kadar uzanır.

Amasya dışında Subaşı köprüsü yakınına bitişik bağ ve arazinin tamamı; bu

ikisi dört hudutla çevrili olup,

1. Güc çocukları mülküne,
2. Ekmekçi Muhammed mülküne,
3. Ömer mülküne,
4. Yola kadar uzanır.

Vakıfın Amasya şehrinde inşa ettirdiği bilinen medreseye bitişik bahçenin tamamı;

1. Medrese,
2. Gödül çocukları mülkü.
3. Hangah (tekke) vakfi,
4. Emir Şücaeddin Tekvur Sinan mülküne kadar uzanır.

Amasya şehrinde Kertos mahallesinde bulunan birbirine bitişik ev ve ahırın tamamı; bu ikisi dört hudutla çevrili olup:

1. İmam'ül-Alem müderris Bedreddin İbrahim b. Halil ve Şücaeddin Güç-aba mülklerine,
2. Hüseyin mülküne,
3. ve 4. yola kadar uzanır.

Amasya şehrinde sur içinde Meydan Kapısı üzerinde bulunan aslı beş sehimi olan hamamın bir sehimi; dört hudutla çevrili olup:

1. Şehir suruna,
2. Sinaneddin Musa mülküne kadar uzanır^

Amasya da çarşıda bulunan Han'ın yarısı; dört hudutla çevrili olup:

- Üç hududu üç yola,
4. Oruç mülküne uzanır.

Adı geçen şehirde bez çarşısında bir dükkan; hudutları:

1. Cemal mülkü,
2. Lala Mescidi vakfi,
3. Melik Yağı-Basan Hanı,
4. Yol ile çevrilidir.

Hazain (ayakkabıcılar) çarşısında bir dükkân; hudutlarından:

1. Emir Şücaeddin Tekvur Sinan mülkü,
2. Emir-i ahur diye bilinen Rıdvan'ın hamamı,

3. Hasan Mescidi vakfı,

4. Yol ile çevrilidir.

Turhal'da bir hamam; hudutları:

1. Şahinşah mülkü.

Üç hududu yol ile çevrilidir.

Vakıf, büyük emir Mübarizüddin Halifet Alp b. Süli b. Türkânşah yukarıda açıklandığı üzere adı geçen yer ve mevzileri, parçaları ve müşterekleri ile doğru şer'i ve kat'i bir şekilde tamamen Allah'ın kutsal yeri olarak ebedi, sürekli ve daimi olarak vakfetti. Çağların ve zamanın geçmesi onu değiştiremez. Üzerinden ne kadar çok zaman geçerse o kadar yeniler ve pekiştirir. Üzerinden ne kadar vakit geçerse onu ebedileştirir ve değişmez kılar.

Adı geçen vâkıf -Allah ona rahmet eylesin- bu vakıflardan hasıl olan gelir hasılat kâr ve icarların ilk önce vakfın imarına, şeklinin kalmasına, binalarının ıslahına, toprağın sürülüp ekilmesine, bozulanın tamirine, yıkılanın bina edilmesine ve adı geçen vâkıfın -Allah ona rahmet eylesin- Amasya şehrinde inşa ettirdiği meşhur medresenin imar ve ıslahına harcanmasını şart koştu. Vakfın gelirlerinden beşte birini mütevellî için tayin etti. Furu ve usulde Ebu Hanife Numan b. Sabit al-Kufî'nin mezhebi hanefiliğe göre ders veren, öğreten, irşad ve anlatan ve Ebu Hanife'nin -Allah ondan razı olsun- fikhına göre fikh dersleri veren bu medresenin müderrisine her yıl 1200 halis gümüş dirhem (yarısı 600 dirhemdir) ve Amasya'da cari mud üzerinden 300 mud buğdayı her kim olursa olsun, bu medresenin müderrisinin geçimi için zikri geçen dirhem ve buğdaydan tahsis etti. Fer'i ve asli konularda hanefî mezhebine müntesib şer'i öğretim ve öğrencileri irşad için ders vermekte devam gösteren adı geçen müderrise zikredilen tahsisat helal ve hoş olsun. Allah'ın yaratıklarından hiç kimsenin müderrise tahsis edilen meblağı az veya çok noksanlaştırmaya hakkı yoktur. Vâkıf -Allah ona rahmet eylesin- bilindiği gibi medreseler mu'îdlerinden dersi tekrarlayan ve ifade eden hanefî mezhebinden olan mu'îde her yıl 240 halis gümüş dirhem (yarısı 120 dirhem) tayin etti. 12 fakîh için hanefî olmaları şartı ile her sene 90 dirhem (yarısı 45 dirhem) ve bu fahihlerden altı fakîh için her birine 10 ar dirhemden 60 dirhem tahsis etti.

Bütün evkafın işlerinde, herhangi bir şekilde rehin vermede, ziraat, icar ve diğer muameleleri yapmakta tayin edilen miktarı, evkaftan hasıl olan geliri adı geçen

yerlere sarfetmekte oğlu Emir Şücaeddin Tekvir Sinan'ı sahih, şer'i ve kesin bir biçimde mütevellî ve nâzır olarak görevlendirmiştir. Mütevellîliğe Şücaeddin Tekvir Sinan'ın ölümünden sonra -hayatta iken değil- onun arzu ettiği, kadınlar hariç, erkek çocuklarının nesilden nesile en iyisini görevlendirme yetkisi verdi. Hayatta olduğu sürece mütevellîlik ve nâzırlık adı geçen Emir Şücaeddin Tekvir Sinan'ın uhdesinde kalacak, evkafı ve diğer şeyleri kendisi veya kim olursa olsun itimat ettiği ve güvendiği bir kimse idare edecek. Adı geçen Şücaeddin Tekvir Sinan yüce Allah'ın rahmetine kavuşursa evkafın velayet ve nâzırlığına Şücaeddin'in hayatta iken tayin ettiği erkek çocuklarının kuşaktan kuşağa en iyisi bakacaktır.

Bu geçerli sadaka (vakıf) maksadına uygun şartları ile mahfuz, masrafları harcanacak yerlere yapılması, Allah'ın haram kıldığı yerlerden olarak dokunulmazlığı ile Allah yeryüzüne ve üzerindeki varis oluncaya kadar ebedi olarak hedeflerine uygun bir biçimde devam edecektir. Allah varislerin en hayırlısıdır.

Allah'ın yaratıklarından hiç bir azgın sultan, hileci zalim bir vali, kadı veya fakîh, fasit tevil, yaldızlı yalanlar ve süslü sözlerle bu vakfiyeyi değiştirmek için gayret sarf etmeye hakkı yoktur. Kim bunu yapar ve yapmaya azmeder veya ebediliğini bozmaya niyet ederse Allah ona yeter ve yapmış olduğu bu kötü işin cezasını ve karşılığını verir. Zalimin ellerini ısırdığı, “Allah'a temiz bir kalple gelenlerden başka kimseye malın ve oğulların fayda vermeyeceği gün” (Kur'an: Sure 26, ayet 88-89) “mücrimlerin yüzlerinden tanındığı, ayak ve perçemlerinden tutularak hesaba çekildiği, ölçünün konulduğu, divanın kurulduğu insanın kardeşi, anası, babası, karısı ve çocuklarından kaçtığı, herkesin kendi derdine düştüğü gün”(Kur'an: Sure 80, ayet 34-37) “dağların atılmış pamuk gibi olduğu, Kıtırmir ve Nakir'den dolayı Allah'ın cezalandırdığı ve zalimin az veya çok hesaba çekildiği gün”, yüce Allah diyor ki -O en doğru söyleyendir- “zerre kadar hayır yapan ve zerre kadar şer yapan onun karşılığını görür.” (Kur'an: Sure 99, ayet 7-8)

Bu vakfi tağyir, tebdil, tahrif ve ibtal etmeye yönelecek kimse (muarız) ölüm korkusunu ve sarhoşluğunu, kabri ve onun karanlığını, lahid ve onun vahşetini, sorgu ve sual meleklerinin heybet ve şiddetini onların sorgulama sırasında korkusunu, onlarla karşılıklı konuşmanın sertliğini, insanların âlemlerin Rabbi için kıyam edeceği, “gizliliklerin kalktığı gün”(Kur'an: Sure 86, ayet 9.) ve örtülerin yırtıldığı gün ve mücrimin o günün azabından korunmak için oğullarını, babasını, kardeşini,

kendisini barındıran bütün ailesini ve yeryüzündekilerin hepsini feda etse dahi korunamayacağı günü hatırlasın. Mücrimin kaçındığı o ateş öyle bir kordur ki, insanın derisini yakar.

Bu vakfın mütevellisi büyük emir Şücaeddin Tekvur Sinan b. Halifet Alp evkafın mütevelliliğini ve nâzırlığını, evkafın imaretinin yaşatılmasını, ıslahına gayret edilmesini, şeklinin muhafaza edilmesini, harap olması ve yıkılması halinde onun şimdiki haline iade edilmesini, imarından artan vakıf hasılatının fazlasının zikredilen yerlere sarfedilmesini, genellikle bu konuda vakfın şartlarına uymasını oğlu ve ciğerparesi, erkek çocuklarının en iyisi olan Celâleddin Muhammed b. Emir Şücaeddin Tekvur Sinan'a şer'i sahih ve lüzumlu bir görev olarak devretti. Celâleddin Tekvur Sinan ancak babası Emir Şücaeddin Tekvur Sinan'ın ölümünden ve Allah'ın rahmetine kavuşmasından sonra bu evkafın mütevellisi, nâzırı, kayyumu ve müstakil görevlisi olacaktır. Bizzat kendisi veya naiblerinden ve güvendiği kimselerden ve bu konuda hiç bir çabayı esirgemeyen ve hiçbir hak sahibinin hakkını yemeyen kimse tevliyet edecek. Her ne şekil ve sebeple olursa olsun buna Şücaeddin'in çocuklarından hiçbiri itiraz edemeyecektir. Celâleddin Muhammed'den sonra müteveli, onun tayin edeceği, baba bir kardeşlerinden, en iyisi olacak ve mütevellilik onun ölümünden sonra bu kardeşe verilecektir. Evkafın müteveli ve nâzın zikredilen tertip üzere Şücaeddin Tekvur Sinan'ın erkek çocukları olacaktır. Onlardan ilk müteveli Celâleddin Muhammed olacak, sonra onun tayin edeceği, baba bir kardeşlerinden, en iyisi olacak ve mütevellilik onun ölümünden sonra bu kardeşe verilecektir. Evkaf müteveli ve nâzırı zikredilen tertip üzere Şücaeddin Tekvur Sinan'ın erkek çocukları olacaktır. Onlardan ilk müteveli Celâleddin Muhammed olacak, sonra onun tayin edeceği kardeşlerinden en iyisi, bu ikincinin de ölümünden sonra mütevellilik keza diğer ikincinin kalanlarına intikal ve isnat ettirilecektir. Onlardan hiç kimse kalmayınca dek bu şekilde devam edecek, onlar öldüğü takdirde adı geçen evkafın mütevellilik ve nâzırlık görevi Şikaeddin Tekvur Sinan'ın çocuklarının çocuklarından, kadınlar hariç, en iyisine intikal edecektir. Erkek çocuklarından hiç kimse kalmadığı takdirde bu evkafın nâzır ve mütevellisi hakim o vakit Amasya'da müslümanlar arasından tayin edeceği bir kimse olacak. Şücaeddin'in çocuklarından biri ve onun çocuklarının çocuklarından veya torunlarının torunlarından ve neslinden her kim müteveli olursa evkafın imarından,

yukarıda zikredilen masraflardan artan gelir, kira ve kâr fazlasını kendi işlerine ve geçimine sakınmadan, çekinmeden ve engel olunmaksızın sarf edecektir. Bu konuda o, dünya ve ahirette herhangi bir sorumluluk ve kınanma durumuna düşmez. Vâkif, mütevellî olacak kişiye mütevellîlik ve nâzırlığın hakkını vermesini, evkafın maslahat ve koruma görevlerini gözeterek tasarruf etmesini, evkafın gelirinin artırılması için son gayretini sarf ederek bütün tedbirlere başvurmasını, evkafın muhafazasında ve ona yönelecek zarar ve ziyandan korumakta kendisinden önce ecdadı ve atalarının yaptığı gibi ciddi bir gayret sarf etmesini şart koştu.

Medrese yıkılır -Allah korusun- imari ve eski haline iadesi çeşitli engeller yüzünden zorlaşırsa, imaret ve ıslahından sonra bu evkaftan elde edilen gelir Muhammed -Allah'ın salat ve selamı ona olsun- ümmetinden fakirlere ve miskinlere sarf edilsin. Bu mevkuf olan sadakanın sonuncusudur. Vakfın gelir, kâr ve icarından ekle edilen hasılat önce medreseyi şimdiki duruma getirmek mümkün olursa, buna sarf edilsin. Sonra, tamirden artan hasılat zikri geçen yerlere harcansın. Bütün bunlarda vâkifin -Allah ona acısın- şartlarına uyulur.

Hükmü geçerli ve caiz olan müslümanların hakimlerinden birinin hükmü ile bu vakfiyenin sıhhati ve hükmü birleşti. Şer'an sorusu geçerli olan hakim bunu bana sorduktan sonra adil şahitlerin hazır bulunduğu bir celsede yukarıda zikredilen tarihte kazası ve hülmüne şahit kıldı. Allah'a ve onun birliğine hamd olsun. Onun hayırlı yaratığı Muhammed'e aile ve ashabına salat olsun.

Bu nüshanın görünüş ve muhteva yönünden aslına uygun olduğuna Muhammed b. Abdurrahman Muslihi şahitlik eder. Allah onları bağışlasın.

Bu nüshanın görünüş ve muhteva yönünden aslına uygun olduğuna alim Bayezid b. Şeyh İmadü'l-Kasevi şahitlik eder. Allah onları bağışlasın.

Onun (vakfiyenin) sübut bulduğuna görünüş ve muhteva bakımından Kemal b. Hacı İbrahim el Muttafika şahitlik eder.

Onun (vakfiyenin) sübut bulduğuna görünüş ve muhteva bakımından Muhammed Çelebi b. Haydar Beğ el-Cüdi şahitlik eder.

Onun (vakfiyenin) sübut bulduğuna görünüş ve muhteva bakımından Şeydi Ahmed b. Bahşayış Fakih el-Kasevi şahitlik eder.

İçindekine görünüş ve muhteva bakımından Muhammed b. Cüneyd şahitlik

eder.

Onun (vakfiyenin) sübut bulduğuna görünüş ve muhteva bakımından Amasyalı Hatib şahitlik eder.

Onun (vakfiyenin) sübut bulduğuna görünüş ve muhteva bakımından Ebu Yusuf b. Emir Ahmed el-Hafiz şahitlik eder.

Onun (vakfiyenin) sübut bulduğuna görünüş ve muhteva bakımından Hâfiz Tahir b. Muhammed şahitlik eder.

İçindekine görünüş ve muhteva bakımından İlyas b. Yakub-Mutufika şahitlik eder.

Ona (vakfiyeye) görünüş ve muhteva bakımından Şah Paşa b. Salih-Kasavi şahitlik eder.”

Ek: 2 Halifet Gazi Medresesi Vakfiyesi

Halifet Gazi Medresesi Vakfiyesinin Arapça metni Refet Yınanç'ın Vakıflar Dergisi'nin 1982 yılı 15. sayısında "Selçuklu Medreselerinden Amasya Halifet Gazi Medresesi ve Vakıfları" adlı çalışmasında yayınlanan transkript'inden alınmıştır.

وعشرين وستائه من هجرة سيدنا ومولانا محمد عليه الصلوة والسلام والتحية
والرفيول فمن جملة ما وقف الواقف المذكور وهو مبارز الدين خليف الب ابن سولى
بن شركانشاه وحبه وابده وتمدق به صدقة موقوفة مؤبده وحبها دائما بنية صادقه
ورغبة حاضرة جميع ضيعة كوجميد احدى ضياع محروسة اماميه التى احد حدودها الاربعه
ينتهى الى جبه ماندراس فتصامه الى مرج وشانبيها ينتهى الى تخوم الارض قرية
تعرف بانديلدوس وشالشا ينتهى الى اراضى ضيعة بدانوس ورابعها ينتهى الى نهر
الكبير المعروف باشتاقول ومن ذلك ستة عشر سهما مشاعة من اصل ستة وعشرين
درهما من جميع مزرعة معروفة بقوررو من اعمال مدينه اماميه التى يحيط بجميعها
حدود اربعة فاحدها من طريق قنطرة ارجوك ونهر قرية خفله الى شجرة الغبيراء
ونهر قرية خفار وحافله الجارى الى هريش بيرام وشانبيها من مريض بيرام يحزن
الماء التى على طريق ضيعة موسرثا وشالشا منه الى الوادى الكبير المعروف
بمريض على شير ورابعها ينتهى الى اراضى ضيعة فروميل الى قنطرة ارجوك ومن
ذلك ستة عشر سهما مشاعة من اصل ستة وعشرين سهما من جميع مزرعة تعرف بجانذار
التى تحيط جميعها حدود اربعة فاولها من تخوم اراضى ضيعة قارغزل الى حدود ضيعة
بودا وحدود ضيعة ياسالى الى الماء المعروف باب بزرک وشانبيها ينتهى الى اراضى
ضيعة اغار وشالشا ينتهى الى تخوم قرية غلبها والحد الرابع ينتهى الى تخوم
ضيعة باجول وهذ من حدود ضيعة فلاوز. ومن ذلك جميع ارض متصلة باراضى قرية غانو
احدى قرى اماميه التى احد حدودها ينتهى الى كرم كرد وشانبيها ينتهى الى كرم
كوج ارلان وشالشا يتصل بارض الضيعة المذكورة ورابعها ينتهى الى طريق ومن
ذلك جميع كرم وارض متصلين بقرب قنطرة سوباش بظاهر اماميه وقد احاط بهما
حدود اربعة فالحد الاول ينتهى الى ملك اولاد كوج والحد الثانى ينتهى الى ملك
محمد الحناز والحد الثالث ينتهى الى ملك عمر والحد الرابع ينتهى الى طريق
رمى ذلك حنيت متصلة بالمدرسة المعروفة بانشاء الواقف فى محروسة اماميه
حدها الاول الى المدرسة والثانى ينتهى الى ملك اولاد كدول والثالث ينتهى الى
وقف خانقاه والرابع ينتهى الى ملك الامير شجاع الدين تكور سنان. ومن ذلك
جميع الدار والامطبل المتصلين الكائنين فى محلة كرتوس بمحروسة اماميه المحيط
بهما حدود اربعة الاول ينتهى الى ملك الامام العالم بدرالدين ابراهيم بن خليل

المدرسي وملك شجا الدين كوجيه والثاني ينتهي الى ملك حسين والثالث والرابع ينتهيان الى الطريق. ومن ذلك سهم واحد مشاع من اصل خمسة اسهم هن جميع الحمام الكائن بمحروسة اماسيه وداخل السور على باب الميدان واحاط بجميع الحمام حدودا ربيعه احدها ينتهي الى سور المدينة وثانيها الى ملك سنان الدين مويه ومن ذلك نصف الخان الكائن في السور بمحروسة اماسيه المحيط بجميعه حدود اربعه ثلاثة منها الى طرق ثلاثة والحد الرابع ينتهي الى ملك اوروج. ومن ذلك دكان واحد في سوق البز بالمدينة المذكورة الذي ينتهي حد من حدوده الى ملك جمال زاده والحد الثاني ينتهي الى وقف مسجد لالا والحد الثالث ينتهي الى خان الملك يعساى والحد الرابع ينتهي الى طريق. ومن ذلك خانوت واحد كائن في سوق الحدائين الذي احد حدوده ينتهي الى ملك الامير شجاع الدين تكور ثان الثاني يسهى الى حمام رضوان المعروف بامير اخور والثالث ينتهي الى وقف مسجد الحسن والحد الرابع ينتهي الى الطريق. (من ذلك حمام في ترخال حد واحد من حدوده يسهى الى ملك شاهنشاه والحدود الثلثة الباقية ينتهي الى طرق ووقف الواقف وهو الامير الكبير مبارز الدين خليفه ابن سولى ابن تركانشاه هذه الاماكن والمواضع المذكور على وجه المشروح اعلاه معرزا ومشاها وفقا صحيحا شرعيا عاطعا للملك باتا بتلا محرما بمحارم الله موبدا مخلدا وحبها حبا دائما لا يغيرها كرور دهر ولا مرور عصر فكل ما انى عليه رمان جدها واكدها وان مض عليها اوان ابدها وحدها.

وشرط الواقف المذكور رحمه الله ان ماتحصل من هذه الوفوف من الربيع والعله والنماء والاجور يصرى اولا الى عمارتها وابعاء صورتها واصلاح ابنتيتها بكرات الارض وتشييتها وترميم ماتشعت من ذلك كله وبناء ما انهدم منها والى عمارة المدرسة المشهورة بانشاء الواقف المذكور رحمه الله بمحروسة اماسيه واصلاحها ومال يدر منها عين للتولية الحمس وللمدرس بهذه المدرسة المواظب على الدرست والتعليم والارشاد والتفهم الحنفى الاخذ بمدى ابى حنيفه القعمان بس ثابت الكوفى في العرور والامول ويكون دروسه الفقهيه من فقه ابى حنيفه رض الله عنه في كل سنة الى درهم وماينا درهم من الدرهم الفضة الخالصه

النصف ستمائة درهم ومن الحنطة ثلثمائة بالمد المتعارف في محروسة اماميه يتناول المدرس بهذه المدرسه كاشنا من كان في السنة الواحدة ماتقدم ذكره من الدراهم والحنطه بعد ان يكون مواظبا على الغاء الدروس وارشاد الطلبة للتعليم الشرعى المنتسبين الى المذهب الحنفى اصلا وفرعا هنيئا مرثيا ليس لاحد من خلق الله ان ينقص من المبلغ المذكور للمدرس قليلا ولا كثيرا وعين الواقف رحمه الله للمعيد الحانفى القائم بالاعادة والافادة كما هو المعهود من معيدى المدارس فى كل سنة مائى واربعين درهما من الدراهم الغضية الخالصة النصف مائة وعشرون درهما وعين لاشئ عشر فقها بشرط ان يكونو حنفيين كل سنة تسعين درهما النصف خمسة واربعون درهما من تلك ستون درهما لسة من الفقهاء لكل واحد عشره قد فوض التولية والنظر فى جميع الاوقاف اولقيام بعمارتها واسفلالها بطئر وجوه الاستغلال من الزراعة والاجارة والمعاملة وفى تعيين المقدار وصرف مايحصل من الاوقاف الى المصارف المذكورة الى ابنه الامير شجاع الدين تكور سنان تفويضا صحيحا شرعى وجعل له اسناد التولية الى من شاء شجاع الدين تكور سنان من ذكور اولاده الاصلح فالاصلح منهم دون الاناث بعد وفاته لا فى حال حيوته وفما دام الامير شجاع الدين تكور سنان فى حال الحيوه فالولاية والنظر له يتصرف بنفسه فى الاوقاف وغيرها فمن يعتمد عليه ويتق به كاشنا من كان فاذا درج شجاع الدين تكور سنان المذكور الى رحمة الله تعالى يكون الولاية والنظر على حاصل الاوقاف الى من عينه شجاع الدين حال حيوته من اولاده الذكور الاصلح فالاصلح منهم لاتزال هذه الصدقة الحاربية فى سبيلها محفوظة بشرائطها مصروفة الى مصارفها محرمة حارم الله تعالى مؤبده مظللة محتبسة الى ان يرثالله البلاد والعباد وهو خير الوارثين ليس لاحد من خلق الله من سلطان جائر ووال طالم غاشم اوقاض او فقيه ان يسعى لابطال هذه الوقفة بتأويل فاسد وابطايل مزخرفة واقاويل مموهة فمن فعل ذلك او صم العزم عليه واراده فى خلدته قاله حسيبه ومجازيه على سوء فبيعه يوم يعرض الظالم على يديه "يوم لاينفخ سال ولا بشون الا من اتى الله بقلب سليم" (1) يوم يعرف المجرمون بسيماهم فيؤخذ بالنواص والاقدام يوم يوضع الميزان يوم ينشر الديوان "يوم يفر المرء من اخيه وامه وابيه وصاحبته وبنيه لكل امرئ منهم يومئذ شأن يفنيه" (2)

(1) Kur'ân, Sûre 26, âyet 88-89.

(2) Kur'ân, Sûre 80, âyet 34-37.

يوم يكون الناس كالفراس المثون وتكون الجبال كالعين المسفوس يوم يجازى الله على النقيير والقطمير ويواخذ الظالم بالقليل والكثير قال الله تعالى وهو اصدق القائلين¹ "فمن يعمل مثقال ذرة خيرا يره ومن يعمل مثقال ذرة شرا يره"^(I) فليذكر المعرض لهذه الاوقاف بالتغيير والابدل والتحريف والابطال مهابة الموت وسكرته والقبر وظلمته والحد وجسته ومنكرا وهيبته ونكيرا وشدته وهول مسئلتها وحشونة محاورتها والوقوف بين يدي الله يوم يقوم الناس لرب العالمين² يوم تبلى السراير⁽²⁾ وتتهلك الستائر ويو الجرم لو يفتدى من عذاب بنييه وصاحبته واخيه وفصيطة التي تتويبه ومن في الارض جميعا ثم يحيه كلا انهى لظى نزاعة للشوى³

قد اسند متولى هذه الاوقاف وهو الامير الكبير شجاع الدين تكور سنان ابن خليخت الب التولية والنظر في هذه الاوقاف والقيام بعمارتهما والسعى في اصلاحها وحفظ صورتها واعادتها الى ما هي عليه الان بعد الخراب والانهدام ومرف مايفضل من العمارة من حاصل الوقف الى المصارف المذكوره وابتاع شرائط الوقف في ذلك كله الى ولده وفلذة كبده والاصح من اولاده الذكور وهو جلال الدين محمد بن الامير شجاع الدين تكور سنان اسندا صححا وتفويضا شرعيا على انه اذا نزل بالامير شجاع الدين تكور سنان نازلة الموت وانتقل الى جوار الله كان المتولى لهذه الاوقاف والناظر فيها والقيام عليها والمستقل لها جلال الدين محمد بن تكور سنان يتولى ذلك بنفسه ولم يعتمد عليه من نوابه وامثاله لا يألوا في ذلك جهدا ولا يبخلون لذر حق حقا ولا يعارضه احد من اولاد شجاع الدين في ذلك كله بوجه من الوجوه ولا سبب من الاسباب ويكون المتولى بعد جلال الدين محمد من عينه هو من اخوته لبيه الاصلح فالاصح منهم وفرض القوليه بعد وفاته لاتزال التولية والنظر في الاوقاف لاولاد شجاع الدين تكور سنان الذكور منهم دون الاناث على الترتيب المذكور فاولهم متوليا جلال الدين محمد ثم من يسنده هو اليه من اخوته الاصلح فالاصح ثم بعد وفات الشانى يكون المتولى من بقية الشانى هكذا الى انه لا يبقى احد منهم فاذا انقرضوا كان المتولى والناظر في الاوقاف المذكور واولاد شجاع الدين تكور سنان الذكور منهم دون الاناث يغدم الاصلح فالاصح منهم فاذا انقرضوا ايضا ولم يكن لهم اولاد ذكور كان الناظر والمتولى لهذه الاوقاف من عينه الحاكم بين المسلمين محروسة اماميه يومئذ وكل من كان متوليا من

1. Surah Al-An'am, Verse 164.

2. Surah Al-An'am, Verse 164.

اولاد شجاع الدين تكوير سينان واولاد اولاده وعقبه ونسله كان له ان يصرف النوازل
من غلة الاوقاف واجوزها وربعها عن العمارة والمصارف المذكورة اعلاه الى مصلحة نفسه
يبتناول من غير خط ولا حجر ولا منع بل يكون هو في كل من ذلك ليسر عليه لاثمة في الدنيا
ولا في الآخرة شرطان يعطى التولية والنظر حقهما ويتصرف في الاوقاف مراعيًا للحفيظة و
المصلحة محافظا على اسباب التشمير والتمنة مشمرا عن ساق الجد والاجتهاد في الحفظ
والدفع لهما عما يتوجه اليها من النوازل كما هو داب ابائه واسلافه فاذا خربت
المدرسة والعماد بباله وتعذر عمارتها واعادتها الى حالتها لمانع من الموانع فما
تحصل من هذه الاوقاف بعد عمارتها واصلاحها تكون مصروفا الى الفقراء والمساكين في
امة محمد صلوات الله وسلامه عليه وهذا هو اخر المصارف لهذه المدقة الوقوفة فان
امكن اعادة المدرسة من حاصل الوقف وريعه وعلته واجوره الى ان يعود الى مثل
حالتها التي هي عليها الان ثم يصرف ما فضل من العمارة الى المصارف التي تقدم ذكرها
ويستبع في جميع ذلك شرط الواقف رحمه الله وقد اتصل بمحة هذه الوقفية ولزومها حكم
حاكم من حكام المسلمين جازئ الحكم نافذ القمية واشهد على حكمه وقضائه من حضر من
الشهود والعدول بعد ان سألني ذلك من جازت مسألته شرعا وذلك في التاريخ المذكور
اعلاه والحمد لله وحده وصلواته على خير خلقه محمد واليه وصحبه .
يشهد بان الواد مقابل باصله ظاهرا وباطنا محمود بن عبد الرحمن المملحي
غفر لهما .

يشهد بأن الحواد مقابل باصله ظاهرا وباطنا بهازيد بن شيخ عماد القصى غفر
لهما خالق العليم .

يشهد بشوته كمال بن الحاج ابراهيم المتفقه ظاهرا وباطنا .
يشهد بشوته محمد جلسي بن حيدر بك الجندي ظاهرا وباطنا .
يشهد بشوته سيدى احمد بن بخشايش فقيه العموى ظاهرا وباطنا
يشهد بمافيه محمد بن جنيد ظاهرا وباطنا .
يشهد بشوته محمود الحاج على الحظيب لاماس ظاهرا وباطنا .
يشهد بشوته ابو يوسف بن امير احمد الحافظ ظاهرا وباطنا .
يشهد بشوته طاهر بن محمد الحافظ ظاهرا وباطنا .
يشهد بما فيه الياس بن يعقوب المتعت ظاهرا وباطنا .
يشهد به ظاهرا وباطنا شيخ باشا بن صالح العموى

Ek: 3 Gökmedrese (Turumtay Medresesi) Vakfiye Tercümesi

Gökmedrese Vakfiyesinin tercümesi İsmet Kayaoğlu'nun Vakıflar Dergisi'nin 1978 yılı 12. sayısında yayınlanan, "Turumtay Vakfiyesi" adlı çalışmasında alınmıştır.

Tercümesi

"Hamd bütün güzelliklerin yaratıcısı ve yarattıklarında geniş lütuflar gösteren, her aydın, itaatkâr kuluna nimetlerinin şükrünü tevzi eden, huşu sahiplerinin kalbine hikmetinin nurlarını tevdi eden Allah'a mahsustur. Ona sonsuz ihsanı ve yaygın lütfundan dolayı hamdederim. Onun tek ve ortağı olmayan bir Tanrı olduğuna şahadet ederim. Bu şahadet felâketlerin gelişine karşı bir hazırlık ve kıyamet günü için bir zahiredir. Keskin bir hak parlak bir ışık özsözlü olarak gönderdiği (Hz) Muhammed'in onun kulu ve elcisi olduğuna şahadet ederim. Allah ona ve parlak yıldızlar gibi hidayet rehberi olan âl ve ashabına, yeryüzünü sulayan ve kandıran bulutlar gibi üzerlerine cömertçe bereketli olan bir salât ve selâm buyursun. Maksada gelince, bu vakfiye, sahih ve şer'î sadakati yüksek ve delilleri doğru olan, lüzumu ve devamlılığı arzulanan, uyulması gerekli açık bir hitap, kesinliği ve devamlılığı istenen bir yazıdır. İçeriği onu bildirir ve mahiyetini açıklar. (şöyle ki:) Büyük emirlerin övücü ve uluların iftiharî cömert ve yücelerin önderi, mekrumet erbabının umdesi, güzel hasletlerin birleştiği yer, kâdir, fâzıl ve iyilik sahibi melikü'l-azizi'l-allâm olan Tanrı bol lütufları ve iyiliklerine erişen beğlerbeği Turumtay... İbn Abdusselâm -ikbal ve iclâlî devam etsin, Allah onun eserlerini ebedî kılsın, devletine zeval vermesin, iyiliklerle makamın süslesin, yakınlarına yardım etsin, iktidarını ve iyiliklerini artırsın- Dünyanın sürekli olmayacağına ve âhiretin sefâ ve sürûruna tam kanaat getirince vakıflarını Yaratanın ve Râzıkının taat ve ibadetine hasretti. Himmetini cârî sadakalara yöneltti. Müminler arasında kalıcı iyiliklerle tanınmayı arzuladı. Allah'ın şu kelâmına dikkat ve kalp gözüyle baktı "Bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette yollarımıza eriştireceğiz. Allah, şüphesiz iyilik edenlerle beraberdir." Allah'ın şu kelâmındaki vadini istedi: "Sizde olanlar tükenir ama Allah katında olanlar sonsuzdur, tükenmez." Ayrıca Kur'anda geçen şu ilâhi söz ile sevap kazanmayı arzu etti: "Kadın, erkek, inanmış olarak kim iyi iş işlerse, ona hoş bir hayat yaşatacağız, ecirlerini yaptıklarından daha güzeli ile ödeyeceğiz." Yine Peygamberin "İnsanoğlu ölünce üç ameli hariç diğerleri kesilir: Kendisine dua eden

evlâd, yararlanılan ilim ve sürüp giden sadaka”, hadis-i şerifine uymaya çalıştı. Yüce Peygamberin şu hadis-i şerifi üzerinde düşündü: “Ey Âdem oğlu! senin için malından, yiyip tükettiğin, sadaka verip ardından bıraktığın şeyden başka ne var?”. Hayırlı işler kazanmaya çalışınca durmada olduğunu görüp ve vesilelerin en mutluluğun yararsız emellerden uzak yükseğinin menfaatlerin en layık ve yücesinin, günahkârların alınlarından yakalandığı günde itaatsizlik ve yasaklanan şeylerden kurtuluş fidesinin sadaka olduğunu güzel bir vukuf ve şuur ve sâfi bir kalp ile anlayıp idrak edince, amelinin sevabı kesilmeyenlerin zümresine girmeyi ve dünyasında âhireti için hazırlıkta bulunmayı ve buna göre işler yapmayı arzu etti. İyilikler içinden vakfı seçti. Çünkü vakıf, herkesin dilediklerini yerine getiren Allah katında hayratın en yükseği olup, faydaları gecelerin ve gündüzlerin gelip geçmesiyle yenilenip duran, gelirleri ayların, yılların tekrarı ile kuvvet kazanan ve hayır olarak semeresi kesilmediği gibi ölümle de ürünleri yok olmayan bir sadakadır. Özellikle Kur'an'ın anlamına vâkıf olmaya bir vesile, her zaman faydalı ilimler kazanmaya götüren bir yoldur. Bunun üzerine, vâkıf yazılmış bir metnin kendisinden sadır olduğu zamana kadar elinde ve tasarrufu altında kendine mahsus hakkı ve mülkü bulunan şeyleri sözle ve hareketiyle, tasarruflarının ve teberrularının sağlam ve geçerli olduğu bir zamanda, hâlis bir niyyet ve riyadan uzak bir zihniyet ile vakf, habs, tahlid ve tesbil etti. Onlar da şunlardır: Amasya'ya bağlı Ergöma nahiyesinde kâin ve şöhretine binaen sınırlarının belirtilmesi gerekli olmayan Alan karyesinin tamamı. Vâkıf bu karyeyi imaretine tayin ve bu imarete bir ölçüğü çorba ve iki ölçüğü hayr için olmak üzere günde üç ölçük buğday pişirilip fakirlere verilmesini şart kıldı. Adı geçen karyenin gelirinden aşçıya yılda 4 mud buğday, onarımcıya yılda 4 mud buğday ve imaretin nâzırına yine yılda 4 mud buğday tayin etti. Vakfın nezaret işini evlâdı ve torunlarına şart kıldı. Ilıca isimli karyenin tamamı, Ilgazı isimli karyenin tamamı, Köyceğiz isimli karyenin tamamı, Ahurcuk isimli karyenin tamamı, Reze isimli karyenin tamamı. Bu karyelerin hepsi Amasya'ya bağlı Geldiklen nahiyesinde kâindir. Hudutları Karlu karyesi sınırındaki Bildircinlik ve Yorkanik yolundaki Çayırıyeri denilen yere ve Kepez namile tanınan mevziye bitişik olup, oradan Dereçatı ve kumartaş adlı yere, Kepezkaşı adı ile bilinen Sakızlıkağacı bulunan yere, oradan Dolular karyesine, oradan Delikkaya'da belirli mekâna, oradan Kurubağ'nın altındaki Dereçatı adı ile meşhur yere, oradan Rinkök adı ile bilinen alana, oradan

Tekke yoluna bitişik Kürtler Meşhedî ismiyle maruf İslâm kabristanına, yani Tekye yoluyla bilinen yere karışan yolun bitişigine, oradan İnardıcı namile bilinen yerin tepesinde kâin İnceyol adlı yere ki bu inardıcı adlı yer Çavuş namile bilinen yerin üstünde kâin Süleyman karyesine iner. İnceyol isimli yerden dereye varan yoldaki Calıtayburnu diye isimlendirilen yere, oradan Menderan namile maruf mahalle, oradan Kengelan Türbesi isimli karyede vaki Kostaş'na oradan Ahurcuk karyesine bitişik ve buraya ulaşan Yoğunark isimli yere, oradan umumi yolda kâin müslüman kabrisyonına ki bunun yanında ahalisi tarafından Küçüktepe diye anılan ve Bağılca hududunda bulunan tepe, bunun da yukarısında Üyük diye bilinen yer vardır. Oradan, açıkladığımız üzere bir yerden diğer bir yere dönen mekanları, menzilleri katederek adı gecen kırlu sınırına ulaşır. İşte burası yukarıda adı geçen karyelerin hududundan uzanıp gelen sınırların sonudur. Allah (Vâkıfın) hayratını kabul etsin, Zikrolunan vakıfları bütün hudut ve hukuku ile vakfetti. Gelirleri, evlâdından olan müteveli eliyle ihtiyaç halinde, önce vakfın delik ve çürük yerlerinin tamirine sarf edilecek. Vâkıf, geri kalan gelirler için takip edilecek bir yol ve baş vurulacak bir yasa koydu. Yani gelirlerin geri kalanını Gök Medrese adıyla meşhur medreseye tahsis etti. Bu medresede tedris ciheti için yılda 40 mud buğday, yardımcıları için yılda 10 mud buğday, hatiblik için yılda 10 mud buğday, imamet için yılda... mud buğday, müezzinlik için yılda 3 mud buğday, peygamberin, vâkıfın, ana babasının, akrabasının ve diğer müslümanların ruhları için Kur'an okuyup bağışlayan on hâfiz için yılda 30 mud buğday, nakiblik için yılda 2 mud buğday, naıthan için yılda 4 mud buğday, salâhanlık yapan müezzin için yılda 3 mud buğday, câmiînin kandilcisi için yılda 4 mud buğday, ferraşlık için yılda 4 mud buğday, kapıcılık (bevvaplık) için yılda 4 mud buğday, cuma namazı sonunda tesbih ve salâvat-ı şerife okuyan dört kişi için yılda 12 mud buğday, cibâyet (gelir tahsildarlığı) için yılda 4 mud buğday ve kitâbet ciheti için yılda 4 mud buğday tayin etti. Vâkıfın tayin ettiği üzere hak sahiplerine hisseleri tamamen verildikten sonra, arta kalanın hepsi bu vakfa müteveli olan kişiye sarf olunacak. Vâkıf kendisi hayatta olduğu sürece vakfın tevliyetini ve bütün işlerini üzerine aldı. Öldüğü zaman bu görev oğlunun oğlu ve çocuğunun çocuğu ikbal sahibi, yüce, reşid, müdebbir, said ve mütefekkir, merhum Emir Sinaneddin Musa oğlu Mehmed Bey'e sonra onun kadınlar hariç soyu ve nesli boyunca taakup ve tenasül eden oğullarının en yetkinine, oğulları ve erkek evlâdı

tükenince kız evlâdı ve torunlarına, bu kız evlâd ve ahfadından en salahiyyetlisine bütün ahval ve maslahatı ile tefvizine, sonra günlerin ve yılların birbirini takip etmesi ile akraba ve soyundan hiç kimse kalmadığı zaman evkafta tevliyyet işleri ve istiğlalı Amasya beldesinde şer'î işleri deruhte eden kişiye yani adı geçen yerdeki kadı ve valinin emrine verilir. Vâkıfın kararlaştırılan ve yazılan şartları cümlesinden olmak üzere tedris hizmetini kendi evlâd ve ahfadından sâlih ve layık kimseler bulundukça bir yabancıya onlar üzerine takdim ve tercih edilmemesini; yüksek ilimler ile meşgul bulunan evlâdından mülazemet mevkiinde ve himaye mahallinde bulunan herhangi birinin liyakati ve bu işe hak kazandığı ortaya çıkınca bir gün, hatta bir saat gecikmeden tedris hizmetinin kendisine meşru hakkı olması dolayısıyla verilmesi; eğer evlâdından hiç biri yararlı ilimlerin şerefiyle müşerref değilse adı geçen mübarek hizmete hariçten bir kimse tayin edilip, hizmetin ehil, fâzıl, âlim, kâmil, tahsil günlerinde tedrise kadir ve bu hususta fitrat ve hılkatında zaten mevcut olan firaset sebebiyle âlim ve mümtaz bir kimseye tevcih olunmasıdır. Uyulması gerekli şartlardan biri de müderristen başka bütün mürtezikanın tayin ve azil işlerinin mütevellinin elinde olmasıdır. Onun her zaman reyî geçerli ve fikri muteber olacak; her şey onun marifet ve rızası ile yapılacak, mu'îd bile ancak mütevellinin hüsnü kabul, tevcih ve tayini ile atanacaktır. Evkafta adı geçen belirli vazifelere hak kazananlar da aynı şartlara tabidirler. Vâkıf bunu şer'î yönden sahih, açıkça ve kesin olarak vakfetti. Böylece, hepsi, yazıldığı ve anlatıldığı şekilde uygulanmak ve sürekli bir şekilde geçerli olmak üzere, geri dönülmek kaydıyla hükme bağlanmıştır. Dolayısıyla ayrı ayrı belirlenen esasları ve tam olarak açıklanan ayrıntıları değiştirilmez. Bilâkis bu vakfın gölgesi sonsuza kadar eksik olmaz. "Bunu işittikten sonra değiştiren olursa, günahı değiştirenlerin üzerinedir. Allah bilen ve duyardır." Herhangi bir sultan, vezir, vali, emîr, hâkim, nâib, müfettiş, mutegallip tebdilini kasteder ve başkalaştırılmasını emrederse Tanrı'nın ve meleklerinin, bütün insanların lâneti onun üzerine olsun. Bu hayrî yürütmeye çalışanı Allah cehennem azabından korusun. Cennetle ziyafetlendirip onu huri ye gılmanla mükâfatlandırın. Yarabbi bize aynı şekilde iyilikler ihsan et. Bizi bağışla. Bu olayın tanıklığı, tahriri, beyanı, takriri hicrî 665 senesi recep ayında vâki oldu.

Şahitler:

Abdullah b. Mehmed Kasım Beğ b. Fazlı Beğ Halil b. Mahmud

Hüseyin b. Abdullah Mahmut b. Mustafa Ali b. Mehmed
Abdülcelil b. Yahya Hasan b. Salih Mehmed b. Mahmud
Abdurrezzak b. Osman Nasr b. Gıyâs Ömer b. Abdurrahman
İbrahim b. Ali Halil Beğ b. İbrahim Cün (ey) d (?) b. Hamid
Gıyâs b. Gıyâs Mehmed b. Ahmed Ali b. Veli
Salih b. Abdullah Hasan b. Hüseyin Hamdi Çelebi b. Mahmud
Abdulkerim b. Abdurrahim Mehmed b. Ali ve diğeri hazır bulunanlar.”

Ek: 4 Gökmedrese (Turumtay Medresesi) Vakfiyesi

Gökmedrese Vakfiyesi'nin Arapça metni İsmet Kayaoğlu'nun Vakıflar Dergisi'nin 1978 yılı 12. sayısında, "Turumtay Vakfiyesi" adlı çalışmasında yayımlanan transkript'inden alınmıştır.

الحمد لله مبدع اصناف البدائع وموسع الطائف الصنائع الذي اوزع شكر نعمه كل منير طائع
واودع نور حكمه قلب اللبيب الخانع احسنه على اصانه المتتابع وافضاله الشايع واشهد ان لاله
الا لله وحده لا شريك له شهادة اتعدنا عدة لنزول الفطايح ونخرا لليوم القارع واشهد ان سيدنا
5 محمد ا عبده ورسوله ارسله لحق قاطع رسنا * صالح * وضيا * لامع * وكاتم جامع صلى الله عليه وعلى
آله واصحابه الانجم الزواهر الطوالع ملوة تجود عليهم بركاتها بؤد الخيوث الموانع اما بمصد
فهذا كتاب صحيح شرعى واعلى الصدق وسداد ادلته وخطاب فصيح مرعى حب على اللزوم والامتداد
والية يلمح مضمونه ويظهر فحواه ويقم مكنونه ويشمر معناه عن ذكر ما راه فخر الامراء *
العظام وزخر الكبرياء * الخفام اسود الكارم والاماجد عمدة الحكارم ومبمع المحامد صاحب القدر
10 والفضل والانعام المختص بمزيد لطائف عرا ان الملك /المزبذ انعام اروم الى ..... (١)
السلام بكبر بكي نام اجلاله واتماله واجرى الله تعالى آثار عزته على عفتات الانام وربط المناب
دولته بارناد الخلود والدوام وزين منالم الامان بكنانه وماعلى ارائف الانسان بتخليد زمانه
واعان انصاره وضاعف عزه واقتداره وابناه الله على تشييد اصول الصناعات وتمهيد مباني الميراث
15 لما علم عدم بقاء الدنيا وفترنا جزما رقابا وفهم مفا * العتب وسروره عزما وسمما/حصر اوقاته
الى الاعات خالقه وعبادات رازقه وبعك نعمته مصروفا بمدقات الجاريات واراد ان يكون معروفا
بين المؤمنين بالميراث الباشيات وامن النظر ببصيرة الفرداد وعين اليقين فى قوله تعالى
" والذين جاءوا انهندينهم سبنا وان الله مع المحسنين " ولمع بوعد تول الله الملك العزيز
الخالق " ما عندكم ينفذ وما عند الله مانق وابتقى بالثواب المتليم والاجر البسيم الذى يرفى
20 الكايم/التقديم مذکور مكنون وهو قوله تعالى " من عمل صالحا من ذكر او انثى وهو موءن
فلنجينه حياة ايبة ولنزوينهم اجرهم بأحسن ما كانوا يعملون " وتبركا بقول سيد الانام
ورسول الهة السلام محمد صلى الله عليه وعلى آله وصحه صلواة دائمة الى يوم الحشر والقيامة
" اذا مات ابن آدم انقطع عمله الا عن ثلاث ولد صالح يدعو له وعلم ينتفع به وصدقة جارية فى
25 سبيل الله " وتامل فيما تال سيد المرسلين ليس لك من مالك الا ما اكلته فانيتها او لبسته
فابليته او تصدقته فابقيته " ولما جاءه فى اكتساب الحمل الصالح وشاهد الصنى فى اجتناب اكل
الطالح وعلم باحسن الوقوف والشمور وفهم بمفا * القلوب والحبور ان اقوى الذرايع واعلان
ازفى المنافع واسانما صدقة فدية للمناسى والمماسى يوم يؤخذ المجرمون بالنراصى والاقدام
احب واراد ان يندرج فى زمرة من لا ينقطع عمله وتزود من نيايه لحقباه ويصم فى ازاله لغيره
30 واختار الوقف (١) من وجوه الحبريات اذ هو ارفع الخيرات عند قاضى الحاجات يتجدد فوائده

لمن تقلد امور الشرع الشريف بمدينة اناسية المعروفة اى يتصرف تولية اوقافه كل من يكون واليا وقاضيا فى المدينة المزبورة ومن جملة شرائطها المستحسنة المقررة المقبولة بكافتها

90 وتعيينات المحررة المرضية المقبولة بما فيها ان / يكون المدرس فى كل زمان من اولاده

واحفاده اذا وعد منهم من يطلع ويليق اقامة خدمات التدريس ولم يقدم عليه ابنى من الاخرين

جدا او كل من يكون فى مادة الملازمة ومحل الرعاية والحماية من اولاده المشغولين بالعلوم

الجلية لا يؤخر اعملاً التدريس اليه مادامه تبينت لياقته الحميلة واستحانتها يوما واحدا

بل ساعة وأنا ريساق اليه بسبب كون جهة الشرعى ولو لم يزد احد من اولاده الذى هو مشرف

95 / ومنعتم بشرف العلوم النافعة البهية يجب للخدمات الضرورة المذكورة غير من الاجانب

ويوجه الى من يكون اجلا وناضلا وعالما وكاملا تادرا بالدراسة فى الايام الشغالة المصهود

بين العلماء الكرام وارباب الشهود بسبب الكياسة والفراصة الزايفة فى عملته وخلقته

لايجاب الضرورة فهذا الباب ومن عامة شرائط السرعة اللازمة ان يكون منزل جميع المرتزة

ونصب تاجبة المستأكله سرى المدرس فى نفع المتولي بحيث أنه يصير رأيه الثابت وفكره

100 الراتب / معتبرا ومتوليا فى كل زمان ويكون بصرفته وزيادته حتى ان السيد لا ينتصب فى

المدرسة المسفورة الا بحسن قبوله وتقليده وتوجيهه وتعيينه وكذا سائر من يستحق الوايفة

من اوقافه الحمينة المرتزة الحار ذكرنا وثنا صحيفا شرعيا وحيسا صريحا مرعبا نفا بقلا

فصار كل ذلك وثنا لئلا يقرأ ومسمولا ومعتبرا مغلدا ومحكوما بصحته ولزومه على الوجه

105 المزبور والتمنا المساور لا يبدل امواه الحمينة المفصلة ولا يضر نروى / الحمينة المكلمة

بل يكون ظلها وثنا مؤمسا دائما سرمداً فمن بذله بعدا سمعه فانما ائمه على الذين

يبدلونه ان الله سميع عليم " فدى قصد فى تديبه وامر فى تغييره من سلطان او وزير او

وال او امير او حاكم او نائب او مفتش او مقتلب ثعلب لحنه الله والملاشكة والناس اجمعين

ومن سقى فى تمسبته اعتقه من عذاب النيران وشرف بضيافة الجنان ولثاه بالخور والهلجان

110 اللهم ارزقنا بمثلنا لاصان واعف عنا / يا رحيم يا رحمان يا معين يا مستعان وعلى هذا وقع

الشهاد والتحرير والبيان والتثريب في شهر رجب المرجب من شهر سنة خمس وستين وستماية

هجرية جلالية مصافوية .

شهود الحال

شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه

عبدالله بن محمد قاسم بك بن خليل بن محمود حسين بن عبدالله محمود بن مصطفى

شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه

علي بن محمد عبدالجليل بن حسن بن صالح محمد بن محمود عبدالمرادي بن عثمان

شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه

نصر بن غياث عمر بن عبد الرحمن ابراهيم بن علي خليل بك بن محمد بن حامد ابراهيم

شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه

غياث بن غياث محمد بن احمد علي بن ولي صالح بن عبدالله

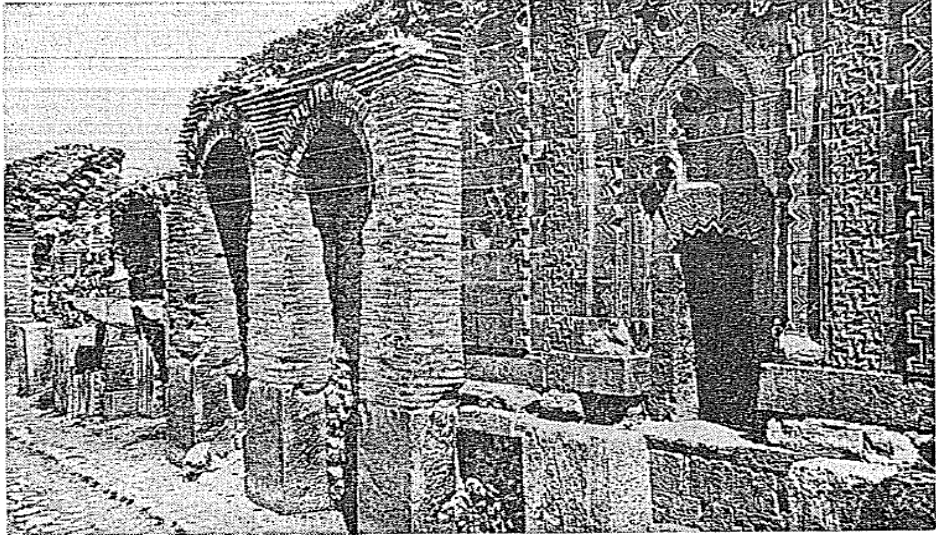
شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه شهد بما فيه

حسن بن حسين جملي بلجي بن محمد بن محمود محمد بن علي محمد بن عبد الرحيم

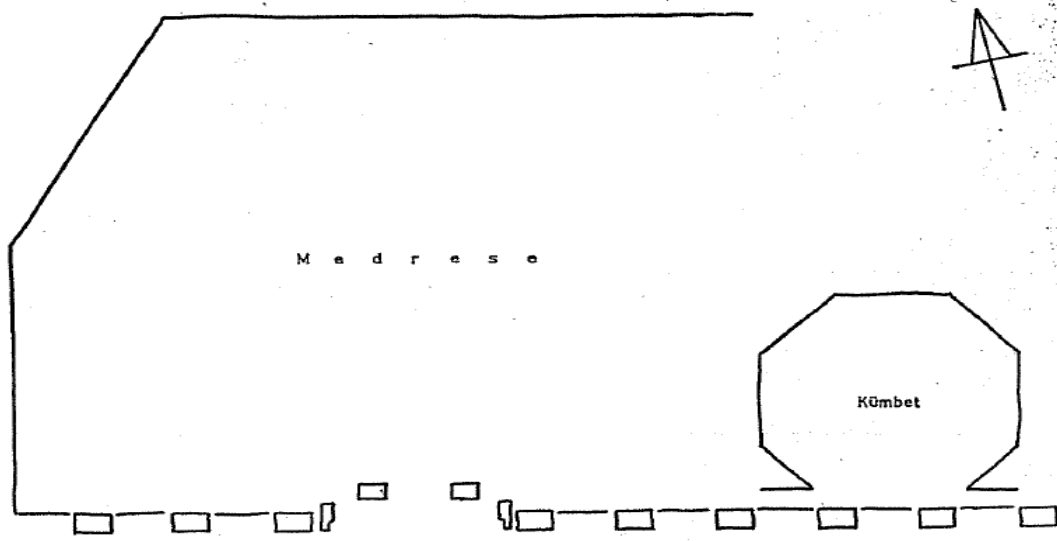
Ek: 5 Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Halifet Gazi Medresesi-Kümbet, 12/03/2019.

Fotoğraf 2: Halifet Gazi Medresesi, güney cephesi eski resim (Tanju Cantay, *Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, C: VII, 1976-77, s. 29), 12/03/2019.

Fotoğraf 3: Halifet Gazi Medresesi ve Kümbeti Krokisi (Tanju Cantay, *Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, C: VII, 1976-77, s. 34), 12/03/2019.

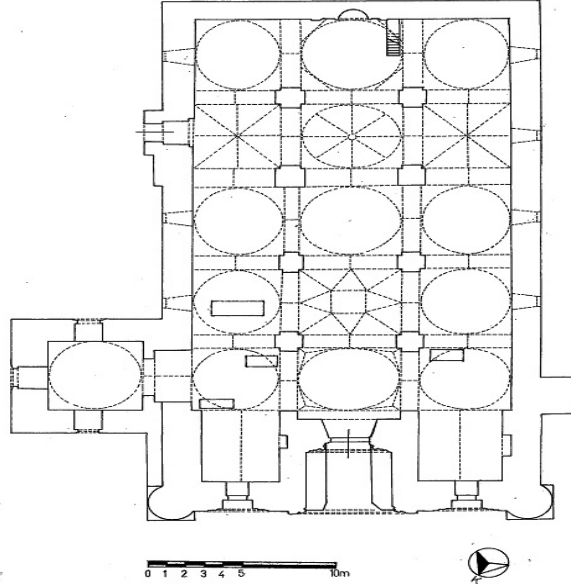
Fotoğraf 4: Gökmedrese (Uzaktan Görünüm)

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Gökmedrese Camii”, erişim:
12/03/2019, 19:00, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gokmedrese-camii>

Fotoğraf 5: Gökmedrese Kuzey (giriş) Cephesi

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Gökmedrese Camii”, erişim:
12/03/2019, 19:00, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gokmedrese-camii>

Fotoğraf 6: Gökmedrese Câmîi (Turumtay Câmîi)

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, “Gökmedrese Câmîi”, erişim:
12/03/2019, 19:00, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gokmedrese-camii>

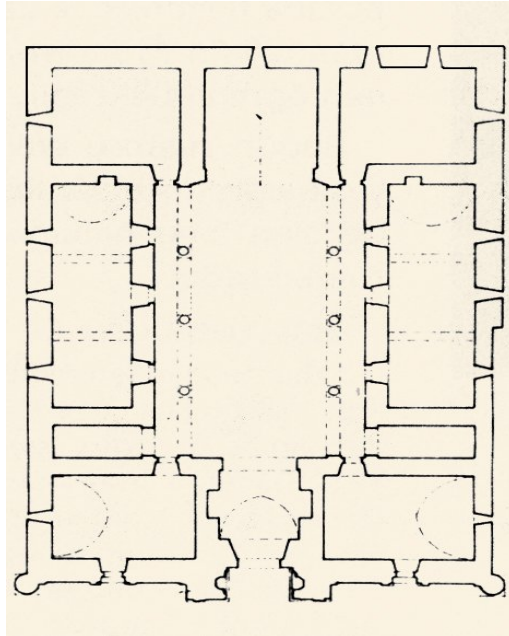

Fotoğraf 7: Amasya Dârüşşifâsı

Gezi Klubu, “Amasya Bimarhanesi-Amasya Dârüşşifâsı Sabuncuoğlu Şerefeddin Tıp ve Cerrahi Tarihi Müzesi”, erişim: 12/03/2019, 20:00,

[http://www.geziklubu.com/?pnum=108&pt=Bimarhane-\(Darüşşifa\)-/-Sabuncuoğlu-Tıp-ve-Cerrahi-Müzesi](http://www.geziklubu.com/?pnum=108&pt=Bimarhane-(Darüşşifa)-/-Sabuncuoğlu-Tıp-ve-Cerrahi-Müzesi)

Fotoğraf 8: Amasya Dârüşşifâsı'nın Planı

İslam Ansiklopedisi, “Amasya Dârüşşifâsı”, erişim: 12/03/2019,

19:23, <https://islamansiklopedisi.org.tr/amasya-darussifasi>

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Kevser ÇOBANOĞLU

Uyruğu: TÜRKİYE CUMHURİYETİ

Doğum Tarihi ve Yeri: 16.03.1991 SULUOVA

e-posta: kevsercobanoglu061@gmail.com

EĞİTİM

Derece: Lisans

Kurum: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği

Mezuniyet Yılı: 2014

İŞ TECRÜBESİ

Tarih: 2015

Kurum: Milli Eğitim Bakanlığı

Görev: Öğretmen

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı KPDS (.....) ÜDS (.....) TOEFL (.....) EILTS (.....)